

55893

24.

MARBY

NIKA

Ljudska knjižnica

24. zvezek

Jzhaja četrtletno

LJUDSKA KNJIŽNICA

24. ZVEZEK

(IZHAJA ČETRTLETNO)

HANKA

Lužiško-srbska povest

LJUBLJANA 1926

ZALOŽILA JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA

55893

030005484

Uvod prevajalčev.

Povest se vrši v majhni lužiško-srbski vasi, kmalu po končani nemško-francoski vojni leta 1870/71. Lužiški Srbi so zadnji ostanek nekdanj silno številnega naroda — ali bolje sorodnih plemen — polabskih Slovanov, ki so živeli po večjem delu sedanje srednje in severne Nemčije, zlasti na obeh bregovih reke Labe. Danes je lužiških Srbov še okoli 200.000, ki stanujejo na ozemlju, malo manjšem kakor polovica bivše Kranjske. Razteza se to ozemlje ob reki Sprevi, narodnostna meja lužiških Srbov pa se začenja nekako 80 km južno od Berlina. Deli se v Spodnjo Lužico z glavnim mestom Hoćibus (Kottbus) in Gornjo Lužico z mestom Budyšin (Bautzen). Narod sam se imenuje »Serbja« (Srbi); Nemci so jim dali ime »Sorben« ali »Wenden«.

Po poklicu so Lužičani pretežno poljedelci in obdelujejo danes svojo zemljo z najmodernejšimi pripomočki. Po nekaterih krajih je pa tudi industrija zelo razvita.

Po veri so večinoma protestantje (tudi naša povest se godi v protestantski vasi); od vseh prebivalcev je samo kakih 20.000 katoličanov.

Zelo ljubijo svojo lepo narodno nošo; ohranila se je celo tam, posebno pri ženskah, kjer je narod že popolnoma ponemčen.

Še bolj pa kakor to zunanjo svojo posebnost ljubijo svoj srbski jezik in narodnost. Obdani od vseh strani od Nemcev, ki se zajedajo v njihovo deželo, se branijo krčevito in vztrajno pred nemško poplavo. Pred državo in javnostjo ne uživa njihov jezik skoro nobenih pravic, zato ga pa tembolj negujejo v knjigah in časopisih. Danes izdajajo redno dnevnik »Serbske Nowiny« v 10.000 iztisih, 4 tednike, 4 mesečnike, 2 koledarja in razne posamezne knjige.

Največjo zaslombo pa uživa lužiška srbščina v cerkvi in kmetski družini. Tu branijo svojo slovansko samobitnost do skrajnosti, kakor nam to lepo opisuje naša povest. Eni mislijo, da služijo stvari najbolje, ako nočejo ničesar slišati o kakršnih koli tujih, »nemških« novotarijah, ker so prepričani, da škoduje vsaka sprememba starih, častitljivih navad srbski samobitnosti — taka je n. pr. v povesti Hanina mati! — drugi pa z veseljem sprejemajo nove, četudi tuje pridobitve, hočejo pa ohraniti pošteno slovansko srce in mišljenje; zastopnik teh je v povesti Kriška.

Lužiški Srbi štejejo za svoje mnogo slavnih mož, ki so si pridobili za svoj jezik in narod neprecenljivih zaslug,

n. pr. jezikoslovca M. Hornik in dr. Arn. Muka, pesniki in pisatelji Jur. Mjen, Andr. Zejler, Jak. Bart-Čišinski, Ivan Skala, Jos. Novak in dr.

Vse kaže, da lužiški Srbi nočejo utoniti v nemškem morju, ampak hočejo ohraniti vkljub vsem težavam svoj jezik in svojo narodnost ter ostati del velikega slovanstva.

1.

Neprijazen februarski večer. Vihar pometa ceste, buči z neznansko silo, potresa vrata in okna, da šklepetajo šipe.

Z visokoprivihanim ovratnikom, z vojaško čepico, potisnjeno globoko na čelo se žuri mlad vojak hitrih korakov po dolgi veliki cesti lužiškega garnizijskega mesta tja proti odlični ogelni hiši. Tu obstane, prisluškuje, našobi ustnice v jasen, zategnjen žvižg in se ozira nato v pričakovanju v hišna vrata. Ta se hitro odpro, ko je dobroznani znak komaj izzvenel, napol stopi na prag vitko dekle, poda vojaku, ki se je hitro približal, obe roki in mu reče v tihem, hlastnem glasu: »Stopi v sobo, Martin! Gospoda je v gledališču; ne smem pustiti otrok samih.«

»Tudi ni prav zabavno zunaj danes! Zares bi lahko človek mislil, da drvi za njim divji lov,« se je glasil odgovor. »Ah! da, tu ti je seveda dobro,« je nadaljeval vojak in je vstopil za dekletom v veliko, udobno opremljeno, prijetno gorko sobo. Svojo določeno oznako so dajale sobi tri vstric postavljene postelje; z njihovih belih vzglavij so se odražale male, temnokodraste glavice mirno spečih otrok; lahki zastori so jih varovali pred lučjo skrbno privite svetilke.

Svojevrstna govorica obeh je izdajala njuno srbsko pokolenje, drugače pa nista v svoji zunanosti kazala nobene sorodne sličnosti.

Srednjevelika, zastavna, pri tem pa gibčna postava mladega moža, njegova temnolasa glava z drznimi črtami v obrazu in s črnimi, bleščečimi očmi je izražala bolj južnoslovanski značaj, medtem ko je Hankina zunanost kazala povsem severno lice.

Bila je velika in vitka. Glavo je nosila ponosno vzravnano in njeno lice je bilo nenavadno lepo. Vsaka črta v njem je kazala brezhibno čistost. Marsikatera odlična meščanka bi zavidala to srbsko dekle za bleščeče čisto, rožnato polt, za njene kot slonova kost leskeče se zobe v njenih malih, kipečih ustih, kakor tudi za naravno ljubkost v vsem njenem gibanju.

Mahoma je podrhtelo kakor težko zadrževan nemir okoli Hankinih ust in oči. Z gibčno roko si je naglo potegnila preko obraza, kakor bi hotela zabrisati jasne sledove solz, in je dejala v napol pridušenem, rahlo očitajočem glasu: »Tako pozno, Martin? Mislila sem že, da si pozabil na svojo obljubo.«

»Ni šlo poprej! Tudi ne morem dolgo ostati, moram biti ob devetih že zopet v vojašnici,« je odgovoril Martin ravnodušno. »No, Hanka?« — ovil jej je roko okoli vitkega stasa — »mi ne daš poljuba?«

Samo bežno mu je vrnila poljub, nato se je hitro odtegnila daljnjemu laskanju in je dejala v skrbeh: »Pusti me! Je že pol devetih... in moram ti še marsikaj povedati! Ah Martin...«

»Res... Kaj pa je?« je postal pozoren in segel v besedo lepi deklici. »Jokala si? Zakaj?« Hanka je potegnila iz žepa pismo.

»Od gospoda pastolja;¹ beri sam, kako hudo je doma! Oče slep... mati bolna... brat in sestra mrtva... zato gre v gospodarstvu vse narobe. Domov moram, Martin!«

Mladi vojak je polglasno bral besedo za besedo opominjajoči, nujni poziv na Hanko in njeno otroško ljubezen. Pri tem je temnelo njegovo čelo vedno bolj in ko je pisanje prebral do konca, je papir srdito zmečkal in ježno ponovil: »Proč moraš? Tako? Ne da bi vprašala, ali je meni prav?«

¹ Protestantski župniki se pri Nemcih imenujejo pastirji, t. j. dušni pastirji.

»Čemu se kar tako razvnešaš?« je dejala Hanka pomirljivo. »Saj moraš izprevideti, Martin, da drugače ne more biti.«

»Ampak tega nikoli in nikdar ne dovolim!« je zaklical Martin z razkačenim glasom in pogledom. »Ali nimam pravice, da pri tem zinem tudi jaz svojo besedo? Svojega dekleta hočem imeti tukaj! Ali naju ni vojna ločila zadosti dolgo?«

»To je bilo vendar čisto kaj drugega. Bodi pameten, Martin! Mar misliš, da mi bo lahko oditi od tebe in te dobre družine, v kateri sem polnih pet let živela kakor domača hči? Ko sem odpovedala, je bila gospa kakor iz uma in je jokala z menoj vred, toda...«

»Svojo službo si torej že odpovedala?« ji je segel mladi mož presenečen v besedo. Žila mu je bila na čelu jezo nabrekla.

»Mar mi je preostalo kaj drugega?« ga je zavrnila Hanka in solze so jo polile. »Tudi moja gospoda pravi, da ima gospod pastor prav in da je moja dolžnost kot zadnjega, edinega otroka, podpirati onemogle starše, dokler sem še prosta... In potem...« dekle je oklenilo z obema rokama desnico svojega zaročenca, ki se je pa branil, in je pogledala z nežno prosečim smehljajem v njegove temne oči, »potem... ako boš le hotel, Martin, nama tudi ne bo treba, da bi zapustila starše... mislim... prevzel boš naše posestvo in potem...«

Namah je oprostil Martin svojo roko; z zasmehljivim glasom in jezo zardelim obrazom je dejal: »Tu jo imaš! Kako lepo smo si stvar že uredili! Samo škoda, da si napravila račun brez krčmarja. Postanem naj navaden kmet in odvisen od milosti svojega tasta? Najlepša hvala! Ko slečem cesarsko suknjo... o Mihaelovem se konča moj čas... postanem železničar! Dobil bom nato kmalu zadosten zaslužek, da bom mogel preživiti ženo. Toda povem ti« — v njegovem sicer ne grdem obrazu se je pokazal oduren izraz oholosti

in trdote — »to ne boš ti, ako greš proti moji volji v Kruševac in postaneš zopet srbska. Kot nameščenic bom vzel za ženo samo Nemko,² ki mora biti tudi v obleki fina gospa.«

Hanka je zardela in koj spet prebledela. Odgovorila ni takoj, ko je Martin umolknil, in morala je o pomenu teh besedi šele premišljevati, če je pač prav slišala. Slednjič je jeknila hripavo, kakor da ji je glas odpovedal službo: »Se ne šališ? Ali tudi res tako misliš kakor govoriš?«

»Ako le hočeš še enkrat slišati... da, zares!« je odgovoril Martin uporno in prežeč pogled mu je sinil iz globokoležečih, razžarjenih oči. »Zato si stvar premisli! Doma pač tudi ne bo ravno tako hudo; tvoji stari lahko vzamejo za deklo kakšno pridno dekle, pa bo že šlo. Moraš tudi sama sprevideti, Hanka, da ne sodiš več v srbsko gnezdo s svojo dolgo, lepo obleko. To pa ti povem še enkrat: Ako bi te muha prijela, da bi spet oblekla kratko kmetsko krilo, je med nama enkrat za vselej konec; kmetice ne bom jemal za ženo!«

»Potem je pa bolje, da napraviva konec takoj!« se je utrgalo kratko, hripavo s Hankinih ustnic. Visokovzravnana, da se je zdela skoro večja ko njen zaročenec, je stala pred njim. Komaj da je jezno svetlikanje širokoodprtih, modrih oči izdajalo vihar, ki je divjal v njeni notranjosti; drugače se je pa zdela mirna, mrzla, kakor gluh zvok njenega glasu. »Prav za prav nimam v mislih, opustiti nemško obleko... k temu me tudi nihče ne sme siliti; toda nekaj se mi je zjasnilo: da midva ne sodiva skupaj. Ako me s tako lahkoto zapuščaš, tvoja ljubezen ne more biti prav dragocena. Da, sedaj vem: nikdar nisi mislil resno s svojim lepim govorjenjem o ženitvi! Za norico si me hotel imeti, dokler bi bil tu v garniziji, in me na cedilu pustiti,

² Lužiški Srbi ne govorijo o mestni obleki, izobrazbi in mestnih šegah, ampak vedno le o nemški obleki itd. Vse tuje zaznamujejo s pojmom »nemško«.

kakor hitro bi dobil stalno službo. Zato pa kar pojdi! ... Preponosna sem, da bi ti bila samo ljubica. Poišči si drugo ... fino in bogato Nemko.«

Ali je bila to še pohlevna, tiha Hanka? Martin je zrl od začetka ves osupel na svojo nevesto, ki se mu je zdela v svoji naraščajoči razdraženosti ljubkejša in dražja kot kdaj prej. Obenem so pa njene krivične obtožbe glede njegovih resnih namer izzivale v njem največjo jezo. Njemu, Martinu Novki, se upa postaviti po robu? To ji bo še drago hodilo!

Prizor bi se bil vkljub vsemu končal z vzajemno prošnjo za odpuščanje in z novimi prisegami neomajne zvestobe, ako ne bi bil Martinu potekel prosti čas. Tako pa, ko se je hotela Hanka obrniti od njega, jo je zgrabil hitro za roko, jo prisilil, da mu je pogledala v porogljivo smehljajoči se obraz, in siknil proti njej: »Postavljaš mi torej stol pred vrata? Dobro, grem; ni treba, da bi mi dvakrat rekla ... Dobim jih lahko deset za eno, ti svojeglavka, ti!«

Izginil je, preden se je Hanka v svoji omamljenosti popolnoma zavedala dalekosežnosti dogodka, ki se je tako naglo odigral. Nekaj časa je stala kakor okamenela, potem je brez vsake misli stopila iz sobe, da bi zopet skrbno zaprla večna vrata, in se je vrnila ravno tako topo zopet na svoje navadno mesto. Z zastrtim pogledom se je ozrla na speče otroke — s sladkim usmevom na napol odprtih ustecah so spali nemoteno dalje, ne da bi slutili, kak nezaceljiv razdor je pravkar ločil tu dvoje dosedaj v ljubezni zedinjenih src. Iz navade je vzela deklica v roko svoje pletivo; toda sicer tako delavni prsti so ji sedaj službo odpovedali; v nepazljivosti ji je zdrknilo pletenje na tla.

Kako je bilo ubogi Hanki prav za prav pri srcu? Tega bi sama ne vedela povedati! Od samega gorja je težko dihala. Kakor oster nož se ji je bridka bolečina zopet in zopet zadirala v srce; v glavi ji je kovalo in hrumel je v njej bolj

divji metež kakor nevihta zunaj. Ničesar drugega ji ni hodilo na um kakor samo misel: Sedaj je končano — vse je končano! Zdelo se ji je, kakor da se mora pri tem zadušiti. Slednjič je iz viharo razburkanih prsi, preko tesno stisnjenih ustnic, prodrlo krčevito ihtenje, skeleče suhe oči so se ovlažile —; komolce je uprla ob mizo, zagrebla drhteči obraz v svoje roke in prvo vroče gorje si je napravilo duška v potoku nevzdržnih solz.

2.

Poldan ni več daleč, vendar pa solnce še ne more prodreti megle, ki polega že od ranega jutra kakor valujoče sivo morje nad samotno pokrajino. Po grudastem kolovozu se je pomikal počasi lojtrski voz s težko, živopisano skrinjo in lepim brezovim, zaradi bleščečega lošča skrbno pokritim predalnikom. Spredej sta bila na sveži slami dva kolikor toliko udobna sedeža; vkljub temu sta rajši peš hodila ob vozu kmetski voznik ter njegova ženska sopotnica. Kolesa so hreščeče škripala v globoko razritem pesku, trope splašenih kavk so glasno grakale, s hi! hot! pa je prilično priganjal Matevž svoja konjiča; sicer pa ni bilo glasu, ki bi motil jutranjo tišino.

Beseda se je le poredkoma oglasila. Vsakemu vprašanju — in v začetku jih je mnogo sililo na ustnice mlademu dekletu — je sledil tako očitno nejevoljen odgovor, da je rajši popolnoma umolknila in je hodila odslej vedno par korakov pred redkobesednim voznikom. Tako Hanka ni zapazila, kako ji neprestano slede svetlosinje oči mladega fanta. Seveda, kam drugam naj bi pa tudi gledal? Megleni oblaki so padali nižje in nižje in niso puščali nobenega obzorja, celo v prav majhni oddaljenosti so sličile grčave obcestne vrbe s svojimi še brezlistnatimi vejami pošastnim stvorom; polje, vmes gozdi in travniki, je bilo vse nerazločno zastrto. Zato je bilo čisto naravno, da je deklica s svojo vitko postavo, krepko stopajoč

pred vozom, obračala nase Matevžovo pozornost. Toda v to občudovanje se je čudno vmešaval neki zasmehljiv prezir in skoro sovražen izraz njegovih oči.

Svoje nekdanje tovarišice iz otroških let, družice veselih iger, Matevž ni več poznal. Na postajališču, kjer je z vozom čakal Hanko, se je bil zastonj oziral po njej in je že, misleč da je ni, hotel nejevoljen obrniti voz, ko mu je veselo presenečen glas zaklical: »Matevž! Dobro jutro, Matevž! Gotovo mene čakaš?« Prestrašen je strmel v govornico v dolgi obleki, kakršno so nosile mestne gospe. Ta, ki je stala pred njim, vendar ne more biti Hanka? Nobene besede ni našel za odgovor, vedel ni, ali naj ji reče »ti« ali »vi«. Šele na njen ponovni pozdrav, in ko mu je prijazno roko ponudila, je kratko vprašal: »Si postala Nemka? Se hočeš pri nas v takih cunjah šopiriti? Povem ti takoj, tega ne smeš!«

»Tako? Mar mi hočeš to zabraniti?« ga je Hanka rezko zavrnila. Matevžev pogled in besede so jo užalile, zato je na kratko odklonila, ko jo je pozneje pozval, naj sede na voz.

Tako sta bila sedaj že več kakor dve uri medpotoma, in vendar se ni pokazala nobena sled utrujenosti v krepki hoji in prožnem držanju mladega dekleta, vkljub Matevževi opombi o nespodobnem, dolgem krilu. Kako je mogla Kruševčanka nositi kaj takega? Kjer bi se Hanka tako pokazala, bi se ji smejali ali jo sprejeli z roganjem in sramotenjem. Kruševski fantje in dekleta so se trdno držali podedovane noše svojih prednikov in niso trpeli nobenih novotarnikov v svoji sredi. Ali je Hanka to pozabila? Ali naj jo na to spomni, posvari zaradi ljubega miru? Kaj pa, če bi njegovo dobro namero krivo tolmačila in bi ga nejevoljno zavrnila? Ali naj se tej nevarnosti izpostavlja? Ne! Ošabnica naj gleda sama, kako se ji bo godilo. Brhko, postavno dekle je, to ji je zavist morala pustiti — toda ta preklicana nemška

noša! In las si ni zakrivala! Svobodno so se poigravali v lahнем vetriču!

Svoj s cveticami okrašeni črni slamnik, ki ga je Hanka med potjo nosila, je bila ob pričetku pešhoje vzela z glave, čez svoje svetle lase pa lahko pripela pisan volnen robec. Nežno, v jutranjem zraku zardelo lice ji je sijalo v mladostni svežosti; toda v finih potezah tega obraza bi zastonj iskali izraz kakega veselega pričakovanja, četudi se je po petletni odsotnosti vračala v svojo rodno hišo. Ob tesnostisnjenih rdečih ustnicah se je vila trpka poteza, bleščeče, globokosinje oči so temno gledale predse; kakor pod silo težkih misli se je priklanjala svetla glava počasi vedno nižje. Tako motno in sivo, kakor je ležala debela, neprodurna megla nad naravo, je lebdel siv zastor nad Hankinimi bodočimi in pravkar prošlimi dnevi. Globoko gorje je krčevito stiskalo njene prsi, če se je ozrla nazaj na zadnje dni.

Martina ni več videla od onega večera, ko sta se tako v jezi ločila. Eden in drugi je mislil o sebi, da je huje razžaljen in zato ne more storiti prvega koraka, prvi ponuditi roke v spravo. Z žilavo upornostjo, ki je lastna temu rodu,³ sta odbijala vsako uslužno posredovanje drugih oseb in rastoča pikrost se je zajedala — čim dalje tem huje — obema v srce. Zadnjo rahlo šepetajočo cvetko upanja je pa pokopala uboga Hanka v svojem srcu, ko so ji malo dni pred njenim odhodom prinesli marljivi jeziki na uho, kako je bil Mart'n Novka na vojaškem plesu, prirejenem na čast cesarjevega rojstnega dne in na katerega Hanka ni hotela priti, izmed vseh najveselejši, kako je predvsem zopet in zopet plesal z rjavo Kristino, ji dvoril in jo častil in pozneje samo spremil domov. Hanka je z neizpodbitno gotovostjo čutila, da je vse, vse končano, njena triletna zaročnica z Martinom ničeva in neveljavna za vedno.

³ Ne pozabimo, da povest piše Nemka.

Vendar pa ni nihče opazil, koliko je pri tem trpela. Hišna gospoda, kateri je povedala o razdoru, jo je smatrala za mrzlo in ravnodušno. »Hanka pač Novke ni nikdar od srca rada imela,« je mislila gospa. Ločitev od gospe in otrok je deklica morda celo huje občutila nego domači. Ko je prišla ura slovesa, je bilo vsem grenko v duši, vroče solze so tekale tu in tam.

»Ako ti ne bo doma ugajalo, vrni se mirno zopet; naša hiša ti bo odprta vsak čas.« To tolažilno zagotovilo dobre žene, ki se skozi pet let ni nikdar pokazala kot ponosna, stroga gospodarica, ampak vedno kot m'lo svareča, materinska prijateljica, je slednjič olajšalo deklici odhod. Trdno je bila prepričana, da se povrne mogoče že ne v predolgem času, zakaj Hanka se klicu, ki jo je zval domov, ni odzvala n'ti z najmanjšim veseljem, ampak samo, da izpolni resno zapoved dolžnosti.

In sedaj je tisočera nedoločna bojazen z vsakim korakom, ki jo je približeval domovini, legala na njeno dušo in jo stiskala. Kar je mimogrede veselo zaplalo v njej, ko je zagledala Matevža, prvi obraz iz domače vasi, je kmalu zamrlo zaradi njegovega odurnega in rezkega obnašanja. Morda je izrazil splošno razpoloženje, ki vlada proti njej v vasi? Ali ji še vedno zamerijo, da je stopila v službo pri mestni gospodi, kar se je pri globoko vkoreninjeni odpornosti proti nemštvu zgodilo le zelo redko? Ali jo bodo zaraditega sprejeli z nezaupanjem? Prav dobro je zapazila sovražne poglede, s katerimi je Matevž motril njeno obleko... Morda se bodo spotikali ob njej prav tako, kakor v vasi, tudi oče in mati? Morda bo na koncu celo prisiljena... ne nikdar! Martinovo porogljivo prerokovanje se čisto gotovo ne sme izpolniti, prej...

V tem trenutku je napravil peščeni kolovoz oster ovinek in nenadoma je sunek vetra kakor nevidna orjaška roka zamajal gosti megleni zastor, ga pretrgal, in prikazale so se medlosive nébesne proge: solnce je zmagovito prodrlo oblake. Zlati

solnčni prameni so žareli daleč tja preko mokro-
odsevajočih, v prvem pomladnem zelenju bleščečih
žitnih polj, preko bliskovitega potoka, ki je delil
borovje od polja, in preko prvih s slamo kritih
poslopij, ki so vznikle tam ob gozdnem robu. Na-
rava je kar nenadoma vrgla raz sebe svoje motno
oblačilo in se oblekla v svoje najbolj bleščeče,
oko in srce poživljajoče barve. Celo na levi daleč
tja se razprostirajoče močvirje je bilo videti pri-
jaznejše s svojimi nihajočimi bilkami, ki so po-
ganjale iz črnega slepivega površja.

Hanka je globoko dihnila: nenadno zjasnitev
je smatrala za dobro znamenje. Vsa skrb ji je iz-
ginila. Dvignila je povešeno glavo, oči so zable-
ščale in pogled ji je šel za škrjanci, ki so se dvi-
gali iz bohotno rastočih zelenih posevkov ter v
prešernem veselju plavali v zraku. Kako čudo-
vito domače je dirnilo Hanko polje in gozd, črno
močvirje, potok z nadvse preprostim, majavim mo-
stičkom iz grčavih debel, preko katerega je ravno
ropotal voz! Nenavaden občutek, tisto doslej v njej
dremajoče domovinsko čuvstvo, jo je nenadoma
presilno obšlo.

»Ljubi Krušovec, ljubi Krušovec!« je šepetala
predse, nehote pospešila korak in z vedrim na-
smehom pokimala vrabcem, ki so sedeli na sle-
menu prvega poslopja; zdelo se ji je, da ji ob po-
vratku domov glasno čivkajo dobrodošlico.

Vas je počivala pred njo kakor izumrla. Ilov-
nate hiše so bile zgrajene v neenaki oddaljenosti,
ločene med seboj po dolгих dvoriščih in travnih
vrtovih; nizka, podolgasta, s slamo krita poslopja
so po stari srbski navadi gledala samo z gladkimi
opažnimi stranmi na vaško cesto, medtem ko so
podolžne strani z vežnimi vrati in okni bile obr-
njene na dvorišča, obdana s krajničnimi ograjami.
Vas je delala zato na prvi pogled turoben vtis;
ob času, kadar prebivalci ne delajo na polju, se
osredotočuje namreč vse življenje na dvoriščih.

Zato ni navidezna samota Hanke prav nič
osupnila.

»Tu stanuje Šota, tu Pankov... sedaj je na vrsti Skadov... in za tem »Poličar« (gostilničar). Ali pač živi še njegova stara mati?« je govorila sama pri sebi. Spominjala se je hiše za hišo nekdanjih svojih znancev. Sedaj je prišla do cerkvice, sive od starosti, ki se je dvigala sredi majhnega, zelo zapuščenega pokopališča. Mnogi, ki so ji bili sorodniki in prijatelji, tudi brat in sestra, so našli tam medtem, ko je Hanka bila z doma, svoj zadnji počitek. Tesno na pokopališče je mejilo župnišče z leseno utico pred vežnimi vrati, obsenčeno poleti z dišečim kovačnikom; sedaj so bile umetno zapognjene letve seveda še gole, pravtako kakor širokovejnati španski bezeg, ki je rastel čisto kakor nekdanj v malem vrtičku pred šolo, postavljeno samo nekaj korakov ob strani. Ta in župnišče sta bili poprej edini zidani poslopji v vasi. Sedaj je pa Hanka začudena zagledala poševno pred seboj novo kamenito hišo; bila je sicer pritlična, toda zaradi strehe iz rdeče opeke, zaradi svetlozelene barve in bleščečih, na cesto obrnjenih oken se ji je zdela kar gosposka. Desno in levo stoječe ilovnate kočice so se zdaj videle dvakrat grše. In vendar so visele na eni izmed njih modre dekljice oči kakor začarane, dokler ji pogleda niso zastrle solze in ni slednjič samo še kakor skozi zastor zapazila stare kmetice, ki je stala ob vratih dvorišča, v pričakovanju zroč doli po kolovozu in se ni prav nič menila za naglo približajočo se meščanko.

Uprav ko je dosegla Hanka šolo, so se odprla vežna vrata, in hrupno je buknila na prosto mnogoštevilna gruča otrok. Toda v hipu je umolknila vsa truma in polna radovedne začudenosti zijala v tujo prikazen, ki je stopala kar preko pota, ne da bi zapazila, kako se je v istem trenutku pokazala v enem izmed šolskih oken šibka postava mladega učitelja — najbrž zato, da bi zasledil, zakaj je ljuba vaška mladina tako čudno umolknila — in kako so tudi njegove otožne oči presenečeno obstale na njej.

V tem je Hanka obstala tik pred staro kmetico, stegnila ji nasproti roke, in zaklicala s tresočim glasom: »Dober dan, mati!«

Ali stara žena ni razumela pozdrava, ki ji je zadonel nasproti v nemškem jeziku? Nekaj čudnega je preletelo nagubane poteze starkinega obraza, vendar pa ponujene roke ni sprejela, temveč se je umaknila par korakov in s sivimi, ostrimi očmi mrzlo in tuje merila vitko dekliško postavo od nog do glave.

»Mati, ljuba mati!« se je začul sedaj globoko ginjen glas, »ali ne poznaš več svoje Hanke?«

»Hanka?« To edino besedo, kakor bi bila samo to razumela, je kmetica ponovila.

»Ti da si zares naša Hanka?« je nadaljevala v lužiškosrbščini in uprla svoj temni pogled v Hankino obleko, »pa prihajaš v taki maškeradi k svojim starišem in govoriš svoji materi v jeziku, ki ga ne razume?«

Kakor mrzla slana je padlo na Hankino srce. Ali je zaslužila tako neprijazen sprejem? S silo je premagala občutek, ki je uporno rastel v njej, in je skromno dejala: »Ne bodi huda, mati, nisem takoj mislila na to, ker ...«

»Pojdi k očetu!« je segla stara žena na kratko hčeri v besedo, potem ko se je prepričala, da ne bo še takoj voza, ki je počasi vozil Hankine stvari.

Župan Ljuboš — dokler ni bil popolnoma oslabil, je opravljal župansko čast — je pričakoval Hanko že ure in ure z rastočim hrepenenjem. Ko se mu je zdelo — in zbog pazljivosti je še ostreje slišal — da čuje neke tuje glasove in takoj nato korake, ki so prihajali preko dvorišča, se je dvignil in šel proti vratom s skoro mladeniško hitrostjo, ne da bi tipal z iztegnjeno roko v znani okolici. Njegova širokopleča, orjaška postava — glava mu je segala skoro do nizkega stropa v sobi — ni po svoji zunanosti kazala nobene slabosti. Nekdanji kirasir⁴ se je nosil še popolnoma ravno; samo na

⁴ Največji vojaki v bivši nemški armadi.

sencih gladko počesani, snežnobeli, gosti lasje, ki so padali globoko na tilnik, so izdajali starca. Po-teze njegovega obraza je dičila zdrava, sveža barva; visoko, krasno zaobljeno čelo je izražalo razbo-ritost, krepko odločnost, pa tudi dobrotljivost srca, ki je vzbujala zaupanje.

Preden je starec dosegel hišna vrata, so se ta bila že odprla. Prag je oklevaje prestopila Hanka in za trenutek ji je zastala sapa, ko je videla, kako so se uprle vanjo očetove oči, široko odprte, brez bleska, otopele, kakor jih ni prej bila videla.

»Mati, ali je prišla hči?« je vprašal sedaj s hlastnim, negotovim glasom, »ali je prišel naš otrok, naša Hanka?«

V tem pa mu je že krčevito ihtela na srcu, ki ji je bilo ohranilo še vso očetovsko ljubezen.

Njegove roke so jo bile pritiskale tesneje in tesneje k sebi; vroče, pekoče solze so močile njeno čelo. »Moj ljubi otrok... moj edini... zadnji!« je mrmral pri sebi zopet in zopet z napolzadušenim glasom.

Starica je bila obstala napol med vrati. Enkrat si je obrisala tudi ona preko ovlaženih oči; toda hitro je zadušila svojo ginjenost in vrgla med moža in otroka rezke besede: »Ne bi stokal kakor stara baba, oče, ako bi dekle videl! Nemka je postala... na znotraj in na zunaj!«

Župan ni takoj odgovoril, izpustil pa tudi ni Hanke iz rok. Neveren smehljalj mu je obkrožil ustnice. »Najin otrok? Ne verjamem!« je slednjič odločno odgovoril. »Res da se ne nosi...« njegova levica je presojevaje zdrsnila preko mehkih Han-kinih las in preko njene obleke, »po šegi naših žen; toda kriv je gotovo Martin. Kajne, otrok, tvoj fant je hotel tako?«

»Nimam nobenega fanta več, oče! Med...« ime ji ni hotelo priti preko tresočih se ustnic, »njim in menoj je vse končano!«

»Kako? Kaj praviš? Da... Kaj se je zgodilo?« je zaklical oče začudeno. Tudi mati je jeknila zavzeto in nehote stopila korak bližje.

»Hotel ni.« je dejala mlada deklica in obrisala solze, »da bi šla k vam, iz same prevzetnosti, oče! Tako... Tako je prišlo, da sva se razšla.«

»Slišiš, mati, slišiš?« je zaklical stari župan in zadovoljno zakimal z glavo. Očitno je njega in njegovo mater prijetno dirnila nepričakovana novica. »Ako bi ne bil otrok v srcu ostal najin, ne bi bila nikdar in nikoli pustila svojega fanta... Dobra hči si, Hanka in mislim, da ti ni treba žalovati za prevzetnežem.«

»Saj ne žalujem, oče«, se je glasil kljubovalen, trd odgovor, četudi so se ji pri tem tresle ustnice. Glasno pokanje z bičem je naznanjalo Matevžev prihod.

»Pomagaj svoje stvari znositi v hišo!« je ukazala Ljuboška kratko.

3.

Ure prvega dneva so minevale Hanki kakor v sanjah. Nepres'ano se je morala boriti proti materini neprijaznosti, ki je grajala vse, kar je na hčeri videla, kar je rekla ali storila. Stari, slepi oče nasprotno je bil ves nežen. Svojega tako dolgo pogrešanega najmlajšega otroka kar ni hotel pustiti proč od sebe. Občutil je poseben užitek, ako je semtertje pogladil njene lase, gladke in mehke kakor svila. Obenem z materjo je bila Hana zaposlena s tem, da je pulila perje, brezmiselno delo, pri čemer se je Hanke čim dalje bolj pollaščalo težko, mračno razpoloženje.

Proti volji se ji je vsiljeval razloček med krasnim stanovanjem ter udobno sobico, v kateri je stanovala pri gospodi, in med rodnim domom. Velika, belo pobeljena kmetska izba ni imela niti najmanjšega okrasja. Sirovo iztesana miza, več enakih stolov, popolnoma preprosta, rdečerjavo pobarvana omara, v kateri je stalo cinasto in lončeno, križem pisano posodje, polokrogla klop, ki je obdajala mogočno, črno peč, in smešnomajhno, skoraj slepo ogledalo je tvorilo vso opremo. Luč

cinaste ogljenke — kajti »vražjega olja«, petroleja, Kruševčani še niso uporabljali iz strahu pred ognjem — se je dimila proti nizkemu stropu, slonečemu na sirovih prečnih tramih; sopara, ki se je dvigala iz velikanskih ročkastih loncev, napolnjenih s hlapeco krmo za živino in ki so stali v sosednem, kuhinji podobnem prostoru, ji je skoraj jemala sapo.

Hanka si kar predstavljati ni več mogla, da bi bila njena rodna hiša tako strahovito revna in bi pogrešala vsakega znaka domačnosti. Njen okus se je bil v mestu spremenil in polastilo se je je temno predčutje, kako težko bo premagala to moč navade ter se zopet tu vživela. Vse se ji je zdelo tuje. Ko se je bila pred več ko petimi leti, napol otrok še, poslovila od očetove hiše, je bila pustila doma starejšo sestro Marijano, ki je njo, mlajšo sestrice, vedno zelo razvajala in se sploh prvič nanjo razjezila, ko je ona, mala trmoglavka, prodrla s svojo voljo in odšla v mesto, in dva še starejša brata: vse tri sveže, življenja polne, mlade ljudi, ponos in veselje svojih staršev. Od teh ni našla Hanka nobenega več. Najstarejši brat je bil padel na bojišču pri Gravelotte;⁵ mlajši se je sicer vrnil v domovino, toda kot obžalovanja vreden pohabljenec, za katerega je bila prava rešitev smrt, ki ga je po polletnem hiranju rešila trpljenja.

In vendar okrutna usoda še ni bila izčrpala svoje potuhnjenosti zoper pomilovanja vredno družino. Ko so kmalu po končani vojni⁶ začele po vsej državi razsajati koze, je bila med žrtvami, ki jih je strašna bolezen zahtevala v mali lužiško-srbski vasi Kruševac, tudi Marijana Ljuboš, cve-toče dekle, srečna nevesta najpridnejšega in najpremožnejšega fanta v vasi.

Priletni starši so se polagoma po izgubi svojih dveh nadpolnih sinov udali mirno v božjo voljo

⁵ Tam je bila 18. avgusta 1870 bitka v nemško-francoski vojni.

⁶ Leta 1870. in 1871.

— »vrla dečka sta vendar šla v smrt za ljubljeno domovino in njenega kralja,« tako je tolažil oče Ljuboš sebe in svojo ženo; toda tretji udarec jih je pahnil v brezzavest, tako težko jih je zadel. Z lepo, veselo Marijano, ki je od ranega jutra do poznega večera prepevala s ptički kakor za stavo, je zbežal iz nizke koče slednji solnčni žarek. Nenadoma sta bila osamela, ko bi si bila zaradi bližajoče se starosti dvakrat želela krepke podpore; povsod sta nesrečna oče in mati pogrešala svoje ljube hčerke. In še ne zadosti! Šele počasi nastopajoče popolno oslepljenje sicer še tako krepkega, neumorno delavnega župana je napolnila mero gorja do vrha. Stari kmet je trpel neizrečeno pod strašno mislijo, da bo obsojen odslej k nedelavnosti. »Bog, moj Bog! s čim sem si zaslužil to nesrečo?« je jadikoval znova in znova v neutolažnem obupu.

Njegova žena, že po naravi malobesedna, je postala zaradi bridkih udarcev usode še bolj skopa v besedah. Na njenih slabih ramah je ležalo sedaj dvojno breme, tako da je pod njim že klecala. Brez tožbe je sicer storila vse, kar je bilo v človeški moči, v hiši in hlevu in na polju, dokler je prenaporno delo slednjič ni vrglo začasno na bolniško posteljo.

»Tako ne more iti več dalje, oče!« je dejal slednjič nekega dne starčev najbližji sosed in uradni naslednik, Bogomir Riška — zaročenec umrle Marijane —, »poklicati morate domov svojo Hanko.«

Ljuboš je zamišljeno majal z glavo.

»Sem že tudi na to mislil,« je odvrnil v skrbah, »toda mati noče.«

»Zakaj ne?«

»Pravi, da se nama je Hanka odtujila. Preveč se ji je priljubilo mestno življenje in ne bo hotela za ta kratki čas — okoli Martinovega se namerava z Novko poročiti — priti k nama. Seveda ... če bi se oba hotela tukaj udomiti? ... Toda o tem noče Novka ničesar slišati.«

»Ker je — ne zamerite, oče! — prevzeten fant. Toda ne morem si misliti, da bi tudi Hanka? ... Kratkotrajno, oče,« je naglo prekinil mladi kmet svoje premišljevanje z odločnim glasom, »ako načete uničiti matere in gospodarstva, morate nekoga vzeti v hišo; in tako mislim: pred tujo osebo ima vendar lastna hči prednost, naj traja tako dolgo, kolikor traja!«

»Imaš že prav,« je kimal Ljuboš preudarno. »Ampak naša mati ...«

»Prepustite stvar meni!« mu je segel Riška v besedo. »Še danes bom govoril z gospodom pastorjem v tej zadevi in ga prosil za svet. On bo že znal omečiti Hankino srce, da bo prišla! No ... in do ženitve bo končno vendar še preteklo celo leto, in do takrat si bo Martin mogoče tudi še premislil in bo sledil svoji nevesti ... in oba bosta zopet čisto naša.«

Riške ni varalo upanje. Duhovnikove živahne besede so zadele Hanka v srce. Sledila je zapovedi otroške dolžnosti, ji žrtvovala brez obotavljanja želje lastnega srca in se vrnila v rodno hišo. Ali se je pa vrnil z njo tudi solnčni žarek, katerega je bila umela pričarati Marijanina židana volja v puste prostore? Hanka se je vpraševala o tem s tesnobnim dvomom, kolikorkrat je tisti prvi večer s plahim pogledom ošinila tožno materino lice. Mati je še vedno molčala. Ali bodo stroga usta imela kdaj zanj dobrotno besedo?

Grenko in grenkejšje je postajalo hčeri pri duši. Tako rada bi šla gori v svojo kamrico, kjer bi mogle prosto teči s težavo zadrževane solze; vendar oče je toliko spraševal in pripovedoval, in morala je potrpežljivo poslušati ali odgovarjati, najsi so se ji misli mudile bogvekje.

»Ali še ni osem?« je spraševal slepec ponovno. In ko je starinska stenska ura slednjič odbila osem in nato mirno dalje tiktakala, se je starec vedno bolj nepotrpežljivo premikal na svojem stolu.

Hanka je slišala, da pričakuje svojega mladega soseda, ki je bil danes kot župan po opravkih v več kilometrov oddaljenem Hotjebusu. Oče je na vso moč povzdigoval Bogomira Riško, hvalil ga je kot najvrlejšega, najbolj treznega in najbolj marljivega v vasi: njegove njive so najboljše obdelane, najbolj plodne; vse, karkoli se more dobiti iz puste, neplodne zemlje, doseže s svojo neumorno delavnostjo; pri tem najde še vedno časa dovolj, da poskrbi za gospodarstvo slepega Ljuboša; ako bi bil Riška njegov zet, da, tudi resnični, pravi sin ne bi mogel ljubezniveje, bolj požrtvovalno ravnati; sicer pa enako pomaga z besedo in delanjem vsakemu, ki ga prosi pomoči, cenijo ga vsi v vasi; njegova beseda velja pri vseh, odločuje pri spornih zadevah; zato se je slišal samo en glas, ko so pri zadnjih županskih volitvah poverili to mesto mlademu Riški, glas, da obilno nadomešča s preudarnostjo in modrostjo, kar mu manjka na letih. Tako je govoril Ljuboš o svojem nasledniku.

Ko je bila Hanka zapustila Krušavec, je služil Bogomir že tretje leto pri gardi; zato se je spominjala samo nejasno na visokovzraslega, vitkega fanta, ki je skoraj vedno tičal z učiteljevim sinom v knjigah in bi bil silno rad študiral, ako bi ne bil primoran kot edinec prevzeti lepega očetovega posestva. Sedaj je po rani smrti svojih staršev gospodaril že leto in dan. Ker pa Hanka ni bila obiskala svoje domače vasi, ni od takrat več videla sosedovega sina.

V tem so zahreščala dvoriščna vrata, pes je glasno zalajal, a se takoj zopet umiril oče, ki je prisluškoval trdnim, hitro se bližajočim korakom, je veselo rekel: »To je Bogomir!« Modre deklinacije oči so se pa v razumljivi radovednosti uprle v došleca.

Ko je Riška prestopil prag, se je moral pripogniti. In ko se je v naslednjem trenutku pokazal v polni svoji velikosti, v vojaško strumnem nastopu, se je zdel skoro še večji kakor stari Ljuboš. Njegova vitka, širokopleča, obenem okretna postava

je kazala vso popolnost mladeniške moči. Njegov sveži, zagoreli obraz je bil sicer vse prej nego lep; toda v temnomodrih očeh in okoli lepo zaokroženih ust je igral izraz take poštene prijaznosti in odločne volje, in globoka resnost se je družila s tako prikupno milino, da je bil veliki vpliv postavnega mladega kmeta na svojo okolico popolnoma razumljiv.

V tem trenutku se je videla pričakovanja polna napetost v vsaki potezi niegovega obraza.

»Dober večer vsem skupaj!« je dejal z lepo donečim glasom. Pri tem je hitro preletel njegov ostri pogled mali krožek in obstal na Hankinem obrazu.

»Lepa hvala, moj sin, lepa hvala!« je zaklical stari Ljuboš dobre volje. »Saj sem vedel, da boš prišel še danes k nam!... Da, ali vidiš, kdo je tukaj?«

Prišlec je stisnil starcu roko in glasno odgovoril na nemi pozdrav stare županje, obenem pa so bile njegove oči nepremično uprte pol iznenadene pol otožne na Hanki, ki je nekam plaho, obenem pa tudi skoro kljubovalno vračala strmeči pogled mladeničev.

Riška je hitro stopil k njej in ji ponudil desnico. »Dober večer, Hanka! Bodi tisočkrat dobrodošla doma!« je dejal z iskreno prisrčnostjo. »Ne zameri, da prihajam tako pozno; toda ne bi mogel spati, preden ti nisem izrekel pozdrava, kakor je pri nas navada. Žal, bil sem zadržan in nisem mogel priti pote in po tvoje stvari na kolodvor; zato sem moral poslati Matevža. No... prav je, da si zopet tukaj! In kako si se spremenila! Da nisi tako podobna rajni Marijani, bi te ne spoznal.«

Glas odkritega veselja je ogrel Hanki srce. Pustila je svojo roko v Bogomirovi in odvrnila smehljaje: »Tudi ti nisi več isti, kakor nekdanj! Samo lase nosiš še vedno kakor poprej.«

»Nočejo ubogati,« je odgovoril Riška in šel z levico ob preči svojih kratko pristriženih svetlih las, ki so se ob straneh mogočnega, širokega čela

kodravo prilegali. »In tudi ne bi hotel drugače, ker je vprav to ugajalo moji Marijani! ... Toda kako si podobna moji ubogi rajni nevesti! Ko gledaš tako prijazno, celo še bolj kakor poprej. Samo večja si in v obraz bledejša. To je gotovo zaradi mestnega zraka in ...«

»Prazne čenče, Bogomir,« ga je prekinila starica rezko. »Ne meči obeh v en lonec! Naša najstarejša bi se ne dala nikoli vtakniti v tako našemljenost, in naj bi bila tudi sto let v mestu!«

Riškove pametne oči so zdrsnile opazovaje preko matere in hčere. Srditi obraz prve in temni žar, ki je zagorel nenadno preko Hankinega lica, sta mu zgovorno pripovedovala o skaljenem veselju svidenja — iz kmetičinih besed je uganil vzrok.

»Ni prav, mati,« se je obrnil sedaj k njej, »da godrnjate zaradi tega nad svojo Hanko. Drugače ste vendar tako razumni in dobri in imate svojega otroka iz srca radi. Čemu hočete sedaj sebi in njej zagreniti vrnitev?«

Ljuboška ga je v strmečem začudenju pogledala.

»Tako ...? Trobiš z mojim starim v en rog? In nemško krilo se ti ne gnusi? No, saj boste še doživeli, kako se bo vsa vas nad tem spotikala in nas sramotila.«

»Počakajte, mati, in ne grenite si današnjega dne s togotnimi mislimi,« je miril Bogomir. »Prosim vas, napravite prijazen obraz! Mislite vendar na to, da je Hanka zelo dobra hči, ker je zapustila vam in očetu na ljubo vse, kar se ji je medtem priljubilo, samo, da bi bila vam dobra opora.«

Mati ni odgovorila. Na glavi si je popravila svoj črni, belorožasti robec, pri čemer so se ji prsti tresli v razburjenju in je nato še bolj živahno hitela z delom pri perju.

Oče Ljuboš pa, ki je spremljal Bogomirove besede s pohvalnim prikimavanjem, je vzkliknil živahno: »Seveda, seveda, meni govornjeno iz srca! Tudi jaz pravim, da nima mati prav, ako se ne-prestano krega nad dekletom. Tako vesel sem,

da imam svojega edinega otroka zopet doma! In je v istini resnično, Bogomir..., da je podobna naši Marijani? Da? Kako me to veseli! Sedaj šele vem, kakšna si! Marijana je bila najlepša deklica v Kruševcu... Kaj ne, moj sin?... mešala je glave vsem mladim fantom v vasi in čez? Ali boš delala tudi ti tako, Hanka?»

Pri zadnjem, v šali izgovorjenem vprašanju se je izvila Hanka s hitro kretnjo iz božajoče roke slepega očeta, nagnila se je globoko nad svoje delo in dejala trpko: »O, o nobenem nočem slišati, oče, pa tudi mene naj pustijo vsi pri miru.«

»To bodo pač tudi storili, menim, zaradi Novke,« je dejal Riška z lahnim nasmehom. »Je še vedno tako rogoboren? Ali je kaj služba ukrotila njegovo naglo jezo? Privoščil bi ti to, Hanka! Toda drugače je bil prav vrl dečko in zasluži gotovo, da si mu dobra. Saj ti je bilo gotovo zelo težko, da si morala zapustiti svojega dragega! Ali pride kaj o veliki noči ali o binkošti na dopust?«

Kakor bi ji meč rezal v srce, so se ji zdele te dobrohotne besede. Vendar se je silila, da bi se kazala ravnodušno, ko je na kratko odgovorila, ne da bi dvignila pogled: »Kaj jaz vem? Mene to ne briga!«

»Ti že lahko takoj zveš, Bogomir,« je pristavil oče, »med Hanko in Martinom je ven in konec.«

V brezbesednem začudenju je pogledal mladi kmet z nemim vprašanjem od enega do drugega; toda nobenega odgovora mu niso dale ne prijazno odkritosrčne poteze v obrazu slepega starčka, ne čemerno lice materino. Hanka je sklonila svetlo glavo še nižje.

Riška je videl, kako so se tresle njene roke — ali je pričakovala nadaljnjega vprašanja, besedo tolažbe, sočutja? Toda v prvem trenutku ni našel nobenega primernegega izraza, dokler ga ni tišina vedno bolj pritiskala, da je slednjič zmedeno spregovoril: »Menda vendar ne bo tako hudo? Saj sta bila vendar že leta med seboj zgovorjena in si od srca dobra; kaj je vendar prišlo med vaju? Vem

seveda: Martin hitro vzkipi in se v jezi spozabi in beseda mu uide kakor nebrzdano, divje žrebe! Toda potem se vendar sam od sebe zave ... In če te nato prosi za odpuščanje ... moraš ga vendar poznati, Hanka! ... tako mislim, se bosta spet spravila.«

»Končaj že vendar, prosim te!« mu je segla Hanka v besedo s hripavim, skoro trdo zvenečim glasom. »Med nama ne bo nikoli poravnave. In če mi hočeš ti in oče in mati izkazati uslugo, potem ne vprašujte ničesar več in ne govorite mi nikoli več o njem!«

»To že lahko storimo, če ti je tako ljubše,« je prikimal stari Ljuboš. Mati je molčala. Bogomirove oči so zamišljeno zrle v lepi dekličji obraz; razen smrtno bledice ni izdajalo nobeno drugo znamenje notranje bolečine. Samo okoli malih kipečih ust se je vila poteza, ne kakor otroška trmoglavost, temveč kakor neomejen sklep, ki je govoril o resnosti neozdravljivega razdora z Martinom.

»Uboga Hanka!« Pol nehote, z glasom pristrčnega sočutja so se utrgale te besede Riški z ustnic.

Hanka se je ponosno zravнала. »Ni treba, da bi me miloval; moja volja je pač taka.«

»O tem ne dvomim, Hanka,« je dejal Bogomir rahlo. »Ako stoje stvari tako, ti je bilo gotovo lažje zapustiti mesto?«

»Lahko?« Okoli dekličinih ustnic in oči je zadržtelo in pravkar visoko dvignjena glava se je sklonila kakor pod presilnim pritiskom težko na rob mize, da je vzletavalo perje. »Ne, ne! Imela sem tako dobro, tako dobro gospôdo.«

»Kaj takega mi še ni prišlo pred oči!« je godrnjala mati ježno in skrbno pobirala raztreseno perje. »Glej vendar okoli sebe! ... Zaradi mene bi bila lahko ostala, kjer si bila. Bom že zmogla tudi brez tebe.«

»No, no! Zakaj se zopet ujedaš? Pusti mi dekleta sedaj v miru, stara,« je miril oče Ljuboš z zapovedujočim glasom. »Saj si lahko mislim,« je nadaljeval, »da je naši Hanki težko pri srcu ... toda se bo že zopet privadila domu ... Kaj ne,

otrok? In danes si gotovo tudi že utrujena. Toda preden odideš spat, mi preberi še večerni blagoslov. Drugače je opravil to vedno Bogomir.«

Hanka se je molče dvignila in vzela z roba omare debelo knjigo, sv. pismo; odprla je častitljivo knjigo; vloženo znamenje je označevalo stran in odstavek, kjer bi morala brati. Obotavljala se je — lužiskosrbskemu tisku se je bila odtujila. Velike črke so kakor tujke strmele vanjo in zaplesale polagoma vse križem pred njenimi očmi. Njen blede obraz je pobarvala temna rdečica in mrzel pot ji je stopil na čelo. Mukoma je začela slednjič slovati: »moi lubše Bog« — dalje pa ni prišla. Brez moči, proseče je iskal njen pogled Bogomirovega.

Mladi kmet je takoj razumel nemo prošnjo. »Saj se ti kar zapirajo oči od utrujenosti, Hanka,« je dejal prijazno; »zato, če ti je prav, bi vendar danes še jaz bral.«

»Da, če bi hotel.« Oddahnila si je, mu podala knjigo in poslušala nato svete besede s pripognjeno glavo in sklenjenimi rokami, enako pobožno kakor oče in mati.

Riška je dobro bral, četudi z neko navadno, kmetom lastno premišljeno počasnostjo. Vendar sklepne besede je govoril z vzvišenim, posebnim poudarkom: »Ne pozabite zato, kar govori naš l'ubi Gospod in Zveličar: Pridite k meni vsi, ki ste revni in obloženi, jaz vas bom poživil. Amen.« »Amen!« — je ponovil slepec in žena in hči sta govorili za njim.

Ko se je nato Bogomir dvignil in za »lahko noč« vsem krepko stisnil roko, je vstala tudi Hanka in ginjena zašepetala: »Zahvalim se ti prav lepo! In bodi še enkrat tisočkrat zahvaljen za vse, kar si leto in dan mojim storil dobrega. Bog ti poplačaj!«

»Za kaj se zahvaljuješ, Hanka? Storil sem samo svojo dolžnost! Kaj nisem skoro tvojih staršev sin in tvoj brat? ... Tega se. prosim te, vedno spominjaj,« je nadaljeval Riška z njemu lastno vablivo prisrčnostjo, »ako si tuintam, ne

boš vedela takoj pomagati... In da ne pozabim: ali boš obiskala jutri mojo staro teto? Boš videla veselje, kako krepko še starica gospodinji! Bila je čisto obupana in užaljena, da se še nisi pokazala. No, toda jutri boš prišla, da bo Trina⁶ videla, da nisi postala v mestu ošabna... Kaj ne? In zdaj lahko noč vsem skupaj.«

4.

Za Hanko so napočili težki časi, mnogo težji kakor je kdaj slutila. Naj je šla materi še tako pridno na roko, naj je neutrudljivo delala od rana do večera, ničesar ni mogla prav storiti užaljeni ženi. Hodila je okoli ali popolnoma molče — »s šobo« bi dejal Ljuboš —, s temnim obrazom, grozečim kakor viharen oblak, ali se je pa jezo kregala nad vsem, kar je Hanka rekla ali storila. Največji kamen spotike ji je bila in ostala deklina obleka; in če je Hanka proti volji kdaj spregovorila nemško besedo, ki je mati ni razumela, je stara žena kar vzrojila in jo glasno obtoževala zaradi sramotnega odpadništva.

Hanka je navadno brez odpora prenesla vse. Slepemu očetu na ljubo je odklanjala misel, da bi se odkrito postavila po robu zaradi krivične trdosrčnosti, ob katero je vsepovsod zadevala. Trpeti ni morala samo v rodni hiši pod trdostjo materino, ampak tudi vsa vas jo je očitno gledala po strani. Kamor je prišla, nikjer je niso sprejeli s prijaznim pozdravom. Kadar je odhajala, je ni nihče povabil, naj zopet pride. Ako so v večernih urah mladi fantje in dekleta roko v roki v dolgih vrstah šli pevajoč skozi vas — kar je bilo posebno pred božičnimi in velikonočnimi prazniki stara navada — in je stopila Hanka pred dvorišna vrata, da bi jih spremljala, je ni nihče pozval, naj se pridruži nasproti.

Ob raznih prilikah je na njeno prijazno prigovarjanje spremljala Riškovo staro teto na prejo,

⁷ Katarina.

kar pomeni skoro isto, kakor če se mestne gospe shajajo pri čašici kave. Mlade vaške lepoticice so se zbirale pri družinah po gotovem redu in so pri-
našale s seboj vedno svoje kolovrate. V pristno
lužiškosrbskem Kruševcu je kolovrat še v vsaki
hiši, pravtako kakor majhne statve, na katerih
tko žene same svojo domačo obleko. Ako je torej
Hanka vstopila v kako hišo, kjer se je vršila preja,
je obmolknil za trenutek vsak razgovor, slišalo se
je samo brnenje koles. Najbližja dekleta so se od-
maknila kolikor mogoče daleč, začenjale šepetati z
drugimi ali se pa dregati s komolci in se porogljivo
hehetati. In ko so kasneje začeli prihajati fantje,
je bilo še huje. Padale so vsem le prerazumljive
zbadljive besede o »nemški kraljični« in spremljal
jih je gromovit smeh. Čim glasnejše, veselejše je
postajalo ob vsem tem smehu, petju in klepetanju,
tem večjo zapuščenost je občutila Hanka.

Četudi jo je pa notranja bol grozila zadušiti,
se je zdela na zunaj čisto brezbrizna proti stru-
penim puščicam, ki so jih slepi predsodek, zavist
in hudobija metali proti njej. Vendar se je po-
laščala pri tem njenega še vedno krvavečega srca
čimdalje večja grenkoba; muka ji je postalo vse
življenje. Pogosto je bila blizu tega, da bi za-
pustila svojo domačo vas in se vrnila k svoji dobri
gospôdi, ki bi jo — tega si je bila svesta — spre-
jela z odprtimi rokami. Ko je pa zadel nato njen
vsaj duševni pogled, častitljivo, očaško postavo sle-
pega očeta, se je omajal njen sklep. Zapustiti njega,
ki je vidoma z nežno ljubeznijo visel na njej,
ki mu je njena bližina dajala tolažbo in okrepčilo,
tega ni preneslo njeno srce.

Ko je pa nekega dne prišlo zopet zaradi nje
med roditeljima do hudega prepira in je mati z
glasnim treskom jezno zaloputnila hišne duri za
seboj, se Hanka ni mogla zdržati.

»Pustite me oče, naj odidem zopet v mesto!«
je zaklicala z jokom. »Ne morem več prenašati, da
bi bila še dalje med vama vzrok prepira. Kako
vse drugače sem si mislila življenje doma! Hotela

sem delati vse po vaši in materini volji; toda, ali morem? Vi, dobri oče, boste doživljali samo žalost in jezo, dokler bom tukaj; zato je najbolje, da odidem. Potem bo spet vse dobro.«

Stari Ljuboš je v prisilnem strahu prižehl z obema rokama hčer k sebi, kakor bi si jo moral zagotoviti.

»Tudi tako bo že še vse dobro, samo potrpi, Hanka!« je dejal z nežnim, lahko tresočim glasom. »Tebe zopet pustiti! Nikdar in nikoli! Dokler živi tvoj stari, slepi oče, moraš pri njem vztrajati. Upam, da ne boš morebiti natihoma odšla od nas? Tega mi vendar ne boš napravila, Hanka? In... veš,« je nadaljeval živahno s svojim prigovarjanjem, »mati prav za prav tudi ne misli tako hudo. To gre gotovo na rovaš njene bolehnosti, Hanka, in če bi... da... menim... če bi se mogla odločiti, da bi opustila dolgo nemško krilo, potem...«

»Kje pa naj vzamem takoj drugo, oče?... In naj bo res samo krilo vsemu vzrok? Ali me dela boljšo ali slabšo, oče?« je vprašala Hanka pol kljubovalno, pol žalostno, ko je starček oklevajoč umolknil.

»Saj meni je prav, kakor se oblačiš; ostaneš vedno in samo moj ljubi, dobri otrok! Toda saj veš že od poprej, da sovražijo Kruševci vse tuje.«

Vkljub temu se Hanka vendar ni mogla odločiti, da bi zamenjala mestno obleko z lužiško-srbsko, domačo nošo. One lepe volnene stvari so bile božična darila, s tem ovratnikom in onim svilenim trakom so jo bili razveselili otroci ob raznih prilikah. Sedaj pa naj bi se z vsem tem ne smela nič več ponašati? Pokopala naj bi lepe stvari za vedno v najtemnejši kot svoje skrinje in naj bi jih če mogoče izročila moljem v plen? In ali bi ne bila potem prisiljena, skriti zopet pod naglavni robec svoje lepe lase, s katerimi se je v resnici smela ponašati?

Nehote je segla Hanka po težki kiti, ki se je vila kakor venec po njenem temenu, »bleščeča kakor zlato,« je menil nekoč Bogomir.

Dobri Bogomir! On se je obnašal proti njej z vedno enako prijaznostjo, očital ji ni nikdar obleke s porogljivimi pogledi in besedami; zdelo se je, da ni videl na tem ničesar posebnega, komaj da se je oziral na to, kaj nosi. Slejkoprej je prihajal k očetu vsak dan, pogovoril se z njim o najnujnih poljskih opravilih in vaških zadevah, pri katerih mu je svet izkušenega starega moža mogel koristiti. Hanki je bilo včasih, kakor bi bil kot dobri duh vedno pripravljen za nje obrambo in pomoč; če je morala namreč izvršiti kako težko, nevajeno delo, je bil gotovo pri njej, da bi ji ga odvezl. »Misli si, da sem tvoj brat!« je dejal ob takih prilikah s svojim prikupnim nasmehom.

Zares kakor dober, ljubeč brat ji je stal ob strani, jemal jo je odločno v zaščito pred tujimi, sovražnimi napadi, ako je bil slučajno prisoten, in je resno govoril materi na srce, naj ne otežuje s kregom in očitki življenja sebi in hčeri, ki je pošteno izpolnila svojo dolžnost in nalogo. »S tem ne popravite ničesar, mati; otrdelo bo samo njeno srce!« je opominjal. »Pustite Hanko, naj mirno hodi svoja pota, tako bo najprej našla nazaj, in doživeli bode te na njej še mnogo veselja.«

Starica je v dvomu odkimavala; pazila je pa vendar, da ni v le prehudi meri kazala svoje trajne zlovoljnosti, vsaj ne v prisotnosti Riške, ki ga ni ljubila samo kakor sina, temveč občutila pred njim tudi veliko spoštovanje zaradi njegove preudarnosti.

Tako so bile to najmirnejše ure, ki jih je preživela Hanka v očetovi hiši; zato jo je Bogomirova prisotnost navdajala vedno s čuvstvom globoke hvaležnosti. Vsakokrat je na tihem blagoslavljal njegov prihod, in kadar je odšel, se ji je zdelo, kakor da je nizka kočica oropana vse tolažilne svetlobe.

Bodisi da je vplivala odločna Riškova želja, ali da je sledila samo nagonu lastnega dobrega srca — tudi stara Trina je sprejela deklico s toplo pristrčnostjo. V lahni zadregi je stopila Hanka v

začetku v sosedno novo, lepo hišo — dom mladega župana; toda vsa bojazen je izginila ob prijaznem pozdravu, s katerim jo je teta sprejela.

Sedemdesetim blizu je bila ta žena majhne, slabotne postave z zelo upognjenim hrbtom. Vendar je kazalo njeno drobno lice čiste, lepe poteze in pametne, ostre oči. Tudi je uživala Trina med Kruševčani kot »modra žena« velik ugled, ki je mejil na praznoveren strah in hkrati so hodili po svet v raznovrstnih zadevah. »Zagovarjala« je šen in mrzlico, pripravljala zdravilne obliže in mazila in pokladala hladilna zelišča na speklino in druge rane. Vendar ni bila Trina izkušena samo v zdravilstvu, slovela je obenem kot naspretnjša lišparica in izdelovala daleč na okoli najličnejše »karnete«, črne ali živopisane trde čepice s širokimi, belimi, skrbno zgubanimi, s čipkami posejanimi trakovi, ki so se zavezovali pod brado s pentljo. Tudi dragocene naglavne in ovratne rute je znala pripravljati v bleščeči belini in jih zlagati v najbolj umetne gube. Poleg tega je imela vkljub vsej zaposlenosti veliko gospodinjstvo svojega nečaka v vzornem redu; njena stroga, toda pravična povelja so ubogali hlapci in deklet brez ugovora.

»Glej, glej! To da je naša mala Hanka?« ji je zaklicala živahno nasproti. »Dète vendar! Zrasla si v postavnega dekleta! Mene pa takoj spet spoznaš, kajne?« se je smejala dobrodušno. »Nisem ne mlajša ne lepša kot nekdanj... Da, da, mladina hiti v višino kot mlada breza..., mi stari pa usihamo ko trhla, skrivljena vrba. No, je že tako; moramo napraviti prostor mladini.«

Kmalu se je čutila Hanka popolnoma domačo pri zgovorni starici, ki je znala tako vedro in razumno kramljati in spraševati. Hanka je morala mnogo pripovedovati o svojem življenju v mestu. Pri tem ni omenila nobena niti z besedico Martina; teta Trina je torej že vedela, da se je zaroka razdrla. Pozneje je pokazala svoji gostinji vso hišo, dvor in hleve.

»Stalo je neznansko denarja,« je pripovedovala. »Toda ko je moralo biti vse na novo pozidano ... saj si vendar slišala takrat o požaru? Kdo je zažgal, še danes živ človek ne ve ... dobiti ni mogel (s tem je menila Bogomira) ničesar, kar bi mu povsem ugajalo. Za dekleta mu tudi najlepše ni bilo dobro dovolj! Še celo posebno sobo, kakor pri pastorjevih, naj bi Marijana ... nikdar bi ne mislila, da boš nekoč tako podobna starejši sestri! ... torej še posebno sobo naj bi imela. Iz Hotjebusa so prišli delavci in olepili stene s pisanim papirjem ... kako ga že imenujejo? ta ... pa ... patepe ...«

»Tapete, teta,« je popravila Hanka.

Da, tapete! Videla si jih gotovo pri svoji gospodi. Prekrasne so, ti pravim, modre ko nebo in poslikane z velikimi, belimi rožami; toda to še ni bilo zadosti: v lepo sobo so morale priti tudi izbrane stvari. Gotovo vsak teden se je odpeljal v mesto in vselej prinesel s seboj nekaj za posebno sobo. Danes predalnik, jutri mizo in stole ... in nato spet zrcalo in podobe ... celo zofo in zastore, ki segajo do tal, kakor pri pastorjevih! Njegovi starši sicer niso malo godrnjali, toda ni se zmenil za to, četudi je bil drugače nadvse dober sin. Zvlekel bi bil skupaj še kdovekaj, da mu ni ljubi Bog prekrižal računov ... Ah, otrok, kakšna žalost je bila takrat! Ravno pred poroko zgubiti nevesto in očeta in mater, je pa tudi res strašno hudo! Drugega nisem mislila, ko da bo prav kmalu šel za svojo Marijano: kajti prav kakor iz uma, bled in upadel, nem ko duh, se je plazil Bogomir okoli tedne in tedne. Vse prigovarjanje je bilo zastonj. Takrat je izgubil tvoj oče pogled, in nova nesreča je osvestila Bogomira. »Ni tako hudo umreti, kakor živeti in biti slep,« sem mu dejala. »Saj si toliko ko Ljubošev sin, in zato je tvoja dolžnost, da delaš in poskrbiš za slepega očeta. Veselega se moraš kazati, ne pa mu s svojo žalostjo delati nesreče še težje ... To je pomagalol«

»Ah, teta, kdaj se vam bom mogla zato dovolj zahvaliti?« je dejala Hanka solznih oči, ko je teta za trenutek umolknila.

»Zahvali samo ljubega Boga, otrok!« jo je zavrnila Trina in si obrisala oči s koncem predpasnika; »On mi je vdahnil prave besede. Toda kaj misliš,« je nadaljevala spet bolj živahno, »kaj se je zgodilo s posebno sobo? Nihče razven Bogomira in mene doslej še ni videl njenih krasot, v sobo ne sme stopiti noben človek, je vedno zaprta. Ključ nosi pri sebi vedno on sam. Rada bi ti jo za trenutek pokazala... izgubila bi oči! Pri cesarju ne more biti lepše! Toda kaj mu koristi, kaj ima Bogomir od tega? Samo žalost in bolečino, ako jo tako samo gleda! Da, ako bi hotel pripeljati v hišo mlado gospodinjo! Povsod bi lahko zasnubil, nikjer bi mu ne odrekli! O, vem, kar vem, in tebi že smem zaupati: Trgovčeva in tudi druge bi ga ne odbile, skrivaj kar švigajo z očmi za njim. In kako tudi ne bi? Tako postaven, priden in ugleden, kakor je! Da.... in česa bi ji tu manjkalo? Našla bi polne skrinje in predale, lahko bi živela ko kraljična! Toda,« teta je vzdihnila žalostno, »ljubemu Bogu bodi položeno, ubogi fant ne misli na ženitev! Naj mu pridigam tudi vsak dan... ne pomaga nič. Ne mučite me, teta, mi odgovarja, nikjer ne najdem svoje Marijane.« Vidiš, Hanka, imel jo je pač nad vsako mero rad, in pravim ti: ni dobro, da se obesiš s telesom in dušo na enega človeka; kajti če se ne posreči, je naenkrat konec z vsem veseljem. Tudi ti poznaš to pesem... vidi se ti, Hanka, četudi o tem ne govoriš... Bog ve, mnogo noči ne spim zaradi fanta! Dokler živim, bo že šlo; toda v moji starosti me pokliče Bog lahko vsak dan k sebi, in kaj bo potem? Vse življenje mu vendar ne more gospodinjiti dekla, mlademu kakor je? Potem si bo moral poiskati gospodinjo... Zato, če bi še čakala!... Poročni venec bo imela, lep, kakršnega še Krušavec ni videl.«

Hanka je samo redko prekinila s kako pripombo zgovorno starko, kateri je vidoma dobro

delo, da je mogla enkrat tako prav od srca izpovedati vse, kar jo je težilo. Ni jih bilo mnogo v vasi, ki bi se bili tako pobahali, da uživajo zaupanje stare Trine. Toda skromna, pametna soseda, ki je bila že v svetu, ji je očitno ugajala s svojim lepim, žalostnim obrazom. Pa tudi Hanka je hitro in pristržno vzljubila teto, edino žensko bitje v vasi, ki je ni sovražno preziralo v kmetski ošabnosti, in je zato rada sprejela njeno vabilo, naj jo čim večkrat obiše in naj se čuti pri njej kakor doma.

Na veliko prejo je Hanka ni več spremljala. Preveč jo je dražilo in žalilo obnašanje fantov in deklet. Kako vse drugače se je sedelo pri stari Trini in koliko lepše je bilo ob lahnem brnenju kolovrata prisluškovati čudovitim bajkam in pripovedkam, katerih vse polno je znala teta o starem lužiško-srbskem narodu. Deklica se je potopila v čudno sanjavost, če je slišala govoriti o pritlikavcih, ki so stanovali tod pred mnogo, mnogo leti, in o kraljevem gradu, ki je zavzemal prostor, kjer stoji sedaj že dolgo cerkev. Tudi je živel takrat ponosen, nadvse mogočen lužiško-srbski kralj, kateremu je bilo ime Ljuboš in kraljičina Hanka; in najbrž, da je bil Hankin praded.

Potem spet je svarila svojo poslušavko, naj za božjo voljo ne hodi zvečer sama čez »mostiček na močvirju«. Tam ni varno. V gotovih nočeh je videlo tam že mnogo ljudi s plamenom goreč otep, ki se je gibal sem in tja. Pravijo, da je to nepokojni duh hudobnega človeka, katerega so zvabile večče v močvirje, in ker je tu nenadoma v svojih grehih umrl, mora hoditi po mostu, in kdor zagleda — četudi oddaleč — goreči otep, temu se pripeti prav gotovo velika nesreča, če ga celo ne pobere kar nenadoma smrt.

S pritajenim dihom je Hanka napeto poslušala skrivnostno, pritajeno tetino pripovedovanje, dokler se vretence ni izmaknilo iz njene roke ali se ni utrgala tanka nit in se zamišljena predica ni zbudila iz svojih sanjarij in se znašla v resničnosti — v trdi, neprijazni resničnosti.

Velikonočni prazniki so prišli tisto leto pozno v april. Mlačni pomladni vetrovi in toplo solnce so bili že v polni meri opravili svoje delo in so z rahlim božanjem izluščili iz trdih rjavih odej kipeče listne in cvetne popke. Narava takrat ni mogla čakati na klic velikonočnih zvonov; mudilo se ji je s svojim vstajenjem, in sedaj je pozdravljala velikonoč kristjanov v leskeči sijajnosti svoje prerrojene, mlade lepote.

»Vstal, da, vstal boš ti, moj prah, po kratkem snu!« so zapeli glasno in z donečimi glasovi Kruševčani po končani slavnostni pridigi. Potem je zmolil še vsak potihoma kak očenaš, in medtem ko je mladi učitelj, ki je bil obenem cerkovnik, pevec in organist, igral še zadnje akorde, so zapuščali številni verniki svetišče in se zbirali zunaj na pokopališču, ki se je širilo okoli cerkve.

Zlato solnce je sijalo nad krajem smrti in mu jemalo za danes vso mračnost. Vsi grobovi, tudi zapuščeni, napol vdrti, na katerih so paganjali šopi trave, so žareli v bleščečem pomladnem zelenilu. Nešteti nežni lističi so pokrivali grme španskega bezga, ki je že nastavljal svoje grozdnate češulje; nepohojena ruša kakor pisana preproga. V čistem, prozornem zraku so drobili škrljančki svojo pesem in prve lastovke so veselo žgolele v jasni sinjini.

Pred kratkim še tako samotni prostor je nudil sedaj živo sliko. Posamez ali v majhnih gruclah so stopali verniki molče v resnobni ubranosti drug ob drugem, ali so pa hodili počasi v tihem razgovoru ob vrstah in postajali sedaj ob tem, sedaj ob onem grobu kakega dragega rajnkega.

Tesno ob glavni poti je bil grob, ki je sličil kljub zgodnjemu letnemu času pravi cvetni gredi. Ob zglatvju se je dvigal železen križ — edini okusen spomenik na revnem pokopališču. »Marijana Ljuboš« je poleg letnice rojstva in smrti stalo v zlatih lužiško-srbskih črkah napisano na eni strani, na drugi pa globoko pomembno vprašanje: »Gospod,

kdo spozna Tvoja pota?« Spodaj je bila upodobljena zlomljena zlata vrtnica.

Kakor se je ves Kruševac v čudu zavzel nad tem spomenikom onega dne, ko ga je postavil Bogomir Riška svoji nevesti, tako so se vedno vsi pogledi obračali po njem. Tudi danes je obstal ob njem marsikdo, prebral napis, pohvalil nato proti sosedu pokojničine vrline in potožil, kako škoda je za mladenko, ki je morala tako zgodaj s sveta.

Ali da Riška — hm! — vendarle je čudno, da še sedaj ni nikjer zopet snubil. Saj je vendar še v Kruševcu mnogo čednih, brhkih deklet, ki bi bile kos pokojni nevesti. Ali ga je vročila? Morda ji je moral priseči, da ji bo ohranil zvestobo do konca življenja? To bi bila večna škoda!

Pravkar zapušča cerkev. Moško stopa mladi župan med staro teto in Ljuboševo materjo. Počasi jim sledi oče Ljuboš, ki ga skrbno vodi Hanka.

Kak neizmeren razloček med mrtvo Marijano, ki jo je nekdanj ljubila vsa vas, in vrnivšo se sestro! Ljudje začenjajo živahneje šepetati, majejo z glavami in si pomenljivo kimajo. Grdoba, ki si upa v dolgem nemškem krilu stopiti v hišo božjo in na ta posvečeni prostor! Ako ne bi imeli usmiljenja z onemoglimi starši, bi morali ošabno, novotarsko dekle, ki s svojo obleko sramoti vse stare šege, kratkomalo izgnati iz Kruševca.

Žrtev splošnega sramotenja pa ni opazila sovražnih pogledov in se ni zmenila za polglasne zbadljivke ljudi, ki so se v vidni naglici umikali, ko se jim je približala.

S povešenimi pogledi je stopala Hanka poleg očeta. V mehkih, čistih potezih njenega lepega obraza se je zrcalila še sveta pobožnost. Danes je prvič po petih letih spet slišala lužiško-srbsko pridigo in presunila jo je tako mogočno ko nobena nemška v mestu. Hanke ni ganil tako globoko govor sam in ne priprosti stavki, ki so bili prilagojeni velikonočnemu berilu in zmožnosti poslušavcev: materini jezik je bil, čigar vsaka beseda, vsak zvok iz zgovornih duhovnikovih ust je tako ganljivo ob-

jemal njeno dušo. S tiho blaženostjo je poslušala drage glasove. Čas in odsotnost sta jo mogla njenemu rodu pač odtujiti, toda nikdar ne izneveriti; s ponosom si priznava, da se čuti v globini srca še vedno kot pravo, pristno Srbkinjo, in zaobljublja, da bo ostala dobra Srbkinja, dokler bo živa.

Vse to zveni mogočno v njej, medtem ko v zamišljenem molku počasi vodi slepega očeta na Marijanin grob, kjer stoji že mati s sosedoma. V nemi boli je namršila obrvi in strmi temno na gomilo pred seboj, medtem ko teta Trina živahno vzklika in hvali krasno cvetje.

»Še lepše ko lani spomladi!« je dejala v čudu. »Pravi cvetličnjak, kaj ne, Ljuboška? Prav res ti je na čast to, Bogomir! ... Kje si le dobil te velike vijolice? ... Aj,« globoko je vdihavala slastni vonj, »poduhajte vendar!«

»Teh nisem vsadil jaz, teta!« je odvrnil Riška in glas mu je lažno zatrepetal. »Sinoči jih še ni bilo tu. Mislim pa« — orjaška postava mladega kmeta se je globoko sklonila, da bi odstranila travno bilko, ki je objestno poganjala na nepravem mestu — »Hanka jih je prinesla sem danes navsezgodaj.«

»No, reči moram,« je prikimala teta ganjena, »Hanka je ljubezniva, vrla deklica, in dobra sestra.«

»Tako? Menite?« je bruhnila Ljuboška v hudi razdraženosti. »Sramota je ta Nemka za rajno in za vso vas. In ti trpiš,« se je obrnila k Riški in pokazala na cvetje, »da krasijo njene roke ta grob? Izruvati bi moral vsako bilko, ki jo je odpadnica ...«

»Nehajte vendar, mati Ljuboška,« ji je segel s pridušenim glasom nejevoljno v besedo in v očeh se mu je zabliskalo, »veselim se in hvaležen sem Hanki za najmanjšo cvetico, ki jo prinese moji dragi pokojnici. Toda prosim vas tisočkrat, mati, tu na grobu naše Marijane, ki smo jo imeli

vsi tako iz srca radi, ne bodite še dalje tako grozovito trdosrčni proti svoji najmlajši in edini hčerki!«

»Imaš dober namen, lepa hvala za to. Toda ... naj rajši govorim sama zase!« je zadonel v tem trenutku za njimi Hankin glas. Tresel se je slišno. Ne da bi zapazili, se jim je bila deklica toliko približala z očetom, da jima ni ušla nobena beseda polglasnega razgovora.

Molče je stopil Riška na stran. V Hankinih besedah je tičala ponosna odklonitev, ki ga je žalila, vendar pa kljub temu ni mogel odvrniti pogleda od nje in biti hud. Tako ljubka ko danes se mu ni zdela še nikdar poprej. V črnem, dolgem volnenem krilu in suknenem plašču, ki se je tesno prilegal njeni lepi postavi, se je videla še vitkejša in lepša ko v delovni obleki. Visokemu prazniku na čast je nosila tudi danes prvič črn, z vrtnicami okrašen slamnik; tvoril je prijetno nasprotje rumenkastim lasem, ki so gladko prilegali belemu, visokemu čelu.

Toda Bogomirovih pogledov ni mikala toliko Hankina obleka, kakor posebni, zamišljeni izraz v njenem lepem obrazu, katerega je ozarjal pobožen blesk. Njene temnomodre oči so se svetile popolnoma drugače ko sicer; lici sta ji žareli in glas ji je zvenel izredno milo in mehko, ko je dejala s skromno odločnostjo: »Nisem odpadnica, mati, svojemu rodu sem udana z vso dušo! Prisegam ti, mati,« — je nadaljevala hitreje, ko jo je hotela le-ta prekiniti — »pri spominu na to tukaj, na svojo ljubo sestro! ... In prosim vas, ljubi oče, ljuba mati, imejta me samo malo rada. Pripravljena sem storiti vse, da vama bom tako dobra, udana hči, kakor je bila Marijana.«

Ali je prodrla priprosta, otroška prošnja v materino srce, otrdelo v trmi sebemučenja? V temnem obrazu se ni pokazal niti najmanjši sled dobrote. Ko je Hanka mislila prijeti za njeno roko, jo je mati jezno odtegnila, kakor da je prišla v dotiko s strupeno kačo. Zato se je pa slepi oče,

vidno globoko ganjen, tem trdneje oklenil roke svojega otroka, na katero se je opiral.

»Otrok,« je odvrnil živo z glasom globokega prepričanja, »udana, dobra hči si, in reči ne bi mogel, da te imam manj rad, ko našo Marijano in fanta. Vsi ste vrli otroci, kajne, mati? Vsi!... Spregovori vendar tudi ti besedo, mati!« jo je silil, »dobro besedo, da ne bodo dekletu še dalje blodile po glavi tako neumne misli.«

Ljuboška pa je vztrajno molčala in se ni ozirala na teto, ki si je vsa ganjena brisala oči in Ljuboško z rahlimi sunki opominjala. Zagrebala je zobe v spodnjo ustnico in zrla nepremično na Marijanin grob; pogleda ni dvignila tudi ne potem, ko je prišel po poti od cerkve sem stari pastor, se ustavil pri mali gruči in s prijaznim pozdravom vprašal: »Kako je, oče Ljuboš?«

»Hvala, gospod pastor! Kakor se pač more go-diti staremu slepcu. Moram potrpežljivo čakati na jutro, ko se bodo moje oči slednjič spet odprle lepi svetlobi, ki nikdar ne ugasne.«

»Kdor nosi svoj križ s tako udanostjo ko vi, se mu obeta v večnosti posebno veliko plačilo... gledanje brez konca! Tolažite se s tem, Ljuboš, da pošilja usmiljeni Bog najtežje preskušnje svojim najljubšim otrokom,« je dejal duhovnik resno... »Toda, kako je,« je nadaljeval z vedrejšim glasom, »ali se ne čutite bolj mirnega in zadovoljnega, odkar je spet hči doma in vam pomaga s svojo mlado, svežo močjo?«

»Seveda, gospod pastor. Vsak dan hvalim Gospoda, da mi je ohranil še tega otroka. Samo da bi enkrat videli, gospod pastor, kako skrbi Hanka za svojega slepega očeta od jutra do večera! Skozi njene oči gledam vsako bilko, kako poganja in raste na naših travnikih. Mislim, da je mojemu srcu kakor ljubo solnce, ki ga ne morem več gledati, tembolj ga pa čutim.«

»To me veseli, to je lepo! Lahko si ponosna na tako lepo hvalo, Hanka!« se je obrnil sedaj pa-

stor k deklici in ji prijazno podal roko. »Da... Kaj sem še hotel reči: Sem mislil poprej v cerkvi, Bog ve kaka odlična gospa sedi poleg Ljuboša? Moje slabe oči te sprva niso niti spoznale. Kako gosposko si se pa tudi oblekla! Samo,« je nadaljeval z dobrohotnim očetovskim glasom, »v naš Kruševce to ne sodi, ljubi otrok, povzročilo ti bo samo obrekovanje. Zato ti svetujem: Shrani lepo obleko skrbno za poznejše čase, ko te bo popeljal tvoj fant na svoj dom. Saj sem slišal, da se hoče Novka za stalno naseliti v mestu. Vendar pa upam,« je končal duhovnik in ošinil z lahkorazumljivim sočutnim pogledom slepega očeta, »da se zaenkrat vama s poroko še ne mudi tako zelo?«

S Hankinih lic je zginila rdečica. Povesila je oči in rekla po kratkem obotavljanju z negotovim glasom: »Ne mislim več na ženitev, gospod pastor. Z... Martinom je končano!«

»Ni mogoče!« je vzkliknil pastor iznenaden. »O tem mi ni omenil niti besedice, ko sem ga pred kratkim srečal v mestu... nasprotno! Kaj ti je o njem prišlo hudega na uho, da si razdrla zaroko?« Ko je pa začutil, kako se je v njegovi roki tresla Hankina, in zapazil v njenem in na obrazih ostalih mučno zadrego, je z veliko prisrčnostjo hitro nadaljeval, ne da bi čakal na odgovor: »Bodi temu kakorkoli, ako si iz božje volje nista namenjena, potem je to gotovo za oba najbolje. Tvoji dobri stariši tudi tako niso oropani sladkega upanja... Kaj ne Ljuboš... vi ste zadovoljni? In vi,« se je obrnil pastor k stari kmetici, »še prav posebno, mislim, mati Ljuboška? Je vse kaj drugega, imeti v hiši hčer, ki dela tako pridno kakor vaša Hanka. Sedaj ste zaenkrat brez skrbi, da ne boste še takoj izgubili krepke opore.«

V obrazu stare žene so dotlej nepremične poteze nenadoma krčevito zadržtele; v strastni jezi so se zabliskale njene sive oči, ko je s trdim težko pritajenim glasom izbruhnila: »Ljubše mi je, če odide danes ko jutri, gospod pastor. Bolje je objokovati mrtvega otroka, kakor se pa sramovati ži-

vega. Da ... sramovati se, če vidim svojo lastno hčer, da se oblači v take cunje. Reč, ki jo nosi na glavi, je sramota za vse naše prijatelje ... Gospod pastor, niti pogledati ne smem dekleta, ker me sr-bijo prsti« — nehote je stisnila roke v pest, — »da bi ji strgala klobuk z glave, ga dejala na tnalno in ga sesekala v tisoč koscev.«

»Žena, ali si ob pamet? ... Mati Ljuboška! Mati Ljuboška!« ... »Mati, ali ste čisto pozabili, kje stojite?«

Ta vzklik globokega ogorčenja je prekinila Hanka, ki se je s silo oprostila iz omamljenosti, v katero jo je bila spravila nepričakovana ploha sramotjenja, in je dejala smrtnobleda s hlastnim, gluhim glasom: »Mati, moja gospa v mestu mi je podarila ta klobuk, in zato sem ga visoko cenila; ako bi pa vedela, da je vam tako zoprno ... zakaj mi tega niste povedali, preden smo šli v cerkev? Potem bi ga sama ... glejte, mati, takole ...« s hitro kretnjo je posegla za nedolžnim slamnikom, da bi ga zagnala na tla in pohodila z nogami — vendar še hitreje sta pastor in Riška preprečila to namero.

Riška je pridržal njeno že iztegnjeno roko in četudi ni rekel ničesar drugega kakor »Hanka!«, se je čutil vendar v njegovem glasu in žalostnem pogledu tako bridek očitek, da se je Hanka prestrašila v dno srca; kar stresla se je in njena roka je omahnila brez moči.

»Mirno, otrok, mirno!« je zaslišala obenem, kako je spregovoril duhovnik z največjo resnobo. »Varuj se pred nepremišljeno naglico; v prihodnje pa nehaj krasiti se z rečmi, ki so pač primerne za mesto, ne pa za naše podeželske razmere. Na vas je pa, mati Ljuboševa,« se je obrnil sedaj k stari ženi s strogostjo, ki je bila pri možu drugače tako milem čisto nenavadna, »da pokažete z ljubeznivo besedo svoji hčeri pravo pot, namesto da pri vsaki priložnosti popuščate brzde svoji nejevolji in se udajate nekrščanski jezi. Vi sami ste krivi, ako bo vaša Hanka prišla ljudem v zob! Oglejte se, kako se radovedno približujejo in napenjajo ušesa, da bi

prestregli kako besedo našega razgovora in jo, ti-sočkrat povečano, raznašali dalje. Zares, bridko mi je pri srcu, da sem moral biti priča takega prizora zaradi ničvredne malenkosti, potem ko ste komaj zapustili cerkev... Tu, na kraju miru, na grobu vaše Marijane! Povejte, kje se pozna tu blagoslov današnje božje besede? Žalostne praznike obhajate, mati Ljuboševa, ako zapirate s silo svoje srce ljubezni vašega edinega otroka!... Vendar vidim«, je nadaljeval, ko je zapazil, kako je v mračnih, mrzlih potezih stare županje hroplo in besnelo, »da vam je žal zaradi vaše razburjenosti, zato vas prosim prav prisrčno: poslušajte svoj boljši glas, in duh miru in vzajemne ljubezni se bo naselil spet v vašem srcu in v vaši hiši.«

Pri zadnjih besedah je prijel za materino in hčerino roko in položil eno v drugo. Molče in brez odpora je dovolila mati, da se je Hanka krepko oklenila njene roke, pri čemer ji je ponižno proseč pogledala v oči.

»Tako«, je začel duhovnik znova, »tudi za vas se začenja velika noč. Pojdite z Bogom!... Ali bi me ne obiskala ob priliki, Hanka?« je dostavil takoj zelo razločno s svojim navadnim, priljudnim glasom; »dolgo že čakam na tvoj obisk... In da ne pozabim: Riška in teta, ali imata za trenutek čas? Vidva bi mi mogla najbolje povedati, kaj je s starim, bolnim Kitom.«

Prisrčno je stresel slepcu roko in stopal nato počasi s svojima spremljevalcema proti župnišču; namenoma je govoril z njima tako glasno, da so mogli prisluškujoči Kruševčani slišati vsako besedo, in misliti, da se ob Marijaninem grobu ni zgodilo ničesar posebnega.

6.

Bilo je velikonočni ponedeljek popoldne. Prvi velikonočni praznik so obhajali Kruševčani kakor navadno v bogoslužnem miru; zato je pa postalo

drugi dan tem živahneje. Posebno v krčmi in pred njo je vladalo hrupno, pisano življenje.

V prvi sobi so sedeli ob pivu in žganju starejši kmetje v živahnem pogovoru, kadili in igrali karte; v drugi, večji sobi preko veže je bilo pa vse bolj glasno in veselo. Ob zvokih dipel, na katere je pihal s pravo umetnostjo vaški krojač, in razglašanih gosli, ki jih je igral stari šepavi invalid Juro, so plesali tu mladi fantje in dekleta. Juro je služil pred davnim časom pri vojaški godbi in se potikal potem kot potujoč muzikant po svetu okrog, dokler je ni staknil pri nekem pretepu tako, da se je končno kot šepav pohabljenec vrnil v domačo vas. Odslej je živel ob milosti svojih rojakov, katerim je dobroto plačeval s tem, da jim je pripovedoval najbolj čudežne in grozne pripovedke s svojih potepuških potovanj; ob praznikih in drugih slavnostnih prilikah, kakor krstih in porokah, je pa s svojim igranjem na gosli prispeval svoj del k splošnemu veselju. Zadnje glasbilo v tej igralni trojici je tvoril neobhodno potrebni bas, katerega je gladil mišičasti kovač z občudovanja vredno in silovito vztrajnostjo.

Ha! To je bilo veselje! Fantje so glasno vzklikali, bili so ob tla, da so se udajale deske in šklepetala okna, sukali v krogu svoje plesavke, se smejali in uganjali burke.

Na dvorišču pred krčmo so pa vriskale številne trume otrok in se skušale v veselju z odraslimi. Dečki in deklice so v gručah pokukavali skozi nizka okna na plesišče, se vrteli na okrog in oponašali ples odraslih. Držali so se resno, iz modrih oči jim je pa kar žarelo veselje. Prav smešno jih je bilo gledati v njihovih smešnih oblekah. Tudi najmanjši dečki so nosili dolge suknjiče in na predivastih glavah debele kape, kljub toplemu solncu; deklice so imele dolga krila in široke predpasnike, ki so se skoro dotikali tal, in pisane volnene robce, ki so segali do čela, in umetno zavezani zakrivali vso glavo.

Doma so sedele Ljuboška, teta Trina in Hanka in uživale pred hišo pomladno toploto. Ljuboška in Trina sta s prekrizanimi rokami počivali brez dela; Hanka pa je pletla. Pogovor jim je tekel slabo in samo teta se je trudila, da ni zastal popolnoma. Posebno mati se je oglašala le poredkoma, vendar pa njene besede niso zvenele neprijazno, tudi če je govorila s hčerko; prav tako se je temna strogost v njenem obrazu od včeraj umaknila mnogo milejšemu izrazu. Resnobni pastorejvi opomini očitno niso zgrešili namena in kazalo je, da se pripravlja v njeni notranjosti velika sprememba.

Od časa do časa se jim je približal mlad mož, ki se je počasi sprehajal pred šolo in kadil iz kratke pipice; vmešal se je v pogovor s kako besedo ali je pa samo poslušal teto. Pri tem so počivale njegove rjave, otožne oči vedno na Hanki, njej predvsem je zastavil kako vprašanje in se ni dal ostrašiti po njenih kratkih odgovorih.

Zunanost mladega vaškega učitelja tudi res ni imela na sebi ničesar privlačnega. Bil je majhen, droben in bolešno rumenkast v obraz. Ako je govoril, je suho pokašljeval. Samo če si pogledal v njegove velike rjave oči, te je v njih prijetno iznenadil izraz globoke otožnosti in skoro otroške iskrenosti.

Odkar je bila Hanka spet v Kruševcu, se je zdelo, da vpliva njen borni dom na učitelja s čarobno močjo. Mnogo pogosteje ko prej je prihajal zaradi tega ali onega na razgovor k nekdanjemu županu, povpraševal ga za svet ali mu pa bral iz časopisa, ki mu ga je dajal pastor, o novicah, ki so se dogajale po svetu, veselih in žalostnih. Hanka je bila navadno prisotna, pazljivo je poslušala in poprašala prilično o tem in onem, o čemer je slišala govoriti v mestu. Srečen je bil, da ji je smel odgovarjati. Sklenil je, da bo njeno željo po znanju bolj in bolj zbujal in podžigal, in ko si bo pridobila gotovo stopnjo omike — že sedaj se je v lepem obnašanju zelo razločevala od ostalih vaških deklet — potem...

Dà... kaj potem? Ko si je zastavil to vprašanje, je zaprl nehote oči, in ob lepih podobah, ki so se vrstile v njegovi hrepeneči duši, mu je srce burno udarjalo.

Hanka ni niti najmanj slutila tihih željâ in načrtov, ki jih je snoval učitelj za svojo bodočnost. Sicer ji njegova bližina ni bila ravno neprijetna. Bil je tako postrežljiv, uljuden, vikal jo je — edini v vasi — in ji prinašal lepih knjig, ki jih je tako rada brala. Ob sovražnem obnašanju ostalih vaščanov ji je ta učiteljeva uslužna pozornost zelo ugajala in jo veselila. Vendar so bila to samo površna čuvstva, njeno srce je ostalo popolnoma hladno.

V tem trenutku so ji udarile na uho učiteljeve besede, ki je nanje slabo pazila: v mirnem, čistem zraku je donela godba in Hanka je željno prisluškovala na vsak njen zvok. Od pletiva so ji uhajale vedno pogosteje in vselej za dalje časa proti krčmi, ne da bi se sama prav zavedala, kako goreče hrepenenje se je odražalo iz njenih oči.

Zato je pa tem bolje uganila teta Trina, ki je že dalje časa deklico na skrivaj opazovala, kaj se dogaja v njeni duši. Dvignila je svoj dobri, nagubani obraz, ki je ves majhen kukal izpod pisane, s snežnobelimi čipkami obdane čepice, se premeteno nasmejala in vprašala: »Kako je s teboj? Ali nimaš veselja, da bi se malo zasukala?«

»Kdo bi pač hotel z menoj plesati? Nihče, teta!« je odvrnila Hanka vdano.

»No, no! Saj marsikak fant obrača na skrivaj oči za teboj!«

»Pojdite, pojdite, teta! Saj me niti trpeti ne morejo!«

»To je sama jeza, Hanka, ker tako postavno dekle, kakor si, noče o nobenem slišati; zato te imajo za ošabno... to je! V družbo pa greš zaradi tega vendarle lahko,« je pregovarjala starka vneta dalje. »Saj ti ni treba ves ljubi praznik plesti, kakor da bi morala stvar biti že danes gotova. Tudi jaz grem malo tja, vedno se še razveselim ob rajanju

mladih ljudi! Daj, pojdi z menoj, Hanka! Vam« — se je obrnila k materi, ker je zapazila, kako jo je Hanka boječe pogledala — »je tudi prav, mati Ljuboseva, da si ogledava vrevo?«

»Zaradi mene!« se je glasil kratki, pa ne neprijazni odgovor.

Hanka je odložila svoje pletivo, preden se je dvignila. Pri tem se je srečal njen pogled z učiteljevim.

»Počakali boste pač tukaj, gospod učitelj, dokler se ne vrnem?«

»Ali se ne boste dolgo mudili? Bi radi plesali, Hanka?« jo je vprašal.

»Kakor bo kazalo. Plešem od srca rada!« je priznala odkrito.

»Ah, ko bi znal! Nikoli ne bi bili brez plesavca, Hanka!«

»Dête vendar! Zares škoda, da gospod učitelj o tem ničesar ne razume«, je odvrnila hitro teta malo zasmehljivo. Prijela je deklico za roko in hitro odšla z njo, ne da bi se brigala za hrepeneče poglede, s katerimi se je oziral učitelj za njima.

»Stavim tisoč proti eni,« je dejala med potjo, »gospod učitelj je ves zateleban v tebe... Morda ga imaš rada tudi ti, Hanka?« je dodala in jo zvedljivo pogledala.

»Kaj se vam meša, teta?« je vzkliknila deklica vsa osupla. »Gospod učitelj misli na mene tako malo ko jaz nanj.«

»Tako?... Kar se tebe tiče, mi je že prav, če se motim. Takle abecedar in jetičnik — bi bil res pravi mož za tako postavnega dekleta kot si ti!« Zaničljivo omalovaževanje se je zrcalilo v starkinem obrazu in glasu.

Hanka je molčala. V naslednjem trenutku sta stali pred krčmo. Preden je pa prestopila prag, je obšel deklico tesnoben občutek in oklevaje je obstala.

»Ne vem, teta,« je boječe zašepetala, »rajši bi se spet vrnila.«

»Ne bodi nespametna; vstopi, vstopi!« je zaklicala Trina nejevoljno in potegnila Hanko za seboj.

Vsa vrata so bila na široko odprta, tako da so gledavci v veži imeli odprt pogled v oba prostora. Tu ko tam je bilo prenapolnjeno; duh piva in žganja se je mešal z gostim tobakovim dimom in dušil v prvem trenutku sapo; diple so divje vreščale, stari Juro je neumorno izvabljal svojim goslim pronikave glasove in glasno je renčal bas; vmes so se glasno čuli vzkliki veselja in še množili strahoviti hrušč in trušč.

»Dajte malo prostora! Zadosti dolgo ste že zijali, naj tudi drugi še kaj vidijo.«

Z besedami in komolci je začela delati teta prostor sebi in svoji boječi spremljevalki in se prerivati med gledavci, ki so oblegali dohod v sobo, dokler nista stali v prvih vrstah. Zaradi ugleda, ki ga je uživala Trina v vasi, mogoče tudi iz praznovrnega strahu pred »modro ženo«, so se jima Kruševčani voljno umikali; Hanki sami bi ne bili dali prostora, ako ne bi bila prišla v tetinem spremstvu. Sprva so jo merili z začudenimi, nato s karajočimi pogledi, suvali drug drugega in šepetali: »Česa išče tukaj Nemka?«

Hanka se na to ni ozirala. Naglo je pogledala po plesavcih, in ko je videla, da je neopravičena neka njena skrivna bojazen, se je oddahnila.

»Prav zares!« se je smejala Trina zadovoljno, »danes je pa veselo, da nikoli tega. Odkdaj že nisi kaj takega videla in slišala, Hanka? V mestu seveda je to vse drugače, kaj? Meni pa ugaja tako bolje. Hopsasa, hopsasa! Ali bi se ne zasukala tudi ti rada, dete?«

Hanka je odkimala sicer s svojo svetlo glavo, toda čimdalje je opazovala pisano sliko, polno življenja, tembolj se je je polasčala nalezljiva vrtoглаvost. Sopare ni več čutila, oči so oživele, lica pordečila.

Skoro vsi fantje so bili odložili svoje dolge, težke suknje. S tem so prišli njihovi živopisani praznični telovniki do polne veljave in fantje so se

lahko prosto gibali in vrtili svoja dekleta, da so kratka krila kar frčala v zraku. Včeraj, na dan resnobne ubranosti, so nosila navadno črna krila, jopice in modrce, na današnjem veselem prazniku so prevladovale pisane barve. Največ jih je nosilo živordeča krila, gladka ali progasta, s širokimi zelenimi, modrimi ali višnjevimi robovi, in pisane robce in predpasnike iz svile ali volne, nekatere tudi snežnobeke, okrašene z dragimi čipkami. Vsa noša je bila zelo lična in dekleta so ugajala sebi prav tako kakor svojim plesavcem in brezdelnim igravcem.

Tudi Hanka je to čutila. Prvikrat se ji je zdela njena mestna skromna obleka z rjave volne neukusna in grda v primeri z ono pestro nošo. Kako krasno so pristojale cvetočim obrazom visoko našopirjene peče z umetno zavozljanimi pentljami in lično nagubane, bleščeče oprsne rute! Ali je mogla zameriti fantom, če so imeli domača dekleta za najlepša na svetu in so popolnoma prezirali vsa druga — tudi njo, Hanko, ki je vendar tudi bila doma iz Kruševca?

Počasi se je je pollaščal kakor zavist grenek občutek: sama sebi se je dozdevala kakor izobčenka. Mar je zaslužila ta uničujoči prezir? Dobro je opazila, da se ji plesavci posmehujejo; s prstom so kazali nanjo, porogljivo se režali in čisto v svoji bližini je čula besede: »Česa išče tu Nemka... Ne trpimo med sabo Nemke!«

V nato sledečem odmoru je dejal neki mlad kmet glasno: »Sedaj pa dobro pazi, Liza, zaplesal bom z Nemko, to bo smeha!«

»Tako?... S to?« je dejalo jezikavo dekle. »Samo poskusi, ako te je volja, toda potem ti izpraskam oči!«

Fant se je zasmel na vse grlo. Ko so v istem trenutku godci nanovo zaigrali, je objel svojo plesavko in jo zavrtil v divjem plesu po sobi.

Hanka je seveda slišala vsako besedo in le predobro čutila vso izzivalno zaničevanje v njegovem glasu, pogledu in obrazu. Kaj, če se bodo

te očitne sovražnosti še ponavljale? Da bi pač ne bila ubogala tete! Toda kako naj prodre skozi gnečo, kjer je bila kakor zagozdna? V splošnem drenju so jo potisnili od stare Trine, ki je sedela na klopi tesno ob vhodu in vsa zadovoljna opazovala pestro življenje. Pravkar se je približal starki eden izmed najneumornejših plesavcev, se ji globoko priklonil in dejal šegavo: »Oj, Trina, moja najlepša, ali se ne bi hoteli enkrat z menoj zasukati?«

»Sramuj se, burklež,« je odvrnila s smehom, »da imaš stare ljudi za norca. Da, ko bi bila za trideset let mlajša! Bila nisem niti minuto pri miru; noge, ti rečem, so se mi dvigale kar same od sebe. Toda, Matevž« — z ustmi se mu je približala do ušesa —, »veliko uslugo bi mi lahko napravil... pleši enkrat z Ljuboševo Hanko! Kaj ne, da boš?«

Komaj je zaslišal deklinino ime, se mu je obraz vidoma spremenil. Bliskoma je ošinil Hanko s temnim pogledom.

»Hm! tako?« Popravil si je kapo in s hitro kretnjo segel v goste lase. »Bom videl!« Urno se je zasukal na peti, pograbil mladega dekleta, ki mu je padlo ravno v roke, se zavrtil z njim parkrat v krogu, dokler ni umolknila godba, pomignil nato fantom na stran in začel z njimi živahno šepetati, pri čemer so vsi porogljivo pogledovali na nič slutečo žrtev svojih spletk in sedaj pa sedaj bruhnili v rezgetajoč smeh. Slednjič so se razšli, prišepetali temu in tej par besedi na uho, nakar se je vse družbe polastila neka napetost.

Prvi plesavec je dal godcem znamenje. Ti so si še hitro zmočili s par požirki vedno suha grla, malo ubrali svoja glasbila in nato zasvirali vesel valček. Pari so se uvrstili, toda čudno — vkljub vablјivim glasovom dipel, gosli in basa ni nihče začel s plesom.

Hanka že nekaj časa sem ni več pazila, kaj se okoli nje dogaja. Srepa je zrla pred-se vsa zatoplјena v pekoče trpljenje in le s težavo je zadrževala solze, ki so ji silile na dan. Ko so pa sedaj nenadoma zamrli vedno se ponavljajoči glasni in

veseli vzkliki in je nastala neobičajna tišina, je začudeno dvignila oči.

Kaj se je dogajalo? Ali se ji samo zdi, da obračajo vsi nanjo svoje oči? Deklice se je polastil neizrekljiv strah — kaj nameravajo z njo?

V tem je stopil Matevž po sredi sobe naravnost proti Hanki. Mar se ji bliža kot zaščitnik pred morebitnimi žalitvami? Vendar, od njenega prvega srečanja na domači postaji, pa vse do danes jo je on izmed vseh gledal najbolj postrani, in ko ga je sedaj z boječim vprašanjem v očeh pogledala, se je ustrašila v dno duše pred izrazom njegovega divjega zmagoslavja.

Ko je stal pred njo, se ji je namenoma pregloboko in nerodno priklonil, in jo molče povabil na ples.

Hanka, ki ni prav vedela, kaj naj stori, se je obotavljala. Matevž jo je sirovo zgrabil za roko, toda kakor na udar so planili nadenj na videz v najhujši jezi vsi fantje in glasno kričali: »Proč od Nemke! Ven ga bomo vrgli, kdor bi plesal z njo!«

Matevž se je predrzno nasmejal. »Bedaki! Pomirite se, pomirite! Mar veste, kaj nameravam?« je vpil tako glasno, da so ga morali vsi slišati. »Menite, da je meni manj zoprna ko vam? Kar trpeti ne morem njenega obraza! Jezi me že sama njena bližina! In s tako, mislite, da bom plesal? Dober tek! Toda ker nima tu ničesar iskati in noče oditi sama prostovoljno, bom nemško kraljičino »izplesal na prosto«, najrajši ven pred vas, da bo pozabila pot domov. Juhe! naprej!«

Nepopisen hrup je spremljal sirove fantove besede. Porogljive psovke, ploskanje, vreščec smeh je odmeval zmedeno vse križem.

Ubogi Hanki se je vrtelo v glavi; srce ji je tako udarjalo, da ga je čutila v vratu. »Izplesati« — bila je to največja sramota, ki je mogla zadeti Kruševčanko. Za leta in leta je bila zaznamovana! Ali ni nikogar tu... ali nima niti enega prijatelja, ki bi se je usmilil?

Tam preko je sedel med možmi njen oče... mar bi ji mogel pomagati stari, slepi, sam ves onemogli mož? Ne, njen klic na pomoč, tudi če bi dosegel očeta, bi ne izdal ničesar, da, še starček bi lahko zapadel sirovemu nasilju. Da, če bi — kakor blisk se je pojavila pred njenim duševnim pogledom orjaška postava nekega drugega moža — če bi bil on v bližini... on edini bi mogel...

»Juhe! naprej!« je zatulil Matevž znova in objel Hanko, ki se je branila kakor v polzavesti. »Napravite prostor, nemška kraljičina bo frčala na prosto! Godci, zasvirajte slovo!«

S škodoželjnim smehom so se umaknile ženske in stvorile ulico po sredi sobe — nesrečnemu dekletu se je delala tema pred očmi. Kakor iz velike daljave je zaslišala teto, ki je jezno kričala na pomaganje in se zastonj prizadevala, da bi se prerila do svoje varovanke — ko je nenadoma mišičasta pest s tako silo sunila predrznega fanta nazaj, da je kar treščil ob bližnjega tovariša in sta se oba zakotalila na tla. Hanka je čutila, da je prosta, toda samo za trenutek, potem jo je vso tresočo, podprla močna roka.

»Sramota za vas, ničvredni podleži!« je zagrmel Riškov glas, da je v strahu umolknila vsa družba, »ali je to vaše velikonočno veselje? Ali se ne sramujete, da žalite ubogega dekleta s takimi grdobijami? Odkod imate pravico? Mar ni Hanka prav tako domačinka ko vi in jaz? In pridno, pošteno dekle, ko le katera? Ali nosi dolga ali kratka krila, je čisto vseeno, zato še ni tujka v Kruševcu. Zato vam pravim: kdor se predrzne še enkrat žaliti Ljuboševo Hanko ali jo obrekovati, bo imel opravka z menoj!« Govoril je v največji jezi in njegove sicer tako krotke oči so žarele kakor ogenj. »Dobro veste, da v takih stvareh ne poznam šale... veste tudi, da bi župan Bogomir Riška ne plesal z nobenim dekletom, ki bi se mu moglo kaj prigovarjati. S Hanko bom pa plesal in vam dokazal, da ima pravico biti tukaj kakor vi in jaz... in tega bi rad poznal, ki bi mi hotel to braniti... Godci, zaigrajte!

Če ti je « — glas mu je zvenel naenkrat milo in mehko — »prav tako, Hanka... in če boš zadovoljna z menoj kot s svojim plesavcem?»

Še nikdar niso videli Kruševčani svojega župana tako razburjenega; zato je napravil njegov moški nastop, negledé na to, da je prišel čisto nepričakovano, velik, učinkovit vtis. Tudi najbolj trmoglavi fantje, ki so sprva potihoma mrmrali zaradi poseganja v njihove dozdevne pravice, so zaporedoma umolknili. Nekaj najhujših zdražbarjev, med njimi do besnila razjarjeni Matevž, se je skrivoma izmuznilo iz sobe. Žene in dekleta so prenehala s svojim porogljivim hehetanjem; osramočene so zrle pred se in si v zadregi popravljale svoje predpasnike in pentlje. Ko se je pa ono »neverjetno« res zgodilo — da je župan, prvič po smrti svoje neveste, začel plesati, in to s Hanko, s prezirano in zaničevano »Nemko«, so zavistno gledale lepi par, in oni v zadnjih vrstah so se dvigali na prste in stegovali vratove, da bi mogli bolje opazovati nezaslišani prizor.

Hanka ni vedela, kaj bi počela. Ali je bil oni strašni prizor grda sanja? Ali pa sanja sedaj? Ah, da bi se nikdar, nikdar ne prebudila iz teh sanj! Ob njegovi trdni roki se je čutila v varnem zavetju pred vsem trpljenjem. Pomirila se je popolnoma, in uživajoč tiho, sladko srečo ni niti zapazila, da razven njih dveh ne pleše nihče.

Zapazil je pa to Riška; njegovo mogočno, jasno čelo se je temno nagubalo. Ustavil se je.

»Zakaj ne plešete? Ali je vam družba vašega župana predobra ali preslaba? Kaj vam brani, da bi bili tako veseli kakor poprej?«

V Bogomirovem glasu se je mešala stroga, zapovedovalna resnoba s trpko nejevoljo. Fantje in dekleta so se začeli negotovo spogledovati in si vprašujoče pomež'kovati — ginila je kmetska upornost in pari so se začeli gibati. Ta in oni je pograbil svojega dekleta, pari so se zvrstili in se zasukali: prvotna razposajena veselost se je polastila spet vse družbe.

»Tako... sedaj je prišla stvar spet v stari tir,« je zašepetal Riška potihoma svoji plesavki. »Sedaj ti pa moram nekaj povedati, Hanka, zaradi česar sem te iskal že pol ure.« Za trenutek je počakal, nato pa dejal s čudno stisnjenim glasom: »Martin je tu.«

Čutil je, kako silno je deklica zatrepetala, njen lepi obraz je obledel kakor sneg.

»Kje?« je zašepetala komaj razločno.

»Tam pri očetu sedi.«

Hanka je težko dihala.

»Če bi le mogla odtod.«

Riška je prikimal. »Spremim te. Umiri se, ničesar več se ti ni treba bati.«

7.

Bogomir se je ustavil s svojo plesavko blizu vrat, tesno pred staro Trino, kateri so zaradi prejšnjega razburjenja še vedno tekale solze po licih.

»Hanka bi šla rada domov. Ali jo spremite, teta?« je vprašal, glasno dovolj, da so ga lahko slišali tudi bližje stoječi.

»Seveda, sin moj, seveda,« je prikimala mlademu možu z izrazom materinskega ponosa. »Lahko si mislim,« je nadaljevala, božajoč Hanki roko, pol jezno, pol sočutno, »da ubogi stvarci tu ni več ugodno. Name pa ne bodi huda, Hanka. Saj nisem mogla niti slutiti, da se bodo ti ničvredneži tako obnašali. Ne jemlji si tega k srcu, otrok; bo že še prišla ura, ko...«

Med tem tolažilnim govorom se je prerivala teta med gledavci in skoro dosegla vrata, ko ji je nekdo nenadoma segel v besedo:

»Hej! Počakajte, počakajte,« je zaklical moški glas ohripel od piva in žganja; istočasno je začutila Hanka na svoji rami težko roko.

Dobro je bilo, da je Riška že obvestil svojo varovanko o Martinovi navzočnosti. Zato je siloma obvladala svojo osuplost in se navidez brezbrizno obrnila. Toda skoro jo je zapustil spet njen mir,

ko je zagledala Martinov obraz. Kako strašno se je spremenil! Očitno so se mu poznali znaki nerednega življenja, znaki, ki jih tudi temna rdečica zaradi zavžite pijače ni mogla zabrisati. Tudi njegova obleka je bila vsa v neredu; zrahljana ovratnica mu je visela postrani, desni rokav odpetega suknjiča je bil polit s pivom.

Za trenutek je samo užival nemo presenečenje svoje nekdanje zaročenke. Smatral je to za veselje zaradi svojega nenadejanega prihoda.

»Kajne ... tega si nisi mogla misliti!« je zaklical zmagoslavno. »Zares, nisem duh, ampak tvoj pravi stari fant, ki je nalašč napravil tako dolgo pot, da bi enkrat plesal s teboj. Juhé! danes sem vesel ... toda najprej mi daj poljub, dekle!«

Hotel je Hanko prižeti k sebi, toda hitro in spretno se je umaknila objemu. »Pojdi mi s poti,« je dejala kratko, zapovedujoče, »pleši, s komur hočeš ... Zase odklanjam to čast.«

»Oho! Kaj smo tako visoki!« je vzkipel Martin; toda v istem trenutku je spremenil zasmehljivi glas in rekel proseče: »Ne hlini se, Hanka: že vem, kako stvari stoje. Ti bi tako rada kakor jaz, da bi bilo med nama vse tako ko nekdanj. Vidiš ... ni mi dalo miru, vedno sem moral misliti nate, če si res postala kmetica ... Ni mi treba,« je nadaljeval živo, »ničesar pripovedovati, Hanka; vse sem že zvedel. Rogali in smejali so se ti ... prav, kakor sem ti prerokoval. Toda ti se nisi dala omajati, svojemu fantu na ljubo. Rada me vendarle še imaš ... in ves ta čas si nisi mogla izbiti iz glave, da bi ne sodila midva skupaj ... in zato ...«

»Lažeš!« ga je prekinila Hanka vsa ogorčena in obraz, pravkar še smrtnobled, ji je zagorel kakor škrlat. »Tega nisem nikoli in nikdar mislila. Ne zaradi tebe, ampak ker meni tako ugaja, se nosim po mestno ...«

»Toda moje dekle si in ostaneš vkljub temu!« je zakričal Martin razdraženo in se zastonj trudil, da bi pridržal Hanko. V njeni rezko odklanjajoči

nedostopnosti se mu je zdela lepša ko kdaj prej. Nasprotno je pa občutila Hanka brezmejno odvratnost pred njegovimi črnimi, bodečimi očmi, ki so jo, kakor se je zdelo, kar požirale.

»Ne ... in tisočkrat ne!« je zaklicala in dihala težko. »Ne maram te ... ne, za vse zaklade na svetu!«

»Tako?« Martin je kar obledel od jeze. »Tako? Morda imaš že drugega? Mogoče misliš celo« — postrani je porogljivo pogledal Riško, ki je stal poleg v mučni negotovosti — »da boš ujela najbogatejšega in boš še mati županja? Le ničesar si ne domišljuj, ošabnica ... lahko bi ...«

Stala sta v sredi med ljudmi. In čimbolj sta se razgrevala, tem bolj je naraščal krog radovednežev. Ko je Hanka videla, kako so se pri zadnjih Martinovih besedah vsi obrazi naokrog skremžili v porogljivo režanje, je menila, da se mora udreti v zemljo; njenim brezkrvnim ustnicam se je izvil pridušen krik: plosknila ga je v obraz, da je kar zazvenelo — in izginila, preden se je Martin otrešel odrevenelosti po nepričakovanem udarcu. Potem se ga je polastila brezmejna jeza.

»Čakaj, ti divja mačka!« je siknil in hotel skočiti za Hanko, toda Riška mu je zastavil pot.

»Niti z mesta!« je dejal ostro. »Zaušnico si zaslužil, kajti ...«

»Pusti me ... ali pa udarim!« je kričal Martin in iskal orožje. »S kako pravico se vmešavaš v moje zadeve? Dekle je moje ...«

»Bilo!« mu je segel Bogomir odločno v besedo in tiščal Martinove roke kakor s kleščami. »Pravkar je Hanka pred vsemi ljudmi glasno povedala, da noče o tebi ničesar slišati. Siliti je pa ne moreš in ne smeš; zato ti svetujem ...«

»Kar zase obdrži svoje svetohlinske nasvete!« je divjal Martin ves iz sebe in se zastonj trudil, da bi si oprostil roke. »Sedaj spoznam jasno vso zahrbtnost. Ne bi se brigal za dekleta, če bi ne bila tvoja ...«

»Molči, obrekljivec!« Riški je pošla potrpežljivost. Temnordeče mu je zagorel obraz, žila na širokem čelu mu je strahovito nabrekla. Z mišičastimi rokami je stresal mnogo manjšega in šibkejšega Martina kakor šolarčka.

»Ako bi črnil samo moj sloves, bi ti še oprostil; da pa kradeš ubogi Hanki dobro ime, to je podlo!... Z lahkoto bi te vrgel ob tla, toda čast mi brani, da bi te kaznoval, kakor zaslužiš, ker nosiš cesarsko suknjo. Toda prosil boš za odpustčanje in to takoj na mestu! Takoj, ti pravim!«

V Martinu se je borila maščevalnost, divja jeza in bojaželjnost z zadnjo iskrico razuma. Nehote si je moral priznati, da ga nasprotnik daleč presega, ne samo v moči in okretnosti, ampak tudi v hladnokrvnosti in — ugledu pri pričah tega prizora. Ljudje so ju še nemo, toda pazljivo motrili, ako bi prišlo pa do boja, bi se gotovo vsi postavili na stran svojega župana. In ako bi on, Martin, podlegel, zgubil svoje orožje ali pa bi mu ga celo zdrobili, bi bil zaradi nečastnega obnašanja na koncu še pri vojakihi kaznovan, njegovo upanje na bodočo dobro službo bi splavalo po vodi. Kakor blisk mu je šinilo vse to skozi pijano glavo — ali je vredno, da se spušča v neenak boj zaradi take trmoglavke? Mar ni za vsak slučaj bolje, da malo popusti?

Siloma je potlačil svojo jezo in dejal s prisiljenim smehom: »Za vraga, Riška, nikar me ne zadavi! Saj nisem mislil tako hudo. Ne smeš vsake šale kar tako silno zameriti. Če ima kdo dekleta rad in mu to potem takole pred vsemi ljudmi zabrusi v obraz, da ga ne mara... no... ali ni, da bi zdivjal; posebno še, če ga je človek zvrnil kozarček čez žejo, ne polaga na vago vsake besede.«

»Dobro, ker priznavaš, da je govorila pijača iz tebe, ko si žalil Hanko, naj bo; toda v bodoče obvladuj bolje svoj obrekljivi jezik... Pojdi« — Riška je nasprotnika spustil — »in prespi svojo pijanost. In ko se strezniš, potem glej, da takoj iz-

gineš iz Kruševca, ... in če si pameten, se ne prikaži spet tako hitro!«

Župan je mirno stopil v drugo sobo k staremu Ljubošu, ki ga je teta že nekaj časa sem zastonj pregovarjala, naj odide z njo domov. Martin mu je bil nalival in nalival in starec je pil več, kot je bilo dobro. Pri tem mu je fant toliko govoril o svoji nedolžnosti, da se je v začetku prepira postavil Ljuboš celo na njegovo stran in se glasno kregal nad Hanko. Ko je pa potem Martin obdolžil njegovo hčer, da je na tihem dogovorjena z Riško, je stari oče takoj spremenil svoje mnenje. Krčil je pesti in jadikoval: »Pridi k svojemu očetu, uboga moja Hančica! O da bi videl, razbil bi mu glavo, podležu! Pridi, otrok moj, pridi!«

Trina ga ni mogla umiriti; šele ko mu je Riška z blago resnobo dejal: »Bodite mirni, oče. Hanka je že doma, pojdimo tudi mi,« se je pustil odvesti kakor majhen otrok.

8.

V divjem obupu je zbežala nesrečna deklica s kraja, kjer je doživela tako brezmejno ponižanje. Ali je mogla v svoji razburjenosti stopiti pred materine mrzlo vprašujoče oči? Saj je ona najmanj razumela svojega otroka, njen objem ji je ostal zaprt. Groza je stresla Hanko pri misli, da bi kdaj spet pogledala kakemu človeku v obraz — saj je z njihovih porogljivih lic morala razbrati svojo obsodbo. Četudi ne bi verjela o vsem niti besedice, bo ono podlo obrekovanje za Kruševčane vzroka dovolj, da ji bodo znova dajali občutiti svoj prezir.

Napol omamljena od jeze, sramu in bolečine je bežala ko divja zver dalje in dalje, ne da bi vedela kam, dokler ni nenadoma obstala na pokopališču. Ali jo je vodil tja slučaj ali notranja sila, ne bi znala povedati.

Tihi kraj je ležal v resnobnem molku; samo zdaj pa zdaj se je začul kakor v sanjah samotni ptičji glas, včasi je večerni veter močnejše zavel in

zagibal vrhove z nežnim listjem odetega drevja ali pa zašuštel skozi ovele vence: človek bi mislil, da so glasovi duhov, ki žalujejo za umrlimi.

Solnce, hiteče v zaton, je žareče odsevalo preko zelenih grobov, potapljal zlati križ na belem, koničastem zvoniku v bleščeč škrlat, obžarjalo ko gibljiv plamen velike zlate črke na Marijaninem spomeniku in obdajalo z iskrečim se svitom svetlo dekliško glavo, ki je pravkar sklanjala svoje vroče, razpaljeno lice globoko, globoko med dehteče cvetje, kakor bi se hotelo za vedno zagrebsti v hladno zemljo.

Hanka ni vedela na vsem velikem, božjem svetu za nobeno človeško srce, kamor bi mogla izliti svoje trpljenje. Tu pa je bila sama — mrtvi ne izdajajo — tu je smela tožiti svoje gorje. Nihče je ne vidi, nihče ne sliši.

Kako zavida svoji mrtvi sestri! V najlepši mladosti je odšla iz tako srečnega življenja. In on jo je tako čezmerno ljubil, jo še ljubi in jo bo vedno ljubil! Prepričan je, da ne bo na zemlji našel nobene več, ki bi se mogla meriti z njo. Toda ne samo njemu, vsej vasi je bila Marijana nad vse draga, bila je veselje in tolažba svojih staršev v njihovem trpljenju polnem življenju. Ako je Bog hotel imeti žrtev, zakaj ni smela biti to ona, Hanka? Kaj ji je nudilo življenje, njej, samotni, zapuščeni, osovraženi? Da, ko bi sestra ne bila umrla in bi smela ostati v mestu pri svoji gospodi, kjer so vestno deklico spoštovali in radi imeli — toda tu?

Ali bo mogla sploh še dalje ostati v Kruševcu? Ali niso sramotne žalitve, ki jih je doživela danes napolnili mere njenega trpljenja do vrha in čez? Ali ne bo zdaj še posebno vsak človek v vasi bežal pred njeno bližino, kakor bi bila prokleta?

Res, malo se je brigala, kaj porečejo ljudje, saj jih je tudi sama prezirala; toda on — on, ki je bil danes obenem z njo in zaradi nje tako hudo žaljen, ali se je ne bo odslej ogibal, ker je bila, če tudi po nedolžnem, vzrok, da so tudi njega žalili? Ali mu bo še mogla kdaj stopiti pred oči? In

kaj, če bi nazadnje prišel na misel, da mu je — res dobra, da ni okrasila s cveticami groba zaradi pokojnice, ampak njemu na ljubo?

Hanka ni vedela, ali je res glasno tožila svoje gorje ali pa je tako odmeval samo notranji glas — toda pri zadnji misli je planila prestrašena kvišku, njene roke, ki so krčevito oklepale nagrobni križ, so popustile in z mrzličnimi prsti je začela hlastno puliti iz zemlje dehteče modre vijolice, ki jih je bila šele včeraj, zgodaj na velikonoč, tako skrbno vsadila.

Mislila je, da je sama na pokopališču, ki se je potapljalo počasi v lahen mrak; slutila ni, kako je v plašni osuplosti gledalo dvoje resnobnih moških oči na njeno razdiralno delo.

Kaj je pripeljalo sem mladega župana prav v tem trenutku? Morda ga je gnala tiha slutnja? Ali je upal, da bo na tem kraju miru, na grobu svoje zaročenke, njegova vzburkana duša najlažje našla spet ravnovesje?

Takoj je zagledal Hanko. Za trenutek je stal ko ukopan, nato je stopil, ali bolje, skočil bliže.

Preden ga je Hanka zapazila, v trenutku, ko jo je prestrašilo škripanje peska pod njegovimi nogami, je že stal ob njej, ko da bi bil zrastel iz zemlje.

Strmela je vanj kakor v pošast. In res je bil pošasten njegov blede obraz, s katerega je izginila vsa sveža, zdrava rdečica. In ko jo je iz njegovih modrih, sicer tako prijaznih oči zadel sedaj pogled, ne jezen, še nejevoljen ne, ampak samo globoko, globoko bolesten, je začutila v svojih prsih trpko kesanje; nehote je jenjala s svojim razdiralnim delom. Nekaj jo je nenadoma pognalo, skočila je kvišku in hotela zbežati, toda klecajoče noge so ji odpovedale službo. Zgrudila se je kakor zlomljena.

Minuta je prešla v tesnobnem molku.

Še nikdar v svojem življenju ni videl Riška od bolečine tako razoranega mladega obraza, kot

je bil v tem trenutku obraz ubogega dekleta. Kako grozno je morala trpeti in gotovo še trpi!

Prevzelo ga je, toda s silo je udušil svoj občutek, pokazal je s pogledom in roko na izruvane vijolice in vprašal kar moči mirno: »Zakaj si to storila? ... Ali je to prav, Hanka? Zakaj naj odplačuje uboga pokojnica, kar so hudobni ljudje zagrešili na tebi?«

Rahlo je karal, toda Hanka je slišala iz težko obvladanega glasu samo zaslužen očitaneje. Hotela je nekaj odgovoriti, toda niti glasu ni mogla spraviti iz sebe in ko je nato njeno potemnelo oko plašno ošinilo njegov resni obraz, ni mogla več prenašati otožnega pogleda. S tresočimi rokami je zakrila obraz in težko dihala.

V neizrekljivem sočutju se je nagnil Bogomir k nesrečnici, rahlo pobožal njene svetle lase in rekel prisrčno: »Uboga deklica! Kaj bi dal, ako bi ti mogel prihraniti to grenko preizkušnjo! Da bi bil vendar prišel malo prej! Toda saj niti slutil nisem, kaj nameravajo, še vedel ne, da si bila v krčmi ... Toda ne jemlji si stvari tako strašno k srcu, Hanka! Res, kar se je zgodilo, se je zgodilo, toda obljubljam ti: ponoviti se ne sme več. Sedaj poznam rovarje ... Matevža, tega nesramnika, izženem še danes iz hiše, z ostalimi bom tudi spregovoril resno besedo, in videla boš ...«

Grda sumnja je spreletela Hanko. »Meniš, da si napravil bogve kakšno junaštvo,« ga je prekinila, ne da bi dvignila oči. »In gotovo si se splazil za menoj, da bi se ti mogla takoj primerno zahvaliti? Pač bi lahko odbral zato boljši čas.«

V plemeniti nejevolji je bušila kri v Bogomirov blede obraz, toda zadostoval je en sam pogled na trepetajočo dekliško postavo, da se je takoj pomiril. Mar je bilo čudno, da ni zaupala nikomur, tudi njemu ne?

»Ne verjamem,« je dejal z mirno odločnostjo, »da v resnici misliš tako slabo o meni. Vsa si iz sebe, Hanka, to je vse. Ali pa me morda imaš za puhlega bahača? Upam, da ne boš dvomila, ako

ti povem, da nisem niti slutil, kam si šla. Toda ko sem te spoznal, meniš, da bi mogel mirno gledati, kako se v svoji jezi in bolečini znašaš nad nedolžnimi cveticami?»

»Sama sem jih vsadila,« je zašepetala Hanka s trudnim glasom, »zato smem z njimi napraviti, kar hočem. Drugih se nisem dotaknila.«

»Tudi vijolice niso več tvoje. Pokojnici si jih darovala... njej morajo ostati.«

»Da, seveda... kakor vse... vse!« je jeknila Hanka komaj razumljivo. »Toda naj bo po tvojem, — za to pa pojdi... in pusti me samo.«

»Ne odidem brez Tebe, Hanka,« je odvrnil krepko. »Pojdi z mano, prosim te. Glej, solnce je zašlo... hladno postaja... in oče in mati bosta v skrbeh, ako boš predolgo izostala.«

»Mati?« Hanka se je grenko zasmejala. »Mati, da bi bila v skrbeh zaradi mene? Ne bo ji žal, če se tudi nikoli več ne vrnem. Kdo se sploh briga za mojo usodo?... Ah, ljubi Bog!« je kriknila nenadoma presunljivo, »vzemi me k sebi; usmili se izobčenke! Zakaj mi nisi dal umreti namesto te tukaj?«

V rahlem ječanju je zagrebla spet svoj obraz med cvetice na Marijaninem grobu.

V dno duše je presunilo Riško; pokleknil je ob nesrečnici in jo skušal dvigniti.

»Kako si upaš na tak način godrnjati nad božjimi sklepi? Ne pregreši se, Hanka!« je govoril prepričevalno. »Misli vendar na slepega očeta, kateremu si vse in na... dà, še marsikdo drugi čuti s teboj v tvoji žalosti. Pomiri se vendar, Hanka. Mar zasluži Matevž in njegovi pajdaši, da se žalostiš zaradi njih? Saj njihova slaba namera ni uspela... mirno lahko nosiš glavo pokonci... kajti tudi ono drugo... verjamem seveda rad, da te žali. Toda Martinovo srce ni vedelo o ničemer, kar so govorila njegova usta in razventega mu ne bo v vsem Kruševcu verjela živa duša. Preveč je pil; v takem stanju pa uide človeku beseda, ki se je pozneje bridko kesa. Boš videla, še tisočkrat te bo prosil za odpu-

ščanje, in ti ... » Bogomir je zašel polagoma v vedno večji ogenj. » Dà, samo če bi vedel za tvojo pravo misel, da bi mogel samo enkrat pogledati v tvoje ponosno zaprto srce ... še vedno sem te vere, da bo med vama še vse dobro. Zato te prav lepo prosim, ljuba Hanka,« položil ji je roko na ramo, » izpovej se mi odkrito ... Mar nisem tvoj brat, ki ti vedno stoji zvesto ob strani? Bodi tudi ti dobra sestra in ... »

Riškove besede so brnele začetkoma brez vsakega odmeva na Hankino uho; šele ko je slišala Martinovo ime, se je zbudila iz svoje omamljenosti in je pozorno prisluhnila. Kaj res misli, da čuti njeno srce še vedno za nevrednika vkljub vsemu, kar se je zgodilo? Vroče je zaplalo v njej — in ko se je je sedaj dotaknila Bogomirova roka, jo je jezno odbila. Šinila je kvišku, snežnobeli obraz ji je zagorel ko v žarečem ognju, pekoče suhe oči so se na poseben način zaiskrile in tresočim ustnicam so se utrgale napol pridušene besede: » Ne maram nobenega brata ... ne morem in nočem biti tvoja .. tvoja sestra!«

» Hanka!«

Ni ga več slišala. Z glasnim vzdihom se je spustil na mesto, kjer je bila pred kratkim ona. » Vsa je iz sebe! Bolje bo zanjo, da ostane sama. Uboga, uboga ... ljuba Hanka!«

Tako je sedel Riška dolgo, glavo uprto v obe roki, s strmim pogledom na okrašeni Marijanin grob; zavedel se pa ni, da se vse hotenje in misli danes ne mudijo pri dragi pokojnici, ampak pri njeni svojeglavni sestri — in ko se je slednjič dvignil, je njegovo razburkano srce pogrešalo bolj kot kdaj prej miru, ki ga je bil upal najti tukaj.

9.

Hanka je tekla preko polja kar so jo nesle utrujene noge, dokler je ni jasni glas večernega zvona opomnil na njene opravke v hiši in hlevu. Zavila je proti vasi in dospela neopaženo do domače

hiše. Objela jo je grobna tišina. Živina je bila oskrbljena, stariši so že spali, vsaj oče, pa tudi mati je trdo zapirala oči in se ni premaknila, čeprav se je zdelo, da še bdi. Hanka je rahlo zaprla vrata za seboj ter se zmuznila v svojo sobico.

Ta je bila dolga, toda zelo ozka in tako nizka, da se v njej vitka Hanka ni mogla popolnoma zravnati, ne da bi se z glavo dotikala tramovja. Kljub temu ji je pa bila kakor svetišče, kamor se je najrajši zatekala, ako jo je zadelo kaj prav trpkega. Mati ni prišla nikdar sem. Trpeti ni mogla gladko pološčenega predalnika — niti slišati ni hotela o tem, da bi dobil svoje mesto spodaj v družinski sobi — in ne vražjih podobic, kakor je imenovala fotografije, ki jih je prinesla Hanka iz mesta in okrasila z njimi ilovnate stene. Zunaj na nizkem oknu je stala vrsta lončkov z rumenimi vijolicami, brskavko in krešo; zadnja se je veselo razraščala in se ljubko spenjala v zelen okvir, dočim se je njeno rjavo in rumeno žametasto cvetje kakor za stavo skušalo v dehtenju z rumenimi vijolicami in napolnjevalo malo, snažno podstrešno sobico z opojnim vonjem.

Danes vsega tega Hanka ni opazila. Ko je vstopila, ji je iz bližnje krčme udaril na uho glasen, zmeden hrup, ki so se vanj mešale gosli in diple s svojimi vreščečimi in cvilečimi glasovi; naglo je zaprla široko odprto okno in potegnila še beli zastor preko napol slepih, zelenkastih šip. Ničesar ni hotela videti, ničesar slišati kakor samo notranji glas svojega srca, ki se je oglašal v njej kot neizprosni tožnik.

Vrgla se je na posteljo in udrle so se ji solze — prve, ki jih je mogla danes jokati —, in čim obilneje so tekale, tem bolj je ginila boleča trma v njenih razburkanih prsih in se umikala najgorenkejšemu kesanju. Edinega prijatelja, ki ji je zvesto stal ob strani, je odbila od sebe! Mar ga ni s tem prisilila, da jo bo imel za najbolj nehvaležno bitje, on, ki je v slehernem času zastavljal zanjo ves svoj ugled? Že za samo to, kar je napravil zanjo danes,

bi mu morala biti hvaležna vse življenje. Kako bi z njo sirovo ravnali, jo smešili in zaničevali, da ni on posegel vmes! Še sedaj ga vidi pred seboj v njegovi moški lepoti, kako je sunil v stran predrznega Matevža in ga meril s pogledi, ki so žareli v plemeniti jezi — uničujoče, kakor ni nikdar slutila, da bi mogle gledati njegove blage modre oči. Bilo ji je ko da bi se v njenem srcu oglasila struna, ki je ni še nikdar slišala zveneti. In ko jo je nato objela njegova roka in sta pri plesu njuna srca utripala skoro drugo ob drugo, se je začutila tako varno in nepopisno srečno, da bi najrajši od veselja glasno vzklikala.

Blažena minuta je hitro prešla, toda Hanka je vendarle spoznala v njej, da je vzljubila zvestega prijatelja — vzljubila s tako žarečo strastjo, kakor ni nikdar mislila, da se more vseliti v človeških prsih. Kako medla so bila proti temu čuvstva, ki jih je nekdanj gojila do Martina! In vendar — kako je trpela, ko se je bila pretrgala vez med njim in njo! Kaj jo čaka šele sedaj?

Njemu, prijatelju, ni pomenjala nič — nič! Hotel ji je biti samo dober, zvest brat in je zahteval, naj mu bo tudi ona samo dobrohotna sestra.

Sestra?! Moj Bog, saj to je ravno. Biti mu more vse, vse — ali nič! O najtežji izmed vseh strašnih trenutkov današnjega dne je bil zadnji tam na pokopališču. Kako naj po vsem tem še nadalje živi? Počasi bo izkravela na neozdravljivi notranji bolečini. O — da bi bilo že vsega konec!

Mlada Lužičanka je menila, da ji mora srce počiti. »Zraka! Zraka!« je jecala nezavedno. Opo-tekla se je s svojega ležišča, ker se je bala, da se bo zadušila, odprla je spet okno in nagnila vročo glavo daleč ven. Njeni svetli lasje so se razpustili in prosto vihrali v vetru.

*

V krčmi je vse utihnilo, vas je ležala temna in gluha, zdelo se je, da je ugasnilo vse življenje. Samo tam v majhni šoli je še brlela luč; edini njen

stanovalec je sanjavo igral tam na svoje gosli, kakor je to delal navadno večkrat pozno v noč. Morda je mladi učitelj tožil o enaki boli, kakor je pretresala prsi mladega dekleta; koprneči glasovi so odmevali v tiho noč proti zvezdam, ki so se tako čudovito, tako skrivnostno iskrile na temnomodrem nebu.

10.

Hanka je čula in jokala vso noč, in ko je napočil dan, kar razumeti ni mogla, da se ni razločeval v ničemer od drugih. Menila je, vse naokoli, nebo in zemlja in ljudje, bi morali biti drugačni kakor prejšnje dni. Bolje bi razumela, kar se je zgodilo. Tako je pa občutila še hujšo bolečino, ko je videla, da se zlato pomladno solnce prav tako toplo smeji z jasnega neba ko včeraj, da ptiči veselo prepevajo in na cesti otroci prav tako kriče in se radujejo ko poprej.

Stariši se niso niti z besedo dotaknili dogodkov v krčmi; najbrž so se tako domenili — mogoče na prošnjo tretjega, Riške. Govorili so pa o nesrečni zadevi gotovo pogostoma med seboj, kar je Hanka dobro opazila, ker so ponovno nenadoma utihnili v pogovoru, ako je vstopila nepričakovano v sobo. Slepí oče se je obnašal proti svojemu otroku kar moči še bolj nežno in prijazno, in resno materino oko je motrilo ne brez sočutja blede hčerino obraz.

Ta je čim dalje bolj vznemirjena pričakovala trenutka, ko se bo spet prvokrat srečala z Bogomirom. Prišel je ob navadni uri. O tem Hanka tudi ni dvomila, ker je bila uverjena, da njegovo plemenito srce ni v stanu kazati mržnje staremu slepemu očetu samo zato, ker se je upravičeno jezil nanjo — toda čudno, tudi proti njej je bil ves stari in segel ji je v roko z isto neprisiljeno prijaznostjo kakor očetu in materi. Noben pogled, nobena beseda ni merila na razburljiv prizor, ki se je odigral med njima tam ob cerkvi po včerajšnjih dogodkih v krčmi.

Mar je res že vse pozabil? Ali je pa le s silo dušil v sebi neprijetne spomine? Morala bi mu biti prav hvaležna, da se lahko prosto oddahne v njegovi bližini, in vendar se je njena tajna bol le še poostrila, ker je imela njegovo obzirno nežnost za — brezbržnost.

V resnici je pa pokazal neuki kmet samo tisto redko srčnonežno obzirnost, ki jo le prepogosto pogrešamo pri izobraženih ljudeh.

Zaradi Martina je pa mladi župan pravilno prerokoval. Hanka je prejela od njega pismo polno skesane skrušenosti, v katerem jo je ponižno prosil, naj mu vse odpusti in naj bo spet njegovo dekle. Odgovorila mu je s tem, da je raztrgala pisanje v sto koscev. Par dni nato je pa prišlo drugo pismo, topot na očeta Ljuboša; prinesel ga je osebno neki Martinov prijatelj, v času ko je Hanka delala na polju.

»Najbolje bo, da ga vam kar preberem, oče župan,« je dejal prišlec.

Oče je molče prikimal, preudarno poslušal do konca, nato pa pogladil bele lase s čela in dejal zamišljeno: »Toda pisanje se tiče prav za prav samo naše Hanke.«

»Stvar je pa vendar važna dovolj, da bi morali tudi vi poseči s svojo besedo vmes!« je priganjal posrednik. »Mislim, da bi dekle prav rado spet odšlo od tod; kajti z njenim ugledom... ne zamerite, župan Ljuboš... je v Kruševcu vendar enkrat za vselej pri kraju. Zato, če je pametna...«

»Bore malo se briga moja dobra hči za vaše neumno mnenje in ostala bo lepo mirno pri svojem slepem, pomoči potrebnem očetu!« je zavpil starec razjarjeno in udaril s pestjo trdo ob mizo. »Razumel, ti mlečnozobi fanté?«

Ta pa kljub temu ni odnehal; na vse načine si je prizadeval, da bi pomiril užaljenega očeta in zapustil ga je šele, ko mu je Ljuboš obljubil, da ne bo nasprotoval, ako bo Hanka zadovoljna, da jo prejšnji zaročenec spet zasnubi.

Prazno upanje! Deklica se je pošteno razsrdila nad Martinovo »predrzo« vsiljivostjo.

»Zakaj me mučiš, oče?« je vzkliknila s tresočim se glasom. »Saj si mi bil vendar obljubil, da mi ne boš nikdar več prigovarjal! In če bi prišla zanj prosit vsa vas, bi ga vendar ne vzela, oče. In naj se srečam z njim kjerkoli, ne poznam ga. In če mi pošlje še tisoč pisem, raztrgala jih bom, ne da bi jih prebrala. To mu povej, oče, in naj si misli, da sem umrla; ker zanj nisem ... in on tudi zame res ni več na svetu.«

Starec je krepkeje stisnil njeno roko v svojih dlaneh.

»Otrok, otrok!« je mrmral ginjeno, »ali se pa tudi ne motiš? Ali ga res mrziš tako nad vsako mero, ali ... o Bog! samo da bi mogel brati v tvojih očeh, tam, mislim, mora biti zapisana resnica; ali ... je pa le trma, ki govori iz tebe?«

Hanka ni takoj odgovorila, nato se je pa v nenadni čuvstvenosti vrgla slepcu okoli vratu in zašepetala mehko: »Umiri se, oče, in ne misli, da se srdim zaradi Martina. Veš, zakaj? Da ... samo tebi povem: ker sem si že davno na jasnem, da mu pač nikdar nisem bila tako dobra, kakor menim, da mora biti dekle dobra fantu, kateremu sledi k oltarju.«

11.

Solnce je vzhajalo in zahajalo, — enolično in mirno so se vrstili dnevi.

Krušovec ni mikal z ničemer izletov željnih ljudi, ki so sicer znali najti tudi najbolj skrite prirodne lepote v deželi. S čim naj bi jih tudi privabljal? Vas je ležala daleč od velikih prometnih cest v peščeni, zelo žalostni okolici, vsa uboga s svojimi preprostimi prebivalci v neznatnih, s slamo kritih starih ilovnatih hišah. Kdo je sploh vedel, da je na svetu vas po imenu Krušovec? Ako bi je vsaj dobra mati narava ne prikrajšala tako zelo v svojih darovih! Tako pa ni imela nič, prav nič prirodnih

krasot, ki so lastne drugim lužiskosrbskim vasem in ki privabljajo letno na stotine tujcev. Njihova obširna poslopja in lične, navadno v švicarskem slogu zidane hišice, ki jim tudi mestna udobnost ni tuja, nudijo oddiha potrebnim letoviščarjem prijetna zavetišča. Po tedne dolgo preživljajo ti svoje počitnice v slastnem, vonja polnem zraku, med bohotnim zelenjem in se razveseljujejo ob slikovitih, pristojnih narodnih nošah, s katerimi se sicer Lužiški Srbi pred tujci radi malo pobahajo.

Kako vse drugače v naši od prometa oddaljeni, samotni vasici s svojim samoniklim prebivalstvom, ki niti ne želi priti v dotiko z obsovraženimi Nemci in ki zaničuje in smeši vse tuje, mestne šege in navade. Zato se Kruševčani navadno prav nič ne pritožujejo zaradi neprikladne lege domače vasi, kamor zaide komaj vsake čase kak postopaški rokodelčič.

Tudi za Hanko je postala domača vas prostorna dovolj. Čuvstvo osamljenosti, ki jo je sprva tako dušilo, se je zgubljalo vedno bolj in bolj, čimdalje in bolje se je vživljala v svoja navadna dela doma in na polju, ki se jim je prej bila že odvadila. Z daljšimi dnevi se je množilo tudi delo, in ker je Hanka zanj resno prišla in si ni dala niti trenutek počitka, mogoče tudi zato, da bi siloma udušila tajno bol v svojih prsih, ji res ni ostajalo nikdar časa, da bi se utapljala v otožne misli ali se celo vdajala tako burnim čuvstvom, kakor v onih usodnih velikonočnih dneh.

*

Bilo je ob košnji, v jutru nekega dne, ki je obetal biti posebno vroč, ko je Hanka stopila k materi in mirno rekla: »Ako ne boš huda mati, rada bi poskusila, ako mi je prav katera izmed Marijaninih oblek.«

Stara kmetica je debelo in začudeno pogledala hčerko. Kakor zmagoslavje se je zaiskrilo v njenih očeh in le malo je mogla prikriti notranje zadovoljstvo, ko je odgovorila, kolikor mogoče ravno-

dušno: »Slednjič si torej le prišla na to? Da, da, le pojdi in vzemi, česar potrebuješ.«

Hanka je dvignila pokrov stare, črvice skrinje, kamor so bili shranili obleko in druge stvari pokojne sestre. Vse je bilo zloženo v najlepšem redu. Tu boljša, tam slabejša krila poleg modrcev, nato bogata izbira naglavnih in oprsni rut, svilenih, volnenih, batistastih in drugih; one bele, čipkaste so bleščale še kakor sveže, pravtako široki predpasniki. V posebni škatli so se nahajali dragoceni svileni, široki in živopisani trakovi in pentlje za predpasnike — darila ženinova, ki je rad krasil svojo Marijano vedno z najboljšim in najlepšim.

Posebni občutki so prešinjali Hanko, ko je jemala počasi nekaj stvari v roko in poskušala to in ono; slednjič je oblekla najbolj preprosto plateno krilo in enako jopico.

Že več dni je mislila mlada Lužičanka na to, kar je izvršila danes. Le preveč jo je ovirala pri delu njena dolga obleka. Naj se je podpasovala še tako visoko, tako lahko in prosto ko druga dekleta v svojih kratkih krilih se ni mogla gibati. Proti volji je morala priznati, da je njihova obleka vendarle zelo koristna. Kaj, če bi se poprijela spet, vsaj deloma, pripravne kmetske obleke, zaradi katere je morala toliko prestati? Njen ponos se je temu upiral, toda po dolgem boju je zmagala vendarle zdrava pamet. Prostovoljno hoče zamenjati sedanjo mestno obleko s staro kmetiško. Ako jo bodo Kruševčani zaradi tega še bolj sramotili in smešili, naj jo, ne bo se za to brigala, saj živi itak sama zase in ne občuje z drugimi vaščani.

Dovršila je spremembo na sebi. Ne da bi se le enkrat pogledala v majhno, komaj kakor dlan veliko zrcalce, je potegnila belo naglavno ruto, ki jo je varovala pred vetrom in solncem, še nižje ko navadno na razžarjeno lice in je pohitela na vrt. Obstojal je samo iz krompirjeve njive in podolgaste trate, preko katere je metalo tu pa tam kako sadno drevo svojo senco.

Ljuboška se je že dalje časa nestrpno ozirala za Hanko, ko je pa ta res prišla, ni z ničemer pokazala, da je zapazila, kako se je hči na zunaj premenila. Skrivaj samo ji je uhajal pogled vedno znova k deklici, in pri tem je hušknil ponovno smehljaj — prvi po dolgem, dolgem času — preko resnega, zgubančenega lica stare Lužičanke; pri srcu ji je bilo, kakor bi se bil njen otrok šele danes vrnil v očetovo hišo.

Hanka je delala, ne da bi se ozirala kvišku. Bliskovito se je gibal njen srp in žel dolge, goste travnate šope. Pri tem se je vedno bolj bližala sosedovemu zemljišču, ki ga je delil samo nizek plot od njenega.

Po drugi strani tega plota se je vila meja z ozko stezico, po kateri je pravkar prihajal mladi župan. Tudi on je bil s svojimi ljudmi pri košnji in delal je pridno z njimi, dokler ni okoli poldne napočil dveurni počitek. Stopal je počasi, kar se ni povsem skladalo z njegovo krepko gibčno postavo; morda zaradi vročine — na njegovem zagorelem čelu so se svetile debele potne kaplje — ali pa morda zaradi kakega drugega vzroka. Skrbno je oprezal po sosednem vrtu, in ko je njegovo ostro oko nedaleč zapazilo pridno ženjico, je preletelo njegov obraz kakor nejevolja in razočaranje. Vendar že v naslednjem trenutku so zadobile njegove lepe, odkrite poteze svoj nenavaden prijazen izraz in tako je zvenel tudi njegov glas, ko je že od daleč zaklical: »Bog daj srečo, mati Ljuboševa!«

Odgovora pa ni dobil. Ali je preslišala voščilo?

Nikakor. Čim je Hanka zaslišala njegov glas, jo je kar spreletelo. Mar mora biti res ravno on prvi, ki jo vidi v tej obleki? Morda se ji bo celo smejal? Pa vendar, ni je še spoznal in morda ne bo niti opazil svoje zmote. Sklonila se je še nižje in hitela karmoč z delom, četudi so se ji tresle roke.

Toda Riška se je ustavil in to tako blizu, da je njegova vojaška postava, ko se je sklonil daleč preko nizke ograje, metala na trato svojo tesno ob

Hanki široko, dolgo senco. »Kaj ne mislite še nehati z delom, mati, pri vročini, kakršna je? ... Dobro nam služi letos solnce pri košnji, kaj, mati?«

Za odgovor je zamrmrala par nerazločnih besed, kar ga je deloma začudilo, deloma vznemirilo, zato je hotel pravkar zastaviti novo vprašanje, ko se je Hankina ruta zadela ob visečo vejo in se premaknila. Hitra kretnja z roko in ruta je bila spet uravnana, vendar je pa trenutek zadostoval, da je Riška spoznal lepo ženjico.

»Hanka ... ti?« je zaklical ves iznenaden, dočim se je v njegovih modrih očeh veselo posvetilo. »Kako bi si kaj takega mogel misliti? Pa vendar ne boš huda, ker sem te imel za tvojo mater?«

»Brez skrbi! Zaradi tega se nič ne vznemirjaj,« je dejala kratko in delala mirno dalje.

Riška je čutil, da ji je njegova prisotnost neprijetna. Zaklical ji je zato še prijazno: »Z Bogom!« za kar mu je površno odzdravila, in je odšel. Komaj je pa napravil par korakov, ko ga je vznemirila neka misel tako, da se je začel obotavljati in se je ustavil; malo je premišljeval, nato se je hitro obrnil.

Hanka se je ravno dvignila, da bi odšla, ko jo je Bogomir poprosil, naj še malo počaka.

»Saj me ne boš imela za radovednega, Hanka,« je dejal prisrčno, »ako te vprašam: Ali se je mati zaradi tega,« pokazal je na njeno obleko, »spet jezila? Ali je ona hotela tako?«

»Meniš, da si pustim v tem ukazovati?« je odvrnila deklica rezko in uporno dvignila glavo. »Sama sem tako odločila ... ker mi je tako bolj pripravno pri delu.«

Še enkrat je površno prikimala županu v pozdrav in nato hitro odšla; pravkar se je na dvorišču prikazala mati in jo poklicala k jedi.

Riška je zamišljeno gledal za vitko, prožno postavo, ko je hitela proti domu.

»Seveda je bolj pripravno ... ničesar drugega! Kaj naj bi tudi bilo ...« Vzdihnul je in šel z roko

preko čela — toda v naslednjem trenutku je siloma odgnal od sebe vse težke misli, dvignil povešeno glavo in stopil hitro in prožno proti svojemu domu.

12.

»Danes pa ne bo kar brez vsega!« — Teta Trina je vsa v skrbeh izkušeno pogledala na sivkasto-belo nebo. »Boš kmalu gotov s svojim delom, Bogomir?«

»Kmalu, teta.«

Pristopicala je preko dvorišča in se ustavila pri mladem županu, ki je popravljal zlomljeno oje.

»Glej, glej, kako lično in lepo si ga popravil!«

»Ni ravno velika umetnost, teta. Slab kmet, ki ne zna sukati sekire in kladiva in ne biti svoj lastni kovač in tesar, če je baš sila.«

»Seveda, seveda,« je prikimala starka, »toda vendarle je treba za to spretno roko in take kot ti, je nima vsak,« je dodala z izrazom materinskega ponosa.

»No, no, teta, le počasi s svojo hvalo, da ne postanem še domišljav,« se je dobrovoljno smejal mladi mož in zabijal priostreno zagvozdo v oje.

»Za domišljavost pa nisi baš ustvarjen, dečko, drugače bi bil že davno. Kaj ni morda res, da se ti vse posreči, česar se lotiš? In to je odvisno od spretnosti in sreče.«

»Hm!« je dejal Bogomir.

Teta ga je nekaj časa molče opazovala pri delu, ko je naenkrat puhnil močan veter in se istočasno nekje daleč oglasil zamolkel, dolgotrajen grom.

»Aha se že približuje. Ne bo trajalo dolgo in imeli bomo tu nevihto. Veter že začenja. No,« — teta Trina se je spustila na široko tnalo — »vedela sem že zjutraj, da tiči nekaj v zraku. Solnce je sijalo kakor skozi rdečerjavo soparo, kokoši so skrivale glave pod peruti, pes je žrl travo; najbolj pa čutim sama na sebi. Vsa sem zbita in noge me kar nočejo nositi.«

»Bo že res, teta, soparica je res le prehuda. Toda čemu se brez potrebe mučite z delom, ko vam ni treba,« je nadaljeval Riška prijazno. »Počijte si, kolikor vas je volja... čemu imate pa deklo?«

»Seveda, tako praviš ti,« se je ogrevala starica. »Liza je sicer prav pridna, če jo priženeš k vsakemu delu posebej. Ako ji pa nisi vedno za petami... no, to bi nastala prav kmalu zmešnjava, da se Bog usmili. Da, če bi bila še mlajša! Toda na žalost čutim vsak dan bolj, da se staram. Dolgo to ne bo več moglo trajati... in če še vedno ne misliš na ženitev, potem ne bom dočakala nove gospodinje... in vendar bi tudi to še rada doživela, Bogomir.«

»In s tem ste prišli slednjič vendarle na svojo staro priljubljeno pesem, teta,« se je posmejal Riška prisiljeno.

»Ti seveda se smejiš. Jaz bi pa ne prenehala s svojo pesmijo, samo če bi vedela, da jo boš poslušal in si jo vzel k srcu. O vi, nehvaležna mladina, niti vredni niste, da bi si delal človek zaradi vas skrbi. Toda pomagaj si, če moreš? Ni dovolj, da mi je težko pri srcu zaradi tvoje bodočnosti... še nova skrb je morala priti,« teta Trina je nehote znižala glas, »— za Hanko.«

»Za Hanko? ... Teta,« Bogomir se je nenadoma razgrel, »kaj se je zgodilo?«

»Kaj nisi še ničesar zapazil? Saj si vsak dan tam in govoriš z njo. Ali je pri tem nikdar ne pogledaš? Moj Bog, dekle se kar zasmili človeku, taka je! Trudi se in dela od ranega jutra do pozne večera, in kar veselo jo je pogledati, kako urno ji gre vse izpod rok. To bo dekletu dobro storilo, sem si dejala večkrat pri sebi in si mislila: Razcvela se bo kakor vrtnica, in bo vesela in živa, ko mlado jagnje. O... seveda! Namesto rdečih in okroglih lic, hujša in blede od dne do dne; tanka je in nežna, ko da bi prišla včeraj iz mesta. In kar mi najmanj ugaja, je izraz v njenih očeh in obrazu, tako nekaj... tako nekaj... kako bi ti povedala? Tako nekaj utrujenega, ko da bi bilo Hanki vse-

eno, ko da bi je življenje ne veselilo in mikalo več... No, in sedaj te vprašam,« — je nadaljevala starka in krilila živahno z rokami ogrevajoč se vedno bolj — »kaj je temu vzrok, in kaj bo iz tega? Črv tiči v cvetici... in če ga pravočasno ne najdemo, jo bo razjedal dalje in dalje, dokler cvetica ne bo zvenela in umrla. To pravim jaz, stara Trina. Zaradi starega Ljuboša bi pa najrajši hvalila njegovo nesrečo, da ne more videti... da niti ne sluti, kako gine njegov zadnji otrok.«

Starica je vsa zasopla umolknila, si otrla s koncem predpasnika razgreti obraz, nato pa začudeno pogledala Bogomira, ki je brez prestanka s kladivom nabijal dalje, ne da bi zapazil, kako je v svoji razdraženi naglici udarjal največkrat mimo. Po kratkem oddihu je začela znova, malo užaljena, skoraj pikro: »Mar nimaš za to nobene besede? Nisem mislila, da imaš tako malo sočutja z ubogim dekletom.«

Riška se tudi zdaj ni ozrl kvišku, ko je odvrnil s stisnjenim glasom, ko da bi mu nekaj tičalo v grlu:

»Nobenega sočutja? Motite se, teta... Toda upam, da vidite prečno. Mogoče,« nagnil je glavo še nižje nad svoje delo, »da ne more še pozabiti Martina; morda visi njeno srce še vedno na njem in razjeda jo...«

»S tem si pa na napačnem potu,« mu je segla teta odločno v besedo. »Ljuboš mi je zaupal, da jo je o tem resno poprašal, in sveto mu je zatrdila, da je popolnoma zadovoljna, ker se je razdrlo med njo in Martinom... njega bi ne hotela za moža za vse na svetu. In verjamem ji, da je povedala resnico; gotovo niti ne misli več na to, da je bil Martin nekdanj njen zaročenec, toda biti mora« — je nadaljevala tišje — »nekdo drugi... kajti črv je v srcu, o tem sem prepričana. Dobra sta si, toda dekle je pametno in vidi jasno, da tako ne bo dolgo šlo in uboga stvar se trapi in muči do smrti.«

Dvignjena Riškova desnica je brez moči omahnila s kladivom vred; kakor v nezavesti je sedel na oje, segel si v žep po robec in se otrl z njim

večkrat preko čela in oči mrmraje pri tem nekaj o neznosni soparici; slednjič je vprašal kratko in pretrgano: »Koga ... za božjo voljo ... menite s tem svojim namigavanjem?«

»Jejmine ... in še vpraša!« je vzkliknila starka začudeno. »Saj si vendar tako pameten, in pri tem ne moreš videti ničesar? Koga naj pač imam v mislih, ako ne tega tam?« in pokazala je z roko v ono smer.

»Kako?« Bogomir je menil, da ni prav razumel in v dvomu je majal z glavo, »malega, bolnega učitelja? ... Ne morem verjeti, teta!«

»In vendar je tako, le zanesi se name. Mar ga ne vid'š vsak dan pri njih, in kako je Hanki vedno za petami s svojimi lepimi besedami, in kako ji prebira na glas vse mogoče pesmi in zgodbe? Da jo ima rad, bi moral opaziti tudi slepec, in ona? ... O! Prej se je smejala, če sem ji kdaj ponagajala z učiteljem, zadnjič je pa zardela čez in čez in mi vsa v jezi prepovedala, da bi se še kdaj »zaradi kaj takega« smejala in se šalila. In sinoči —, res, pozno je že bilo, toda morala sem vprašati sosedo še nekaj nujnega — je stala Hanka na dvorišču, tesno ob plotu in se topila v solzah — in zakaj? Zato, ker je gospod učitelj tam čez igral na svoje gosli tako čez mero ginljivo! Ko me je zagledala, se je seveda na mestu obrnila in zbežala; toda sedaj vem, s čim jo je začaral. Mar ni tako, Bogomir? Da, sedaj uvidiš, da sem imela prav. Kaj ne? Toda prosim te, kaj bo iz tega? Za Hanko pomenja vse to pravo nesrečo. S tem jetičnikom, ki mu že smrt gleda iz oči, se vendar ne more omožiti. Očeta in mater — včasi je prav trmoglava — najbrž ne bo poslušala. Toda, če bi se zavzel za stvar, preden ne bo prepozno, kdo drugi, ki ga dekle uvažuje? No ... in tako sem prišla na misel ... če bi ti ... saj je celo krščanska dolžnost, Bogomir! In ti na vse zadnje vendar mnogo veljaš pri Ljuboševih! In če bi ti, menim, spregovoril ob priliki z ubogim dekletom resno besedo ...«

»Jaz?« Riška je skočil kvišku, da se je kar opotekel. »Jaz ... teta?« Niti za trenutek ni dvomil o resnici tetinih besed in sedaj se je trudil na vso moč, da bi se otresel omamljenosti, v katero ga je spravilo njeno pripovedovanje in namera. »Mene bi hotela najmanj poslušati in se mi zaupati.«

Teta Trina je silno začudena debelo pogledala mladega moža, ki se je svoji nenadni razburjenosti tako zelo razlikoval od onega navadnega, preudarno umerjenega. »Oho! To bi bilo! Kaj se je pa zgodilo med vama?«

»Bog ve, kaj bi rad dal zato, ko bi vedel, teta,« je stisnil Bogomir skozi zobe in dihal težko. »Samo toliko mi je jasno: ne more me trpeti ... še videti me ne mara, tako sem ji zopern!«

»Tako? Ali res? Toda odkod pa veš, da je temu res tako?« je vprašala starica in se čudila vedno bolj.

»Saj vidim vsak dan, teta, in stokrat lahko opazim! Če stopim v sobo, gotovo ne bo trajalo dolgo, in Hanka gre ven. Če ji hočem seči v roko, se dela, ko da bi tega ne opazila. Nikdar mi ne privošči besede. In če ji zastavim kar naravnost vprašanje, opazim le predobro, kako težko ji gre odgovor z jezika. Povsod se me ogiblje. Če ji hočem pri tem ali onem delu pomagati, me kratko zavrne. Tako tudi ...« Mladi župan je globoko vzdihnil in si popravil svetle kodre s čela: »Soparno je, da človeku kar sapo jemlje.«

S silo se je obvladal in hlastno nadaljeval:

»Da, tako je bilo tudi prejšnji teden, v petek popoldne. Naletel sem nanjo na njivi, ko je vezala snopje; dosti ga je še imela pred seboj, in povrh je grozil še dež. Hočem ji pomagati ... ona kratko odkloni ... kljub temu pa primem za delo. Kar me ježno ustavi: »Pusti pri miru! Bom opravila že sama, brez pomoči ...« Samo to vam pravim teta: zbolelo me je njeno obnašanje. Pa sem se oju-načil, stopil prav do nje in ji rekel: »Hanka, zakaj si taka proti meni? Prosim te, povej mi, zakaj sem ti tako zopern in s čim sem si to nakopal?« ...

Menite,« Bogomirov glas se je tresel od boli in jeze — »da mi je odgovorila le z besedico? Ne sluha o tem! Toda obledela je, ko njen robec na glavi... in nato me je pogledala... pa se takoj spet odvrnila... onega pogleda ne bom pozabil, dokler bom živ, teta! In nato je stekla malo dalje in začela spet vezati snopje in ni se zmenila več zame, ko da bi me sploh ne bilo... Odšel sem in poslal hlapca na polje. In rada je sprejela njegovo pomoč in se je prijazno pogovarjala z njim... videl sem, teta, prijazno, kakor je z vsemi ljudmi prijazna, razen z menoj.«

Riška je segel spet po kladivo in začel s tako silo zabijati žebelj v oje, da je odmevalo daleč naokrog.

Med Bogomirovim pripovedovanjem je teta molčala in gledala globoko zamišljena predse. V začetku jo je njegovo čudno vedenje zelo vznemirjalo, in obenem se je porajala v njej jeza proti Hanki, ker se je tako hudo pregrešila na možu, kateremu so njeni starši in ona sama dolžni tako veliko hvalo. Do sedaj je starica dekleta zelo cenila, a tega je odslej konec; kajti kdor se tako obnaša proti njenemu Bogomiru, ta bo imel opravka z njo. Kako bridko ga je užalilo nerazsodno, ošabno dekletovo obnašanje! Še več: prav v srcu ga peče. Tako vsega iz sebe, tako globoko nesrečnega ga je videla samo še enkrat — takrat, ko je ves obupan sedel ob Marijanini smrtni postelji — no in to je bilo vendar še —

Naenkrat je prešinila staro ženo nenadna misel, da je nehote zaprla oči, morda zaradi bliska, ki je pravkar švignil preko neba, ali pa morda zaradi luči, ki se je tačas posvetila v njeni glavi. Toda že v naslednjem trenutku jih je tembolj široko odprla in se ostro in prodirno zagledala v razburjenega pripovedovalca. Z napeto pozornostjo je sledila vsaki njegovi besedi, in čim dalje je govoril, tem bolj se je obličila prvotna domneva v gotovost, tem bolj se je jasnilo v njej.

Sedaj se je tiho posvetovala sama s seboj, prikimavala, majala z glavo, gibala z ustnicami in se celo nasmihala premeteno pred se. Ko je pa začel Riška pobirati svoje orodje, se je hitro dvignila, položila roko na njegovo ramo in dejala na vitez vsa ogorčena: »To so pa lepe stvari! Vedno sem držala s Hanko, ker ji nisem prisojala take nehvaležnosti in svoj živ dan ne bi verjela, da bo vso tvojo ljubezen in dobroto poplačala na tak slab način.«

»Ah, pustite to, teta,« se je branil Bogomir, »najbolje bo, da o vsej stvari sploh ne govoriva dalje.«

»Kar tako je ne bom pustila iz rok... samo malo potrpi,« je vztrajala teta pri svojem. »Hankina malopridnost mi kar noče v glavo... mogoče niti tako hudo ne misli... ne rekla bi dvakrat, da se skriva za tem čisto nekaj drugega. Prišla sem na prav čudne misli. Hm... vidiš... toda prosim te, dragi, ne bodi nepočakljiv, če ti začenjam pripovedovati o davnih, davnih stvareh... torej, kaj sem hotela reči: Ko sem bila še prav tako mlado, nerazsodno bitje, kakor je sedaj Hanka, je prišel enkrat tudi za mene čas, ko sem se kazala nedostopno in ošabno proti onemu, ki sem ga imela strašno, strašno rada.«

»Teta!« Riška je sprva temno zardel, nato pa obledel kot prt.

»Da, da!« je nadaljevala starica živahno, ne da bi se zmenila za to, »kar ti pripovedujem, tako je bilo. Zakaj? Ker si niti misliti nisem mogla, da bo ugledni Juri prišel v svati k ubogi Trini. In tako sem mučila njega in sebe in za las je manjkalo, da nisem zaigrala svoje sreče! Bog bodi zahvaljen, da se moj fant ni dal zmotiti zaradi moje neumne nedostopnosti!... No, in ko sem spoznala njegovo pošteno namero, je bilo vse dobro, najboljša pa na koncu poroka. Bogomirček,« glas se je tresel dobri starki, »če se zmislím, da bi se moglo tudi pri vaju...«

»Mar ste ob pamet, teta?« je hripavo dejal Riška; prsi so se mu burno dvigale in težko je dihal. »Ali ste že popolnoma pozabili, da ima onega... učitelja...« Ni mogel dokončati stavka.

»Oh, ta!« je vzkliknila teta z glasom, v katerem je bilo pol prezira pol sočutja; »enkrat se je pa modra Trina dala vendarle pošteno speljati. Lepa Hanka ne bo šla v šolo... sedaj razumem stvar bolje, vem, zaradi koga je imela objokane oči. Pa vseeno... zaradi večje gotovosti... kaj meniš, dragi, če bi o priliki enkrat takole »politično«, tako čisto »slučajno« malo poprašala in...«

»To si pa kar izbijte iz glave, enkrat za vselej, teta! Bi prav lahko kljub vaši dobri volji napravili stvar še bolj zamotano, kakor je že; zato se ne vtikajte v zadevo. Sicer ste pa itak na napačnem sledu... samo to sem vam še hotel reči... in sedaj: ne besede več o tem.«

Bogomirove besede so zvenele kakor zapoved; tako je govoril z njo le redkokdaj, pa je vendar dobro poznala ta glas; zato je modro molčala. Nenadoma je pa s hitro kretnjo pripognila njegovo povešeno glavo še nižje, mu pogledala za trenutek s toplim sočutjem v njegove mračne, čudno se iskreče oči in ga prisrčno poljubila na usta.

Riška se je narahlo oprostil in naglo pogledal po obširnem dvorišču, ali ni morda nepoklicano oko bilo priča čudnega prizora — zapazil ni nikogar.

»Kaj ste znoreli, teta?« je rekel in se trudno nasmejal; nato je šel z roko počasi preko čela in oči in, kakor bi se nečesa spomnil, se je odločno zravnal pokonci. Pokazal je proti črnomodrikastim oblakom, ki so se vedno bolj grozeče zbirali na nebu in dejal ves v skrbah: »Nemara dobimo še točo? Varuj Bog hišo in polje pred nesrečo!«

»Amen!« je dodala teta in sklenila roke. Nalletavale so že prve debele kaplje.

»Če nočete biti mokri do kože, teta, potem le brž, da pridete pod streho.«

»In ti?«

»Imam še v hlevih nekaj opravka, teta.«

Trina je pa obstala na mestu in gledala za Bogomirom, dokler ni njegova visoka postava zginila v hlevu in ga ni tam slišala razgovarjati se s hlapcem. Sedaj šele je odhitela proti hiši. Preden je pa stopila v družinsko sobo, se je pomudila malce pred ono, Marijani namenjeno sobico in se ji skrivnostno nasmehnila, kakor da bi hotela reči: »Čakaj! Kmalu bo prišel čas, ko se bodo odprla tvoja vrata;« nato se potrkala s kazalcem na čelo in mrmrala poluglasno predse: »Kako si mogla biti samo tako slepa, stara, tako slepa? Trapiš se nekaj zaradi dekleta, pri tem imaš pa prav takega bolnika v lastni hiši... Sicer je pa znabiti nazadnje še bolje, da se delam, ko da bi ničesar ne zapazila, ne tu ne tam... stvari pa ne bom pustila iz oči.«

13.

»In sedaj sem povedal, Hanka! Povem ti, da bi mi razgnalo prsi, ako bi bil še dalje molčal.«

Tako je sklenil kruševski učitelj svoje besede, s katerimi je razodel Hanki svojo strastno ljubezen in gledal poln koprnenja na mlado Lužičanko, ki se pa ni ozrla kvišku, ampak sklonila razgoreli obraz še nižje nad šivanje v svojih rokah.

Hanka je že davno vedela za globoko, pristrčno naklonjenost, ki jo je občutil zanjo učitelj, saj ni skrival svojih namenov pred nikomur. Kakor je pa njegovo obnašanje gódilo njeni deklinski nečimurnosti, tako ji je prihajalo tesno pri misli, da mu ne bo mogla dati odgovora, kakršnega pričakuje. Zato se je izogibala jasnega razgovora in skrbno pazila, da se nista sešla z učiteljem nakoli na samem. Kljub temu je pa sedaj vendarle napočil trenutek, ki se ga je vedno bala.

Bila je zadnja nedelja v avgustu. Nekaj kmetov, obenem občinskih svetovalcev in dobrih prijateljev, je prišlo na obisk k staremu županu, da bi se pogovorili o nekih važnih zadevah. Ni trajalo

dolgo in prišle so tudi njihove žene, da bi se pomenile po svoji strani z Ljuboško.

Medtem, ko so se zapletli možje v živahen pogovor in so se stisnile ženske tesno skupaj, da bi se zaupno pomenile o lastnih in tujih družinah, je zapustila Hanka tiho in neopaženo zakajeno sobo, prinesla iz svoje sobice šivanje in stolček in odšla na vrt, kjer si je izbrala prostor pod široko-vejnatu jablano.

Popoldansko solnce je še vroče pripekalo. Pisani metulji so letali v zlatih solnčnih žarkih in čebele so brenčale, sicer pa ni noben glas motil nedeljske tišine.

Take mirne, samotne nedeljske ure je imela Hanka najrajši. Sicer je tudi drugače živela tiho sama zase in ni iskala prijateljic, akoprav so bili sedaj Kruševčani z njo prav prijazni, ko se je nosila spet po domače; zdelo se je, da so jo šele sedaj spoznali za svojo, čeprav se je takrat bala, da jo bodo obsuli z novim posmehom. Toda prehudo so jo bili užalili, da bi mogla takoj pozabiti storjeno krivico; zato je samevala in se ni družila z nikomur. Celo s staro Trino ni bila več tako dobra ko prej, nikdar ni prestopila sosedovega praga brez posebnega opravlja in tolažila teto, ki je bila zaradi tega malo huda, z dolgimi zimskimi večeri, čeprav ni nikoli resno mislila na to, da jo bo takrat češče obiskovala.

Ako je tedaj ves teden naporno delala, potem ni poznala slajšega počitka, ko da je smela biti ob takihle tihih nedeljskih popoldnevih sama, popolnoma sama s svojimi mislimi. Potem so se ji hitri prsti brezmiselno gibali pri delu; neredko se je dogajalo, da ji je šivanje zdrsnilo na krilo, sama je pa v otožnosladki boleti zastrmela v nebesno sinjino, dokler je niso zaščemele oči in se nena-doma napolnile s solzami.

Tako tudi danes. Toda ni se mogla dolgo vdati svojim občutkom, ker jo je pritajeno pokašljevanje zbudilo iz njene zamišljenosti. Ni mogla več oditi, ker jo je učitelj že zapazil in jo pozdravil.

Prijazno mu je odzdravila, čeprav je bila nejevoljna, ker jo je tako nenadno zmotil.

Govorila sta o tem in onem, toda pogovor ni hotel priti v pravi tir. Hanka je s strahom zapazila, kako svečanostno resen je bil mladi mož, kar je jasno razodeval njegov pogled in obraz. Slutila je, kaj namerava — in res, nenadoma, brez posebnega uvoda je priznal osupnjeni deklici svojo ljubezen. Kaj naj mu odgovori?

Čimdalje je Hanka molčala, s tem večjo nestrpnostjo je čakal učitelj na njen odgovor. Sklonila je obraz, da ni mogel v njem ničesar razbrati, toda njeno hitro dihanje je jasno kazalo, kako je bila razburjena. Čemu bi si ne razlagal njenega obnašanja v svoj prid? Zdržati se ni mogel, da ne bi pritisnil svojih vročih, tresočih se ustnic na njene svetle lase — nosila jih je še nepokrite kljub domači noši.

»Gospod učitelj!« je vzkipela Hanka in okrenila malo glavo hitro nazaj, ne da bi slutila, za koliko se je zdela sedaj učitelju še lepša, ko so skozi zeleno listje solnčni žarki nenadoma obsijali njene lepe lase, da so se zablesteli kakor iz zlata.

»Mar je to ves vaš odgovor, Hanka? Ali mi res ne morete ničesar drugega odvrniti na najiskrenejšo prošnjo mojega srca? Čemu se odvrčate od mene, Hanka?« Siloma se je oklenil njene roke, naj si se je še tako branila in je strastno nadaljeval: »Moj Bog! Ali naj morda to pomeni, da... da je moje upanje prazno, da sem se motil, ko sem mislil, da ste mi naklonjeni? Hanka! Pregrozno bi bilo to zame! Toda ne, ne, ni tako, saj biti ne more!... Moje priznanje te je iznenadilo, kaj ne? Da, ako nisi še na jasnem sama s seboj, mi ostani odgovor dolžna, Hanka. Prikliči si v spomin še enkrat vsako besedo, ki sem ti jo govoril, in bodi potem moje ljubo, dobro dekle in reci: dá! Povej, da hočeš biti moja nevesta in kmalu moja ljuba žena. In samo od tebe bo odvisno, ali naj ostaneva v Kruševcu ali pa naj greva v drugo vas ali mesto... vse se bo zgodilo po tvoji volji. Potem se boš smela

nositi spet po mestni šegi, ne da bi te kdo zaradi tega gledal po strani. Nisem bogat, Hanka, toda vse kar imam, je tvoje.«

Prenehal je in težko dihal. Bil je ves spremenjen. Zdelo se je, da je njegova neznatna postava zrastle; bolni, blede obraz mu je v razburjenju živo zardel, njegove velike, zamišljene oči so se svetile v čudovitem blesku, medtem ko so vrele iz njegovih sicer tako molčečih ust vroče besede kakor nevzdržna reka.

Ni čuda, da so strastne besede — besede, kakor jih preprosto kmetsko dekle še nikdar ni slišalo, Hanka popolnoma očarale. Vso je prevzelo, ganilo v globino srca. Tako... da, tako... more govoriti samo prava, zvesta ljubezen... ali jo sme zavreči? In ali ni res, kar je rekel: da ne sodi v malenkostne kruševske razmere, da ni ustvarjena za to, da bi se tu spet popolnoma pokmetila? Seveda, kot učiteljeva žena — poznala jih je več iz mesta — bi lahko živela kot odlična gospa; v Kruševcu ne bi ostala na noben način. In s to možnostjo bi se ognila vsemu... vsemu...

Naenkrat se je ob teh zapeljivih podobah dvignila upognjena postava njenega ubogega slepega očeta v vsej ganljivi zapuščenosti — in njemu ob strani se je pojavila druga moška postava, visoka, silna, kipeča od moči in zdravja, postava, poleg katere je mali, ozkopleči, blede učitelj kar izginil.

Kakor blisk hitro je švignila prikazen mimo Hankinih duševnih oči; bilo je pa dovolj, da ni več omahovala v svojem sklepu. Kar zasramovala se je, da se je mogla njena razsodnost le za trenutek vdati vabljevemu čaru, postati učiteljeva žena. Menila je, da ne more dovolj hitro odgovoriti, kakor je njena dolžnost; ko se je pa ozrla kvišku in videla njegov zaupanja poln obraz, ji je upadel pogum in ni mogla izgovoriti trde besede.

»Gospod učitelj,« je začela omahljivo. »Moram...«

»Ne tako, Hanka,« jo je prekinil in nežna prošnja se je odražala iz njegovih besed, »ne tako! Imenuj me po imenu in ti!«

»Ne morem«, je odvrnila tiho. »Tudi bi ne sodilo k temu, kar vam moram povedati, gospod učitelj,« poznalo se ji je, kako se je silila, da bi govorila odločno — »žal mi je, toda vaša ... vaša žena ne morem biti.«

Strmel je v deklico, kakor bi je ne razumel — z obraza mu je izginila zadnja sled kake barve. Krčevito je stiskal s svojimi rokami Hankine prste, ki se je zastonj trudila, da bi se oprostila.

»Za voljo svetega Boga,« je zahropel, »kaj praviš? Ne moreš biti nikdar moja ... krivo sem razumel! Saj me imaš rada, kaj ne, Hanka? Govori vendar ... prosim te! Kako bi me mogel moj notranji glas tako strašno goljufati! Dobra si mi ... samo malo dobra, mar ne, Hanka?«

Pogledal jo je tako obupno, taka vroča prošnja mu je odsevala iz oči, da je vzkipelo njeno srce v bolealnem sočutju. Oči so se ji ovlažile in njen glas se je tresel, ko je odvrnila. »Saj vas imam prav rada, gospod učitelj, toda ...«

»Nič »toda«, Hanka!« je posegel hlastno vmes. »Dovolj mi je, da me ne sovražiš; sčasom me boš vzljubila in me imela bolj in bolj rada. Za sedaj nočem več siliti vate ... iznenadena si, saj vidim. Ne, ne misli, da hočem izsiliti kako obljubo od tebe; potrpežljivo, zelo potrpežljivo bom čakal, pa naj bi bilo to tudi sedem let, kakor Jakob na svojo Rahelo. Samo,« jedka bojazen je odsevala iz učiteljevih oči in na njegovih smrtnobledih licih so se pokazale one posebne okrogle škrlataste lise, ki jih ljudstvo imenuje navadno »nagrobne rože«, »samo ne jemlji mi poslednjega upanja, Hanka! Posvetuj se sama s seboj, kakor dolgo hočeš, toda ne pozablaj pri tem, moje ljubo, ljubo dekle, da imaš mojo bodočnost in ... moje življenje v rokah — ti!«

Ni mu mogla ubraniti, da ji ne bi pritisnil vročega poljuba na roko, preden jo je zapustil.

Nezmožna vsake jasne misli je gledala za njim, dokler ni skozi ozek prehod v živi meji stopil na prosto. Nato si je zakrila z rokami obraz in se bridko zjokala.

Morda se je kesala zaradi svojega neodločnega, oklevajočega obnašanja? Ali bi ne bilo bolje, da bi mu bila z jasno besedo vzela vsako upanje? Toda kako bi ga mogla tako užaliti? Ne! Res, nespačetno je ravnala, da je zavrnila njegovo pošteno namero. Da, kdo ve, ko bi se le še malo potrudil s svojim pregovarjanjem, ali se ne bi dala zapeljati in ne bi sprejela njegove snubitve — iz golega sočutja do ubogega, dobrega človeka, ki jo tako zelo ljubi? In zakaj ne bi mogla biti z njim srečna?

Toda že se je pojavilo dvoje drugih, modrih oči pred njo in gledale so tako očitajoče in žalostno, da ji je zadrhtela duša v globoki bolesi. Zdelo se ji je, da sliši spet oni ljubi glas, ki se trese od boli, ko jo sprašuje: »Le kaj sem zagrešil nad teboj, Hanka, da sem ti tako zopern?« Ti ... Ti meni? ... mu je bila hotela zaklicati, toda niti ena beseda ji ni hotela preko upornih ustnic, in v bojazni, da mu ne bi s pogledom ali kretnjo izdala svoje, skrbno prikrivane srčne tajnosti, se je bila obrnila njena noga v beg. Hotela si je dopovedati, da se je motila v tem, kar je brala v njegovih očeh in obrazu — in vendar ga vidi tako in samo tako vedno znova pred seboj. In način izražanja barve njegovega glasu, vsak zvok njegove besede ji je vedno znova zvenel na uho — da bi pri tem najrajši obenem jokala in vzklikala od veselja.

In sedaj — ravno sedaj prihaja še učitelj, da poveča s svojo snubitvijo njeno notranjo razdvojenost do neizmernosti. Kaj naj nastane naposled iz tega?

»Bog, ljubi Bog! Kako naj se vse to konča?« je zamrmrala znova in ustnice so ji zadrhte. Toda čudno, smrti si ni želela, kakor se je to zgodilo v onih velikonočnih dneh. Vedela ni, kaj naj še pričakuje od življenja, gotova ni bila, ali je ne vara

morda ono tiho upanje globoko, globoko v njeni duši, in vendar jo je sedaj kar zona obšla spričo predrzne želje: Bog, daj da umrem!

14.

Jesen je bila tokrat nenavadno meglena in deževna in je prišla zelo zgodaj. Kmetje so hiteli z delom kar se je dalo, da bi pospravili poljske pridelke, preden bi bili uničeni. Neugodno vreme je vplivalo zelo kvarno tudi na zdravje ljudi, ki so zbolevali kar po vrsti. Teta Trina je imela polne roke dela s pripravljanjem najrazličnejših zdravil, ki so poleg njenih dobrih nasvetov uživale tak ugled, kakor že dolgo ne; saj je bilo pa njeno zdravljenje tudi res zelo uspešno, tako da se je marsikdo kar čudil.

K redkim bolnikom pa, pri katerih je bila vsa tetina zdravniška umetnost brez moči, se je prišteval tudi mladi učitelj. Mrzlo in mokro vreme, s svojimi jesenskimi vetrovi in meglo, je popolnoma izpodkopalo njegovo rahlo zdravje. Začetkoma se ga je lotila mrzlica, ki se je začela pa kmalu umikati splošni oslabeledosti in hudi srčni tesnobi; k temu ga je mučil še dan in noč strašen kašelj. Kljub temu je pa vršil še vedno svojo službo. Na noben način ni hotel biti bolan. Nekaj časa se je njegova krepka volja tudi res precej uspešno borila z naraščajočo boleznijo; toda pomalem je slabelo njegovo telo vedno bolj in bolj in moral je popustiti. Sprva je opuščal pouk samo za kako uro, kmalu mu je pa okrožni zdravnik strogo prepovedal vsako delo v šoli. Na njegovo mesto so poklicali mladega namestnika iz mesta.

Bolnik je prebil neskončno dolge dni in noči deloma v postelji, deloma v starem, udobnem naslonjaču, ki mu ga je drage volje odstopil pastor; pogosto in vroče je molil, da bi vsaj kmalu ozdravel. Seveda, posebnih bolečin ni čutil, pa tudi kašelj ga je sedaj manj mučil; zato je živel v srečni samoprevari, da še ni izgubljena poslednja nada.

Poleg drugih hvalevrednih lastnosti, ki so krasile teto Trino, je bila tudi ta, da je znala izvrstno streči bolnikom. Zaradi te lastnosti predvsem jo je zelo cenil tudi izkušeni okrožni zdravnik, ki jo je včasih za šalo imenoval celo »gospo tovarišico!«, ker ni bil ošaben in ker mu je bilo znano, koliko dobrega je že napravila njena mala domača lekarna. Razentega je smel biti gotov, da se bo zvesto držala njegovega ukaza, če ji je kdaj rekel: »V to in to se ne mešajte s svojimi mažami, to ni za vas.« Tako sta prav dobro izhajala med seboj, najsi se je tudi zdravnik včasih malo ponorčeval zaradi načina, kako je teta zdravila svoje bolnike, in če je kdaj potreboval njene pomoči, se je vedno rade volje odzvala. Tako je bilo tudi pri mladem učitelju, ki je bil popolnoma zapuščen — bil je sirota in ni imel nobenih bližnjih sorodnikov — in se ji je že zato smilil.

Riška ni imel v svoji dobrohotnosti ničesar proti temu, da je ostajala teta domalega ves dan pri bolniku; tudi sam je stopil večkrat k njemu, kramljial z njim, bral mu na glas ali pa poslušal, ko je igral učitelj na gosli, ako so mu še sempatja dopuščale moči.

*

»Vendar vas še vidimo enkrat teta!«

»Prišla sem samo za trenutek, sosed Ljuboš,« je odvrnila Trina hitro. »Poslal me je gospod učitelj z lepim pozdravom za vas in Hanko. Zelo lepo prosi za vaše dovoljenje, da bi me smela Hanka za trenutek pospremiti k njemu; polastilo se ga je tako neodoljivo hrepenenje po dekletu, da vam ne morem povedati.«

»Tako? Da, če je Hanki prav, zakaj ne?« je odvrnil starček in se malo začudil. »Kako pa je danes z vašim bolnikom, teta?«

»Ljubi Bog, slabše kakor misli sam. Tako rad bi ozdravel, mlad, kakor je, toda ... toda! Preden dobimo zimo, ga bo vzelo.«

»O, teta! Mar je res tako pri kraju?«

»Le verjemite, kar sem vam povedala,« je prikimala teta in na glasu se ji je poznalo, da ne dvomi o svojem prerokovanju.

»Pripravljena sem, teta,« je dejala zdaj Hanka, zavezujoč si ruto, ker je zunaj deževalo.

»Tako. To mi ugaja. Gospod učitelj bo naju že težko pričakoval.«

Molče sta hiteli po široki cesti. Že je prišla teta za kljuko na vratih učiteljeve sobe, ko je Hanka pridušeno zašepetala: »Ne še; počakajte še trenutek, teta.« Ta se je začudena okrenila. V medlem večernem mraku je bilo še mogoče spoznati, kako smrtnobled je bil Hankin obraz; vitka dekliška postava se je tresla kakor trepetlika.

»Za Boga, kaj pa je? Kaj te je prišlo?« je vpraševala starica, vidno vsa zmedena. »Mar ti je tako težka pot k njemu? Ali pa — kar sem sicer že davno slutila — rada ga imaš, učitelja, kaj ne?«

Deklica je odkimala z glavo.

»Ne tako, kakor morda mislite vi, teta,« je šepetala hlastno. »Toda rada ga imam, kakor brata... in to tudi zasluži, saj je bil vendar vedno prijazen z menoj... in sedaj...« Hanki so stopile solze v oči. »O Bog, teta, kako zelo se mi smili!«

»In vendar se doslej nisi zmenila za reveža, da bi ga bila obiskala,« je dejala teta očitajoče.

»Ali vas nisem vsak dan poprašala po njem, teta,« se je branila Hanka in jokala tiho. »Veste, dostikrat sem bila že na tem, da bi skočila k njemu za trenutek, toda potem sem si mislila, kako lahko bi prišla spet ljudem v zobe, in zato... oh, in tudi drugače mi je bilo pretežko, da bi se odločila, teta.«

»Da, da,« je zinila žena razumno, »in bilo je tudi prav tako. Saj si že dovolj pretrpela. Toda sedaj, ko preži na ubogega človeka smrt tako rekoč že pri vratih... in povrh tega, ker sem tudi jaz vedno poleg... ne bo mogel pri tem tudi najbolj strupen jezik najti ničesar slabega. Krščanska dolžnost zahteva, da izpolnimo bolniku vse želje, ki se izpolniti dajo. Sedaj pa vstopi, ne sme dalje

čakati na naju. Prej pa si obriši še solze, draga, in bodi prav pogumna ob njegovi postelji. Delaj vesel obraz in govori brezskrbno in zaupanja polno, in nikar mu ne pokaži, da si vznemirjena, naj bi ti bilo to še tako težko.«

Da bo našla učitelja tako bednega in nadložnega, si Hanka niti predstavljati ni mogla. Kakšne strašne sledove je zapustil ta kratki čas, odkar ga ni videla, v njegovem obrazu in postavi! Z vso silo se je morala premagovati, da je ostala trdna, in ko se je nato ves srečen oklenil njene roke in je tako zaupljivo in veselo govoril o svojem skorajšnjem zdravju in lepi bodočnosti, je njena moč skoro omagala. Bila bi glasno zaplakala, ako bi je ne opomnilo pomenljivo pokašljevanje vedno čuječe tete, naj se pazi.

»Ali me hočete že zapustiti, Hanka?« je vprašal učitelj žalostno, ko se je dvignila po preteku ene ure, da bi odšla. »Pa me bodeste vsaj kmalu spet obiskali... mogoče jutri? Ah da, obljubite mi!«

Obljubila je rada — in če je nato tudi vsak dan ponovil isto prošnjo za naslednji dan, mu je vedno drage volje izpolnila željo in prihajala točno. Cele popoldneve, pogosto v spremstvu slepega očeta, je prebila pri bolniku, čula je namesto tete ob njegovi postelji dostikrat tudi ponoči in lajšala starici tudi drugače trud in delo. Nikdar ni teknila učitelju juha bolje, nikoli ni užival krepčilne pijače z večjo naslado, kakor če mu je oboje pripravila Hanka — nikoli ni počival slajše, kakor če mu je njena roka uravnala vzglavje. In kako se ji je zahvaljeval z besedami in pogledi!

Od časa do časa je prihajal tudi Riška. In čemu bi ne? Bolnemu tekmeču, o katerem mu je pravil notranji glas, da ne bo več dolgo, ni mogel zavidati Hankine prisotnosti, in ne biti nanj ljubosumen, nasprotno, njegovega plemenitega srca se je polaščalo ob pogledu na učitelja globoko usmiljenje. Primaknil si je stol navadno kam v senco in odtod ves srečen opazoval Hanko, kako je spretno stregla bolniku, in se radoval nad vsako

njeno ljubko kretnjo. Pri tem se je potapljal v sladke sanjarije. Skupna skrb za bolnika in njuna želja, da bi mu po najboljših močeh olajšala njegovo žalostno stanje, je premostila sploh ono neprijazno razmerje med Bogomirom in Hanko in ju pomalem zbliževala. V dekličinem obnašanju se je vsa osornost in trmoglavost umikala bolj in bolj nežni pohlevnosti in jo delala še lepšo. V takem razpoloženju je hvaležno sprejemala to in ono Riškovo uslugo; dogodilo se je že celo, da so se njune oči srečale, ko sta naskrivaj pogledovala drug za drugim. V takih trenutkih sta začenjali njuni srci biti hitreje in pozabljala sta, da se nahajata v žalostni in zapuščeni bolniški sobi.

15.

Stara teta, ki je imela svoje ostre oči povsod, je z velikim veseljem zapazila, kaj se dogaja med mladima. Vendar se je delala, kakor bi ne vedela ničesar. Samo če je bila sama v svoji sobici, je uganjala vsakovrstne otročarije: brska'la je med zlatimi in srebrnimi rožami ter mirtinimi cveti in listi, iz katerih je znala s svojimi spretnimi rokami delati tako umetne vence za neveste, nasmihala se potihoma predse ali pa s tresočim se glasom prepevala napol pozabljene stare nagajivke. Njena dobra volja se je pa še povečala, ko je zapazila, kako pogosto je v zadnjem času prihajal Bogomir v ono posebno sobo, ki se je je drugače tako plašno ogibal. In zadnjič — kar sapo ji je zaprlo, tako se je začudila — je pripeljal s seboj iz mesta nekaj skrbno zavitih predmetov, prav tako kakor takrat, ko je mislil na ženitev z Marijano, in ju odnesel takoj v sobico.

»Kaj pa imaš s seboj?« ga je vprašala starica vsa radovedna,

»Tale stena tu se mi zdi zelo gola in sem menil, da bi sodila tja kaka podoba in ono tam

je šivalni stroj, kakor vidite,« je dejal Riška in odmotaval stvari.

Teta je ogledovala sedaj podobo sedaj stroj in se kar ni mogla dovolj načuditi.

»Kako lepo! Toda za koga in čemu mečeš stran toliko denarja? Povej mi vendar, kdo za božjo voljo naj šiva na stroj?« je izpraševala in se delala nevedno, kar se je dalo.

»Ob svojem času pride vsaka stvar prav, teta,« je odvrnil Riška in primerjal podobo na steno. »Zaenkrat imam samo jaz veselje, in ... da, prosil bi vas, teta, da ne poveste nikomur, kaj sem kupil.«

»Nič se ne boji« se je posmejala teta navihano. »Toda čuj, Bogomir, ali bi ne bilo prav, če bi sobico malo prezračili, preden pritisne zunaj mraz. In ko bi bilo vse lepo urejeno in posnaženo, bi« — napol je zaprla svetle oči in mu premeteno pomežiknila — »rada nazadnje pomerila tudi nove zastore, ki ležijo brez vsega haska v omari, samo za poskušnjo seveda in potem...« Riške se je polasčala vedno hujša zadrega in kar vidno se je oddahnil, ko ga je zmotilo nekaj drugega. »O, jej,« je vzkliknila nenadoma, »čuvaj že naznanja deseto uro, in jaz sem popolnoma pozabila, da bi zamenjala Hanko; ubožica mora biti gotovo že vsa utrujena.«

»Ali je Hanka sama tam, teta?« je vprašal Bogomir z malo negotovim glasom in zapiral vrata.

»Bog varuj! Tudi oče in mati čakata, dokler ne pridem.«

Le z veliko težavo se je premagovala dobra starka, da ni izdala skrivnosti o posebni sobi. Vendar si pa ni mogla kaj, da bi od časa do časa ne namignila Hanki o »velikem dogodku«, ki se pripravlja in ki bo spravil ves Krušovec pokonci. Hanka je molčala, ako je teta tako skrivnostno govorila; nič je ni silila, naj ji pojasni stvar bolj natančno. Iz načina pa, kako jo je teta pogledovala in kako je sama zardevala, je čutila, da je napovedani skrivnostni dogodek v tesni vezi z njo samo.

16.

Kakor Hankini starši tako tudi bolni učitelj ni niti najmanj slutil, kako se je tako rekoč pred njihovimi očmi vedno bujnejše razcvetala ljubezen v dveh mladih srcih.

Za ubogega bolnika je pomenjalo to pravo srečo, ker bi ga nenadno spoznanje gotovo zelo težko zadelo. Tako se je pa v svoji slepoti udajal vsak dan bolj sladki omami, da si je priporil Hankino naklonjenost. Nesebično in požrtvovalno mu je stregla, skušala mu je izpolniti vsako njegovo željo: mar niso to gotova znamenja najčistejše ljubezni? In blodeče misli so mu hitele v bodočnost in ga zazibale v sladke sanje. Ah, kako hoče povrniti dragi deklici vso ljubezen, samo da enkrat ozdravi! Saj bo za vedno, za vedno živela ob njem, ona, njegova ljuba žena!

»Zdaj vam ne morem poplačati vašega truda in ljubezni, Hanka,« ji je dejal nekega večera, ko mu je voščila lahko noč, in se s svojimi ledenomrzlimi prsti oklenil njene roke; »toda potem, potem, ko... Ah, ne odvrčaj se od mene,« je nadaljeval proseče, »tvoja rdečica mi vendar razodeva, da me razumeš, in najina dobra prijateljca« — v sobi sta bila tudi Riška in teta — »naj le slišita, da sva si dobra. Da, Riška, in vi, teta... vedita, da sva s Hanko toliko kakor zaročena... in v vajini prisotnosti obljubujem, da ne bom nikdar pozabil, kar je moje ljubo, ljubo dekle zame...«

Ali se je bolniku blodilo? Težko bi bilo razsoditi, kdo je pri njegovih besedah bolj obledel, ali Bogomir ali Hanka. Ta se je tresla kakor v mrzlici, ni si upala pogledati proti županu, ki je slonel ob peči; s prosečim pogledom se je pa ozrla na teto, ki je tudi res hitro premagala prvo iznenadenje in je priskočila takoj ubogemu dekletu na pomoč.

»Pst, pst, pst!« je začela opominjati. »Ozdravite najprej, gospod učitelj, in šele nato mislite na ženitev in...«

»Mar niste tudi vi veseli, Trina?« je vprašal bolnik nepotrpežljivo.

»Gotovo, gotovo,« je zatrjevala goreče. »Jemine! Boljše niste mogli izbrati, gospod učitelj! Toda sedaj nobene besedice več... ne se več napenjati, da ne začnete spet kašljati. Da, in sedaj sem se spomnila, nekaj bi še rada govorila s teboj, Hanka.«

S temi besedami je odvedla zmedeno deklico iz sobe. Komaj pa so se za njima zaprla vrata, je ustavila Hanka in jo kratko in ostro vprašala:

»Ali je resnica?«

»Kako morete verjeti, teta? O Bog, le sam si nekaj domišlja,« je tiho odgovorila.

»Ubožec! Tudi sama sem tako mislila,« je prikimala teta pomirjeno in polastilo se je je veliko sočutje.

»Da... toda kaj bo sedaj? Prosim vas, svetujte, teta! Kako morem še kedaj priti k njemu?«

»To bi bilo prekruto, Hanka, in za bolnika pravi strup. Ne, ne, prihajati moraš kakor doslej, biti vesela in zgovorna in se delati, kakor da bi se z vsem strinjala. To laž ti bo ljubi Bog rad odpustil; saj lajšaš s tem ubogemu učitelju zadnje njegove dni na zemlji. Pomisli, da se mu bliža konec hitro, hitro.«

Teta je govorila zelo odločno in Hanka ni vedela, kaj bi odgovorila. Samo vzdihnila je in se obrnila, da bi odšla. Toda komaj je napravila par korakov, se je spet vrnila.

»Teta,« je zašepetala, »ali ne bi hoteli... menim... da, bodite tako dobri in recite mu... Bogomiru, naj... ne misli slabo o meni.«

»Le pomiri se, dete moje. Bom ga že poučila kakor je treba.«

»Hvala, ljuba, dobra teta?« In takoj je zbežala po poti in v naslednjem trenutku izginila v temi. Teta je pa še dolgo gledala za njo, vsa ginjena in srečna.

17.

»Ah, kako dobro se počutim danes! Nič bolečin in kašelj je izginil popolnoma... prsi so mi lahke in proste! Da, sedaj se je prav gotovo obrnilo na bolje. Ali ne mislite tudi vi tako, prijatelji? Samo malo še potrpite, kmalu boste rešeni tega sitnega dela... in potem...«

Bolnik je umolknil, toda veseli, koprneči pogled iz njegovih tako čudno velikih, vdrlih oči, in smehljaj na njegovem shujšanem obrazu sta pričala bolj ko besede, kaj je pričakoval od bodočnosti.

»Ali si morete misliti,« je začel znova, »kako mi je danes pri srcu? Tako praznično in pričakovanja polno kakor otroku na božični večer. To je zdravje, ki prihaja... kaj ne?« Ne da bi čakal na odgovor, je nadaljeval hitro: »Ah, tamle visijo moje gosli. Zdi se mi kakor bi mi nekaj očitale. Le potrpite še malo, vaš počitek ne bo trajal več dolgo. Prosim, bodite tako dobri in dajte mi jih sem, ljuba Hanka.«

Hanka, ki je sedela tesno ob njegovi postelji, kakor je želel sam, se je takoj dvignila, segla po godalo in ga izročila bolniku, ki je stegnil nasproti roke kakor v hrepenenju.

»Toda ne igrati!« ga je opominjala deklica rahlo.

»O, danes se čutim zelo krepkega. In menim, da bi smel vsaj poskusiti,« je odvrnil stiskajoč gosli na prsih. Nato je potegnil z lokom rahlo preko strun in začuli so se glasovi, tako zvonki, mehki in sladki, da je obe poslušalki pretreslo v globino srca. S pridržano sapo sta prisluškovali teta in Hanka čudoviti godbi — in nič več se nista mogli ubraniti solz, ko so se sprva posamezni, bežni zvoki vezali bolj in bolj v ubrano melodijo in je bolnik rahlo, toda jasno zapel: »Nada, nada, nežna ko pomladni dih.«

Tako ga ni upanje zapustilo niti v tem trenutku. Nikdar v svojih zdravih dneh ni učitelj tako igral tako pel ko danes — svojo zadnjo pesem.

Ko je odpel prvo kitico, ga je zapustila moč — negotovo je zdrsnil lok še enkrat preko strun — glasovi so se izgubljali počasi, kakor sladka, otožna tožba — nato je pa bolnikova glava omahnila na vzglavje. Oči, ki so še pravkar žarele tako veselo, so se trudno zaprle — ono malo rdečice, ki jo je pričaralo razburjenje na njegov upadli obraz, se je umaknilo globoki, prsteni bledici.

Čudovito tiho je postalo v malem prostoru. Ženski sta stali kakor začarani, niti ganiti se nista mogli — tedaj — čuj! to ni več sladek glas strune — globok vzdih je preletel sobo.

Hanka je planila kvišku, njene objokane oči so iskale učitelja — naenkrat je prestrašeno kriknila: »Mrtev!?!«

Zunaj je hrumel silen novembrski vihar in v onemogli jezi trgal zadnje listje z dreves in grmičja.

Teta je prav prerokovala.

18.

Mladega prijaznega učitelja so imeli v Kruševcu vsi radi, in vsak se je užalostil, ko je zaslišal o njegovi smrti. Zato ga je pa na zadnji poti na tiho pokopališče ob cerkvi spremljala skoraj vsa vas, prepevala lužiško-srbske svete pesmi in mu izkazala tako zadnjo čast.

Tak lužiško-srbski pogreb napravlja poseben, praznično skrivnosten vtis, posebno če pogledaš temno oblečene žene in dekleta, ki se zavijajo v dolge bele žalne halje kakor v mrtvaške prte. Sicer pa nosijo posebno stare Lužičanke to ogrinjalo tudi drugače s seboj v cerkev in v mesto; zvijejo ga skrbno pod pazduho in če je potreba ga imajo za dežnik.

Mrliča so spremljale seveda tudi Ljuboška, teta Trina in Hanka. In zadnja je bila mogoče edina izmed vseh prisotnih, ki jo je obhajala velika žalost ob odprtem grobu. Toda svojega globokega občutja ni kazala nazunaj z ničemer, kakor

s tem da je bila zelo blede. Vedela je, da jo zvedljivo opazujejo moški in ženske in zato ni hotela dati povoda, da bi spet po nepotrebnem raznašali o njej kake govorice; zato si je prizadevala z vso močjo, da je zadrževala solze, ki so ji neprestano silile na oči. In trdna je ostala tudi takrat, ko je pastor čisto določno pohvalno omenil, kako ste ona in Trina zvesto negovali umrlega, in ni se zjokala tudi potem ne, ko je po končanih molitvah in petju pristopil ta ali oni, zgrabil prgišče lahno zmrzle zemlje in jo vrgel doli na rakev, da je votlo odmevalo. Ne da bi se ozrla kvišku je molče stisnila Bogomiru in teti roko in je enako molče odšla nato takoj z materjo proti domu.

Doma pred vežo je našla Hanka dobroznani koleselj okrožnega zdravnika. To ni bilo nič posebnega. Ako mu je čas dopuščal, je doktor namreč rad pokramljal s starim slepim Ljubošem, ki ga je spoštoval in občudoval obenem, ker je tako vdano nosil svojo težko usodo.

Nič čudnega tudi ni bilo, da sta danes govorila skoraj izključno o ubogem učitelju, ki so ga pravkar položili k večnemu počitku. Tudi potem, ko sta vstopili v hišo mati in hči, so še govorili o tem. Prav posebno je pohvalil zdravnik Hankino ljubeznivo vztrajnost, s katero je obenem s staro Trino negovala in oskrbovala pokojnika.

Zdaj se Hanka ni mogla več zatajevati. Glasno je zajokala in vsa v solzah je pripovedovala o zadnjih trenutkih umrlega prijatelja, ki da ji bodo ostali za vedno v spominu. Zdravnik je ostro pogledal deklico — morda je pa njeno srce vendarle čutilo za učitelja več, kakor je kazala nazunaj? Prigovarjal ji je, naj se pomiri, ko je mati nekaj potihoma pripovedovala Ljubošu in se večkrat ozrla na doktorja.

»No ... kaj je?« je vprašal in se odpravljal na odhod. »Morda bi še kaj želeli?«

»Da, gospod doktor. Samo ne vem, če ...« Starec je umolknil in v zadregi vrtel svojo kapo med prsti.

»Kaj pa imate? Na dan z besedo, Ljuboš,« je silil prijazno zdravnik.

»No torej! Mati meni, sedajle bi bila zelo lepa prilika za Hanko, da bi hitro prišla v mesto, ako bi bili tako dobri, da bi jo vzeli s seboj na voz.«

»Od srca rad! Toda kako bo prišla nazaj? Pot je dolga.«

»O, saj imam dobre noge, gospod doktor,« je odgovorila Hanka, »saj moram drugače teči tja in nazaj peš, in ker bi te dni na vsak način morala v mesto, bi mi res prav prišlo, ako bi si okrajšala za polovico pešhoje.«

»Prav! Bom pa še počakal kake četrte ure, dokler se ne pripraviš.«

Trajalo ni niti tako dolgo in že je sedela Hanka na vozičku doktorju ob strani; prijazni gospod namreč nikakor ni pustil, da bi sedla spredaj na ozki prostor kočijažev, kakor je hotela v svoji skromnosti.

Čez noč je prišla zima. Kljub opoldanski uri in zlatim solnčnim žarkom, ki so se po mnogih viharnih in deževnih dneh danes vsipali zopet na zemljo, je ležala slana na polju, drevesih in grmovju; lesketala in iskrila se je kakor milijon draguljev. Zrak je bil čist in prozoren. Na zmrzli cesti je hitel konjiček tako živahno, da je lahki voziček tekel, kakor bi ga nosil veter. Ko sta se peljala mimo pokopališča so se Hankine sinje oči ob pogledu na sveži s cvetjem posuti grob nehote ovlažile, sedaj pa so se spet zjasnile, blede lica so ji pomalem zardela in globoka žalost, ki se ji je deklica udajala že nekaj časa sem, se je začela umikati nekemu veselemu občutju. Da, parkrat se je celo vedro zasmejala, ko ji je doktor na svoj dobrovoljni način pripovedoval par smešnih dogodbic, da bi jima bilo krajši čas.

»Vidiš, dekle, tako mi ugajaš,« je dejal z zadovoljnim nasmeškom. »Veselo in vedro zreti v svet in ne si greniti lepe kratke mladosti z neumno muhavostjo. In sedaj ne daj, da bi te doma spet preob-

vladala žalost zaradi umrlega, pomisli, da je nosil ubogi učitelj že dolgo časa kal smrti v sebi in ... če bi v resnici postala njegova žena ...»

»Jaz?« ga je prekinila Hanka začudeno.

»No da, mislim, da sta se imela rada? Učitelj vsaj ...«

»Vem,« je odgovorila preprosto na pol izgovorjeno zdravnikovo vprašanje. »Toda jaz sem ga imela rada samo, kakor bi mi bil brat in nikdar ne bi postala njegova žena.«

»Zares? O, to me pa veseli zavoljo tebe same. Toda v tem slučaju« — zdravnik se je nalahno nagnil in zvedavo pogledal v oči — »nosi pač nekdo drugi krivdo, da povešaš oči. He, kateri izmed postavnih kruševskih fantov ti je sedel v srce?«

»Nobeden, gospod doktor,« je zašepetala Hanka zmedeno.

»Ah, pojdi vendar! Tako mlado, zalo in pametno dekle naj bi bilo brez fanta?« se je šalil zdravnik. »Čakaj,« je nadaljeval živahno, »pravkar mi prihaja nekdo na pamet, za katerega bi bila kakor ustvarjena. Mladega župana menim. Kaj ne ... ta bi bil zate? Gromska! Vidva bi bila krasen par!«

Hanka je molčala. Vsa v zadregi je povescila oči. In ko je zdravnik videl, kako se je menjala barva na njenem lepem obrazu, tudi ni rekel ničesar več, ampak se je samo nasmehnil tiho predse. Ali se je morda nehote dotaknil nečesa, kar naj bi se kmalu res zgodilo?

Takoj pri prvih predmestnih hišicah je Hanka stopila z voza. Tesno ob rečici, ki se je vila kakor pas okoli mesta, je stanoval barvar, kateremu je prinesla nekaj preje v delo.

»Želel bi, da bi bila spet doma na varnem, Hanka. Poglej, kako se je pooblačilo. Kar po snegu diši,« je rekel zdravnik in v skrbih motril sivo-bele oblake, skozi katere je prosevalo solnce medlo kakor okrogla brezbarvna lisa.

»Že mogoče,« je prikimala mlada Lužičanka. »Toda zaradi mene ne bodite v skrbeh, gospod doktor. Upam, da bom še o pravem času doma.«

Lahko in spretno je skočila z voza, vzela veliko košaro, segla zdravniku v roko in se mu še enkrat toplo zahvalila za prijaznost.

»Že dobro, že dobro,« se je branil in se prijazno smehljal. »Meniš, da mi družba tako lepega dekleta ni všeč? ... Sicer pa, kaj sem hotel še reči, Hanka,« — pridržal je njeno roko še za trenutek v svoji — »izgovorim si, da me boš povabila k svoji poroki. Meniš, da bi ne bil še postaven drug ... kaj?«

Živo je zardela. »Na to bodete morali še dolgo čakati, gospod doktor,« je zajecljala zmedeno, ko je že hitro odhajala.

Zdravnik je gledal za vitko postavo, dokler ni izginila v barvarjevi hiši. »Krasno dekle, ki bi se moglo meriti z marsikatero občudovano mestno lepoticó!« se je namuznil predse. Nato se je udobno naslonil v vozu, potegnil višje svoj topli plašč in se tesno zavil vanj. Imel je še dobro uro poti do svojega doma v okrožnem mestu Hotjebusu in sedaj, ko se je pooblačilo popolnoma, je začel pihati močan in strupen mrzel veter.

Tako hitro, kakor je Hanka upala, se njeni različni posli niso dali opraviti. Zamudila se je dalje, kakor ji je bilo ljubo zaradi vremena, ki se je kazalo bolj in bolj neprijazno. Vendar pa ni hotela pustiti svojih opravkov neizvršenih, ker je imela daleč do doma in je le poredko prihajala v mesto.

Mesto! To ponosno ime je nosil neznaten tržišč, kojega odlike in znamenitosti je tvorilo samo obširno sejmišče in častitljiva cerkev z nenavadno visokim zvonikom, s katerega se je nudil krasen razgled daleč naokoli.

*

Kratki novembrski dan se je že umaknil večernemu mraku, ko se je Hanka končno napotila proti domu. Začel je padati sneg, za kar se pa

sprva ni dosti menila. Krepko je korakala po cesti, prav zadovoljna, da je vse tako dobro opravila in ničesar pozabila. Njena prostrana košara je bila zvrhoma polna. Prav na dnu je ležalo lepo sukno za očetovo obleko in blago za božično darilo materi. Nato šivanke, sukanec, trakovi, sladkor, kava, sol in razna druga potrebna drobnjava. V kot prav na vrh je položila nekaj svežih žemelj in zavitek tobaka.

Tako je nosila deklica precejšnje breme, ki ga sprva res ni mnogo čutila, ki jo je pa pomalem začelo težiti bolj in bolj, kakor se je slabšala pot.

Začelo je vedno bolj snežiti in kmalu se je znašla sredi zapuščene ceste v najhujšem metežu. Sivi oblaki so se spuščali nižje in nižje in kar suli na pokrajino svoje bele kosmiče. Ne dolgo in zemlja je sličila ogromnemu mrtvaškemu prtju, kjer se je komaj za silo razpoznavala pot.

Hanki se je zdelo, da se nahaja sama samcata sredi takega belega oblaka, ki se je zgostil do neprodinosti. Kajti videti ni mogla niti dva koraka naprej, in povrh — naj si je potegnila naglavni robec še tako globoko na čelo — ji je gnal ostri severozapadnik mrzle snežinke v obraz in oči, da jo je bolelo, kakor bi jo kdo zbadal s tisoč šivankami. Hoditi je mogla samo počasi in vedno počasneje, neprenehoma so jo ovirali snežni zameti, da si je morala z vso močjo gaziti pot. Pogosto je vsa zasopla obstala in predevala težko košaro sedaj z leve na desno roko in sedaj spet z desne na levo.

Kako dolgo je pač že medpotoma? Zdi se ji da že dolgo, strašno dolgo, saj jo utrujene noge še komaj nosijo. Da bi sedla, samo za trenutek, da bi počila? Toda ne! Dobro je vedela, kako nevarno je počivati v takem vremenu, kako lahko se slabost še poveča, dokler onemoglega potnika ne premaga spanec, in ga ne najdejo, dostikrat šele po mnogih dneh, zmrzlega napol zasutega pod snegom.

Kar zgrozila se je, ko je pomislila na tako usodo in zbrala je na novo vse svoje moči ter korakala dalje. Skrivljene vrbe na desni in levi ji

pravijo, da se nahaja še vedno na pravem potu. Pojavljajo se in izginjajo kakor čudne pošasti — sedaj pritlikavo majhne, potem spet orjaško velike, z nizko visečimi in s snegom pokritimi vejami. Hanki so dobrodošle, ker ji kažejo pot; nič se ne prestraši, če zleti zdaj pa zdaj z njihovih zasneženih vej kak krokar, neslišno, ali pa zaperno kričeč. Nasprotno, vselej jo prešine pomirljiv občutek, da ni ona sama edino živo bitje v tej strahotni noči.

Naprej — naprej! Saj vendar ne more biti več daleč do doma! Ah, kako bi se oddahnila, ko bi zagledala luč pri prvi vaški hiši! Toda naj napenja oči še tako, da jo bolijo — nobena tolažilna iskrica ne prodre gostega zastora.

Še več — »Večni Bog!« krikne vsa prestrašena in obledi. »Kaj je to?« — Nobenega drevesa, nobenega grma več ne vidi, vsa znamenja so zginita — nevede je zašla s prave poti!

Ustavila se je. Ali je že daleč stran? Kje leži Krušovec? V katero smer naj gre? Nehote je kriknila na pomoč... Čuj! Mar se ni nekdo oglasil? Ali se ne čuje nekje daleč glas zvona?

Prisluškuje napeto, z glavo nagnjeno naprej, in oči ji žarijo — neusmiljena zmota! Veter divja in lastno srce ji tolče in viharo poganja kri po žilah — drugače pa ni čuti glasu. Sama, čisto sama se mora boriti s sproščenimi naravnimi silami! Zato naprej, na slepo srečo vedno naravnost naprej — končno bo vendar prišla do človeških selišč.

Toda dolgo, to čuti Hanka dobro, njena moč ne bo več zdržala; do smrti utrujena, v nevarnosti, da se vsak trenutek zgrudi, se vleče brezmiselno dalje. Toda naenkrat jo prešine neka misel in ji vzame še zadnjo trohico moči in poguma.

Močvirje — grez, ki se razprostira daleč naokoli levo od Kruševca!? Ako zaide tja je izgubljena, brez rešitve izgubljena, kakor oni mladi hlapec, ki se je pred nekaj tedni vračal nekoliko vinjen domov, zašel v močvirje in se v njem žalostno zadušil.

Hanka si ni upala napraviti niti koraka več, ne naprej ne nazaj. Kaj če ne najde rešilnega mostička?

Groza jo je obšla. Sicer ni verovala na strahove, toda zdaj ji je njena razburjena domišljija čarala pred oči vse mogoče pošasti. Strahotne pripovedke, ki so jih pripovedovali v Kruševcu in ki so se nanašale na bleščeče močvirje in »mostiček strahov«, so naenkrat oživele in dobile pomen za ubogega dekleta. Vsenaokoli je videla vstajati pošastne sence, ki so se bližale bolj in bolj — mar ne zveni od tamle zopet kakor proseča tožba?

Usmiljeni Bog! Žal - žene so v svojih dolgih, pajčolanastih belih oblačilih. Ne, krokarji nesreče so! Komur se prikažejo, mu naznanjajo, da je njegov konec blizu. — Gorje, gorje! Mar naj umrje ... tako mlada še ... sedaj, ko se ji po tako težkih srčnih bojih obeta največja sreča, o kateri je sanjala?

Ali se ni sedaj nenadoma pretrgal gosti zastor v zraku in ali ne vidi sedaj jasno in razločno v daljo?

Toda o groza! v trenutku je zrasla iz zemlje temna, orjaška prikazen, ki prihaja neslišno bliže in bliže. Morda je nepokojni duh kakega nesrečnega, ki je utonil v močvirju in sedaj straši? Ne, učiteljev duh je, — strpeti ne more sam v svežem grobu; zato prihaja, da odvede v mrzli grob tudi njo, ki jo je ljubil in ki je ne privošči nikomur drugemu.

Hanko spreleti neizrekljiv strah, zobje ji šklepetajo v tajni grozi, mrzel pot ji stopi na čelo, obvlada jo samo ena misel: beg — beg pred mrzlim objemom smrti! Noče umreti — noče — duša ji vroče hlepi po življenju! Dva — tri korake se zaopoteče naprej — kolena ji klecnejo. — misli se ji zmedejo — srce ji zastane — zadnji pretresljiv krik — in v naslednjem hipu se brez zavesti zgrudi na zemljo.

Riška je sedel v svoji sobi za belo smrekovo mizo in pisal. Petrolejka pred njim je jasno svetila, velika, črna peč je izžarevala prijetno toploto, stenska ura s svojim živopisanim kazalom je enakomerno tiktakala. Takoj zraven v kuhinji je teta pripravljala večerjo; slišalo se je, kako je rožljala s krožniki, noži in vilicami. Prijetno je dišalo po pečenem krompirju in vzbujalo tek.

Vse je bilo tako udobno - domače, da bi se moral samotni pisec čutiti zelo zadovoljnega; in vendar se ga je polasčal vedno večji nemir in napeti je moral vse sile, da mu niso misli uhajale neprestano od dela.

Kaj ga je obšlo tako nenadoma? Morda hrepenenje po dragi deklici, ki je ni videl že ves dan?

Hanka, da je odšla v mesto, je bila dejala teta in dostavila: «Peljala se je z zdravnikom, ker se je hotela zarana vrniti domov.»

Gotovo se je že davno vrnila — toda on mora svoje hrepenenje krotiti; videl jo bo šele po večerji; do takrat bo tudi s svojim delom gotov.

Bogomiru je teklo pero dovolj dobro, pisal je celo prav lepo; toda tako težko ko danes se mu ni zdelo pisanje menda še nikdar.

Dostikrat je dvignil glavo: mar je kdo klical? Nič takega! Vihar je, ki neprijetno zavija v vseh mogočih glasovih. In povrh še ta divji metež. Bog se usmili reveža, ki ga zajame tako vreme na potu, ne da bi se mogel kam zakloniti. Blagor mu, kdor sedi pod varno streho.

Tedaj je začel zunaj lajati pes, toda tako kakor bi spoznal znanca, dvoriščna in vežna vrata so zaškripala — nekdo si zunaj hitro otepa sneg z nog.

Riška odpre sobina, teta kuhinjska vrata in oba se zelo začudita, ko zagledata Ljuboško.

Stara kmetica je v vidni zadregi. »Prišla sem prosit, če bi hotel vaš hlapec iti z menoj,« je rekla

hlastno. »iti moram Hanki nasproti. Zelo me skrbi... in očetu kar povedati ne smem, da...«

»Hanka? Kaj se ni še vrnila?« ji je segel Riška prestrašeno v besedo — sedaj mu je bilo takoj jasno, zakaj je bil tako nemiren. Ne da bi zinil še kako besedo, je stopil hitro nazaj v sobo, vzел kapo in palico in hotel mimo žensk na prosto.

Teta ga je zadržala. »Jezus! Vendar ne boš hotel oditi kar tako... in sam? Pri tem vremenu?« je spraševala vsa v skrbeh.

»Jaz ga spremim!« je zaklicala Ljuboška odločno.

»Ne, mati, ostanite doma pri očetu in ne skrbite za mene. Brez Hanke se ne vrnem,« se je glasil Bogomirov odločen odgovor. Toda glas mu je zvenel čudno zamolklo, skoraj hripavo, obraz mu je obledel in dobil izraz, ki ga ženski niste mogli nikoli več pozabiti. Teta je strmelala vsa prestrašena vanj in si ni upala niti z besedico več nasprotovati, kakor bi brala v njegovem obrazu misel: »Ne zadržujte me po nepotrebnem... morda zavisi njeno življenje od ene same minute!«

Riška se je tudi v resnici zavedal samo tega edinega občutka, ko je v vihartni naglici stopil na prosto. Zunaj pred vrati je ležal visok zamet, nobena sled ni kazala poti. Vse to ga pa ni dosti motilo, dobro je poznal smer in zaiti ni mogel. Toda drugače je bilo z ubogim dekletom zunaj na prostem polju!

Tako tesno mu je postalo pri srcu, da ga je kar dušilo — če ne najde Hanke na navadnem potu v mesto, kje naj jo potem išče? Kje? Bog! Močvirje? Kaj, ko bi...? Usmiljeni Bog, to... samo tega ne!

Ostro je oprezal na vse strani, dočim mu je veter gonil cele oblake snega v obraz; ni se briga za to in niti pomislil ni, da bi si privihal ovrtnik ali bolje naravnal kapo na glavi — samo naprej, hitro, kar se dà.

Prišel je do barja. Riška, ki je dobro poznal okolico, je seveda takoj zapazil, da je ležalo močvirje nižje kakor sosedne njive. Razloček je bil pa

vendar tako majhen, posebno sedaj pri novem snegu, da bi mogel človek, ki bi ne bil dovolj oprezen, le prelahko zaiti v nevarnost. Korak, in če ni pomoč takoj pri roki — je izgubljen!

Mar so se Hankini klici na pomoč izgubili v viharju, ne da bi jih kdo slišal? Toda čemu bi se trafil s tako groznimi mislimi? Mogoče se je dala draga deklica — kako draga mu je bila je spoznal šele sedaj popolnoma — zaradi slabega vremena pregovoriti in je ostala v mestu? Seveda je bilo to pri Hankinem značaju malo verjetno, tako lahko ni nakopavala svojcem nepotrebnih skrbi. In vendar se je Bogomir oklepал te misli, kajti v nasprotnem slučaju skoraj ni bilo dvoma, da se je zgodila strašna nesreča.

Na vsak način je hotel najprej oditi v mesto in tam poizvedovati po njej; najti jo je moral, pa naj bi jo iskal tudi vso noč in naj bi spravil na noge tudi ves Kruševce.

In kaj, če bi jo našli šele naslednje jutro, bogve kje — trdo, mrtvo? Srce mu je hotelo zastati ob taki strašni misli. Glasno jo je začel klicati po imenu — klical jo bo, dokler mu ne odreče glas. In ob vsakem zametu se je vstavil in brskal s palico po snegu, mogoče ...

Tedaj, ko je dospel do ozkega mostiča, ki so ga Kruševčani navadno imenovali »mostiček strahov« ali »vražji mostiček« — tedaj mu je udaril na uho kratek presunljiv krik.

Kakor bi ga bil kdo udaril po glavi; s široko odprtimi očmi je zastrmel v ono smer — tam — tam, komaj deset korakov od ceste! Planil je tja in že v naslednji sekundi klečal poleg nesrečnice; ležala je nezavestna tesno ob robu strašnega močvirja.

Prvič v svojem življenju se čuti mirni, razsodni mož vsega zmedenega. Divje se mu podijo misli po glavi — in vendar mu je prav sedaj potrebna vsa prisotnost duha. Kar groza ga stresa, ko se spomni, kaj bi se zgodilo, ako bi preslišal oni obupni klic. Šel bi dalje in dalje, dočim bi pada-

joči sneg bolj in bolj zakrival otrplo postavo, ki bi kmalu povsem sličila snežnim kupom, kakršnih je ležalo vse polno naokrog. Saj ni mogel slutiti, da je bil on sam, ki je povzročil njen krik, ker ga je smatrala Hanka, zmočena kakor je bila, za pošastno prikazen.

Obvladal se je z vso silo, potegnil najprej otrplo truplo par korakov stran od nevarnega mesta, dvignil Hankino glavo, si jo naslonil na prsi in začel hitro otirati s snegom njeno čelo, senci in roke, ki so še vedno krčevito oklepale košaro.

»Bog! o Bog! ne daj, da bi bilo prepozno!« je mrmral nezavedno; ni si je upal odnesti domov, preden bi je ne bil zbudil spet k življenju. Končno, končno je začutil, kako se je začela po okorelih udih prelivati oživljajoča toplota. Tedaj je skočil kvišku, vzel drago postavo v naročje, jo stisnil krepko k sebi, dajal ji sladka imena in stekel, kakor hitro je mogel, proti vasi.

Ni trajalo dolgo in Hanka je odprla utrujene oči. Sprva je blodno zastrmela v obraz svojega rešitelja; toda še preden jo je mogel pomiriti z nežnimi besedami: »Jaz sem, Hanka, jaz!« se je čudovito zasvetilo v njenih očeh. Spoznala ga je in se spomnila, kaj se je zgodilo!

On — on plemeniti, edini! Komu bi se rajši zahvalila za svoje življenje, kakor njemu! Zdi se ji popolnoma naravno, da jo je iskal. Prešinil jo je slasten občutek, da je na varnem in še tesneje se je privila k njemu. Tako se je zadržala nekaj časa popolnoma mirno, potem je pa poskusila dvigniti utrujeno glavo in se oprostiti iz njegovih rok.

»Mislim, da bom sedaj lahko hodila sama,« je zašepetala. »Daj, da poskusim, Bogomir, saj ti bom pretežka!«

»Ti... meni? Pa še kaj takega! Čemu pa veljam za tako močnega?« se je smejal Riška. In zvenel je sladko ta smeh, kakor se ni smejal že leto in dan. »Toda,« je dodal proseče, »ali se me ne bi hotela okleniti okoli vratu?«

Ubogala ga je brez obotavljanja — in ni mu branila, ko jo je pri tem vroče poljubil na ustnice. Kaj je še treba besedi med njima? Spoznala sta v tej minuti oba, da se ljubita iz vsega srca in da sodita skupaj za vse življenje.

Globoko sta si pogledala v oči, in dolgo. Samo tedaj, ko sta šla mimo pokopališča, od koder so se pošastno odražali zasneženi križi, je Hanka malo okrenila glavo in rekla: »Mislila sem, da jo imaš rad nad vse druge?«

»Da! Toda tebe imam rad drugače, tisočkrat drugače!«

Kakor prisega so zvenele te besede; in njen blede obraz je preletela lahna rdečica veselja; smehljala se je, dočim so se ji napolnile oči s solzami.

*

»Prihajata! Ah Bog! Samo eden je!... Ne! Župan nese deklico... Nese? Večni Bog! Kaj se je zgodilo? Bogomir, Bogomir: ali še živi?«

Šele ob tem prestrašenem klicu je zapazil Riška teto, ki je poleg hlapca krepko bredla visoki sneg in mu prihajala nasproti.

»Seveda, teta. Bogu bodi hvala in čast!«

In začeli so hitro govoriti semintja. Hlapec je hotel vzeti deklico v svoje naročje, toda Bogomir mu ni pustil — saj ni bil svoje moči še nikdar tako vesel, kakor v teh trenutkih.

V njegovem pogledu in glasu je ležalo nekaj tako čudovitega — zmagoslavnega, ki je teto kar gnalo, da pospeši potrditev svoje vesele slutnje.

»Teci, hitro kar se da k Ljuboševim!« je ukazala hlapcu, »in povej, da je vse dobro, pripravijo naj samo toplo posteljo.« Komaj pa se je hlapec malo oddaljil, je dejala polna pričakovanja: »Otroka, saj vidim... in tudi povedati mi smeta takoj: domenila sta se, kaj ne?«

»Za vedno... do smrti, teta!« je zaklical Riška slovesno. »Mar ne, draga?«

»Da, do smrti, Bogomir!« se je smehljala Hanka vsa v solzah. »Ah, teta, kako sem srečna!... kar pojmiti ne morem.«

»Vse se bo uredilo, srček, vse se bo uredilo. Zahvaljen bodi nebeški oče, da se je vse tako dobro izteklo. In tako bom še vendarle učkala,« je nadaljevala starica vsa radostna med smehom in jokom, »da bo prišla v hišo mlada, lepa gospodinja! Čujta, otroka, takoj po praznikih mora biti poroka, in taka, kakršne Kruševac še ni doživel. Dvajset parov svatov... in židani trakovi na kapah in ramah... t a k o d o l g i ! In družico bom šele nalepotičila! No... samo potrpi! In nevesta bo nosila venec — živ človek še ni videl takšnega! In... da, kaj sem hotela še reči, takoj jutri bom začela pospravljati po sobah. Kar debelo boš gledala, Hanka! Jejmine, tako veselje, tako veselje!«

Tako je brbljala srečna starka vse križem, pol zase pol za mlada dva, dokler niso dospeli do Hankinega doma. Ko jih je mati opazila, je glasno zajokala. Spoznala je v zadnjih, strahu polnih urah, kako ima svojo hčerko vendarle od srca rada.

Riška je položil drago breme varno na pripravljeno posteljo. Pridržal je pa Hankine roke v svojih in obrnjen proti slepemu očetu ter objokani materi je dejal glasno: »Vračam vama jo, kakor sem obljubil. Oče, mati, vašo... moje Hanko... moje ljubo nevesto!«

* * *

Osem let je preteklo od onega tako usodnega novemberskega večera. V naši mali lužiško-srbski vasici se je spremenilo to in ono. Hankina rojstna hiša ne stoji več. Ko je mati po dolgem bolehanju umrla in se je slepi oče preselil za stalno v županovo hišo, je dal Riška staro hišo in gospodarska poslopja podreti in je porabil prostor za lep, obširen vrt v veliko veselje za Hanko in otroke. Še vedno trdna teta skrbno pazi, da ne delajo mladi kodroglavci preveč škode po gredah in travi.

Mlada, postavna županja gospodinji v hiši in na polju, v kuhinji in kleti, da je veselje. S sosedi se druží le malo. Ne da bi si ne znala pridobiti ugleda in spoštovanja — nasprotno! Toda njena »hiša«, s čimer meni svojega moža, svoje otroke, očeta in zvesto teto, ji je najdražje na svetu; prav tako pa tudi Bogomir Riška ne pozna ničesar lepšega, kakor da se more med svojimi odpočiti od dnevnega truda.

(Konec.)

FR. R. CHATEAUBRIAND:

ATALA

Uvod.

Francija je imela nekdanj v Severni Ameriki jako razsežno gospostvo, ki se je razprostiralo od Labradorja do Floride, od obal Atlantskega oceana do najoddaljenejših jezer Gornje Kanade.

Štiri velike reke, ki izvirajo v istem gorovju, so delile te neizmerne pokrajine: reka Sv. Lovrenca, ki se na vzhodu izgublja v zaliv istega imena; Zapadna reka, ki teče proti neznanim morjem; reka Bourbon, ki dere od juga proti severu v zaliv Hudson; in pa Meschacebé¹, ki teče od severa proti jugu v mehiški zaliv.

Zadnje imenovana reka namaka, po več kakor tisočurnem toku, prekrasno pokrajino, katero imenujejo prebivalci Zedinjenih držav Novi raj in ki so ji Francozi zapustili prijazno ime Louisiana. Brezštevilne druge reke, pritoki Meschacebé-ja, Missouri, Illinois, Arkansas, Ohio, Wabache, Tennessee jo s svojim blatom gnoje in s svojo vodo namakajo. Kadar vse te reke vsled zimskih nalivov narastejo, kadar viharji cele površine gozdov poderó, se zbirajo s koreninami izdrta drevesa ob izvirih. Kmalu jih pokrije blato, liane² jih preprežejo in rastline, ki se tu od vseh strani zakoreninijo, pripomorejo, da se ti ostanki pritrdijo. Peneči se valovi jih dvignejo in neso s seboj in tako priplavajo v Meschacebé. Reka se jih polasti, jih tira proti mehiškemu zalivu, vrže jih na sipine in tako množi število svojih izlivov. Včasih, kadar se razpeni čez višave in razlije svojo kipečo vodo okrog stebrovja pragozda ali piramid

¹ Tako so imenovali reko Mississippi domačini Indijanci.

² Liana je neka ameriška rastlina, ki se kakor bršljin po skalah ovija in jih prepleta. Rabi se za vrvi in v druge slične namene.

indijanskih gomil, takrat zašumi močnejše. To je Nil puščave. Njegova dobrotljivost se tudi vedno druži s krasoto naravnih prizorov: medtem ko vlači srednji tok cela debela smrek in hrastov s seboj proti morju, se vidi, da plavajo po stranskih tokovih ob obrežjih nazaj kar celi plavajoči otoki morske solate in lokvanja, čigar rumeni cveti se vzdigujejo kakor majhni paviljoni. Zelene kače, višnjeve čaplje, rožnati flamingi in mladi krokodili se vkrcavajo kot potniki v te ladje iz cvetic in cela kolonija, ko je razprostrla vetru svoja zlata jadra, pristane spet v kakem samotnem zalivu reke.

Oba bregova Meschacebéja predstavljata najbolj nenavadno sliko. Na zapadnem se razprostirajo nedogledne saváne¹; zdi se, da njih neizmerno zelenje valovi v daljavo in prehaja v azurno nebo, v katerem se izgublja. V teh brezmejnih prerijah se vidijo črede po tri ali štiri tisoč divjih bivolov, ki se brez gospodarja klatijo okrog. Včasih preplava valove kak star bizon reko in leže k počitku v visoko travo na kakem otoku Meschacebéja. Zaradi njegovega lepega čela, okrašenega z dvema rogovoma, in zaradi njegove sivkaste, blatne brade bi ga človek kmalu smatral za vodnega boga, ki z zadovoljnim očesom gleda veličino svojih valov in divjo bohotnost svojih bregov.

Tak je prizor na zapadnem bregu; toda na nasprotnem bregu se kar naenkrat izpremeni in tvori prejšnjemu čudovit kontrast. Nagnjena nad valove vodá, stoječ med skalami in po gorah, raztresena po dolinah rasto drevesa vseh oblik, vseh barv, vseh vonjav, nagibajo se drugo proti drugemu in se vzdigujejo v višave, ki utrudijo oči. Divja vinska trta, binjonija² in divja buča se ovijajo ob deblih teh dreves, dosežajo njih veje in plezajo do konca vej in vejic, kjer se spuščajo z javora na tulipan, s tulipana na laški slez in tvorijo na tisoče in tisoče votlin, obokov in kolonad. Od drevesa do drevesa se vijejo te

¹ Nepregledne, z visoko travo zarasle, neobdelane ravnine.

² Neka vrsta dreves.

liane in prepletajo često cele rokave kake reke, čez katere narede tako mostove iz cvetic. Iz naročja teh goščav dviguje magnolija svoj nepremični vrh; venčana s svojimi širokimi belimi cvetovi gospoduje nad celim gozdom in nima druge tekmovalke, kakor palmo, ki lahno ziblje okoli nje svoje zelene pahljače.

Množico živali, ki jim je Stvarnik odkazal vsa ta skrivališča, dajejo vsemu temu še poseben čar in življenje. Na obronkih šume se včasih vidijo medvedje, ki se, pijani od zavžitega divjega grozdja, zibljejo v vejah bresta; severni jeleni se kopljejo v jezeru, črne veverice se igrajo v gostem listju; rdečeglavi srakoperji, virginijski golobje vrabčeve velikosti letajo po rušah, ki se od jagod rdeče svetijo; zelene papige z rumenimi glavami, škrlatnordeče žolne, ognjeni »kardinali« plezajo, gibajoč se semtertja, visoko v cipresah; kolibriji se lesketajo na floridskem jasmínu in kače ptičarice sikajo, viseč v vrhovih dreves, in se zibljejo kakor liane.

Če je v savanah na drugi strani reke vse tiho in mirno, je tukaj nasprotno neprestano gibanje in mrmranje: udarci kljuna ob debela hrastov; lomaste nje živali, ki hodijo, glodajo ali tro med zobmi sadne pečke; šumenje valov, slabotno ječanje, zamolklo mukanje, prijetno gruljenje, vsi ti glasovi napolnjujejo te pokrajine s prijazno in obenem divjo harmonijo. Toda, kadar kak veter te pustinje oživi in zaziblje ta plavajoča telesa ter združi vso to belino, ves ta azur, vse to zelenje in rožnati sijaj, pa zmeša barve in spoji vse to šumenje, takrat prihaja tak čuden šum iz oddaljenih strani gozda in očem se prikazujejo take čudne slike, da bi jih zaman poskušal opisati tistim, ki še niso prestopili teh prapokrajín narave.

Ko sta jezuit Marchetti in nesrečni La Salle odkrila Meschacebé, so Francozi, ki so se naselili ob Biloksi in Novem Orleanu, prvi sklenili zvezo z Natšezi, indijanskim rodóm, čigar moč je bila v teh krajih zelo velika. Prepír in ljubosumnost je pozneje omadeževala to zemljo gostoljubnosti s krvjo. Med divjaki je živel neki starec, imenovan Šakta, ki je bil vsled svoje starosti, modrosti in življenjske izkušnje

očak in ljubljeneec step. Kakor vsi ljudje, si je bil tudi on pridobil svojo krepost v nesreči. Ne samo gozdovi novega sveta so bili priče njegove nesreče, ampak videla jo je tudi Francija. V Marseille je bil vsled krivične obsodbe prikovan na galejo, a zopet osvobojen; predstavljen je bil Ludoviku XIV. ter je občeval z velikimi možmi tistega stoletja in je prisostvoval versailleskim slavnostim, Racine-ovim tragedijam in Bossuetovim govorom; z eno besedo: divjak je videl družbo na višku njenega sijaja.

Potem, ko se je vrnil v naročje domovine, je Šakta več let užival mir. Vendar je moral to milost neba drago plačati: starček je oslepel. Mlada deklica ga je spremljala po bregovih Meschacebéja, kakor je nekdanja Antigona vodila Edipove stopinje po Kiteronu, ali kakor je Malvina spremljala Ossiana po pečinah Morvenskih.

Vkljub številnim krivicam, ki jih je Šakta pretrpel od Francozov, je vendar ljubil ta narod. Rad se je spominjal Fénélona, čigar gost je bil, in je zelo želel, da bi mogel storiti kako uslugo rojakom tega krepostnega moža. Ponudila se mu je ugodna prilika. Leta 1725. je prišel v Lousiano Francoz z imenom René, gnan od strasti in od nesreč. Peljal se je navzgor po Meschacebéju do Natšezov in je prosil, da bi ga sprejeli kot vojnika. Ko ga je Šakta izpraševal in je videl, da je v svojem sklepu neomahljiv, ga je posinovil in mu dal za ženo Indijanko, imenovano Celuta.

Kmalu po tej ženitvi so se divjaki pripravljali na bobrov lov. Čeprav je bil Šakta slep, je bil izvoljen na nasvet Sašemov za voditelja ekspedicije, vsled ugleda, ki ga je užival pri indijanskih rodovih. Pričele so se molitve in post; čarovniki so razlagali sanje; vpraševali so za svet Manituje, darovali so jim tobaka, na ogenj so položili tenkih koščkov losovega jezika in poizkušali, če bodo prasketali, da bi tako izvedeli voljo bogov. Ko so pojedli svetega psa, so odšli. Tudi René je bil v tisti četi. S pomočjo protitokov so plavali mali čolni po Meschacebéju navzgor; vstopili so v strugo reke Ohio. To se je godilo jeseni.

Prekrasne pokrajine Kentuckija so se razprostirale pred začudenimi očmi mladega Francoza. Neko noč, ob luninem svitu, ko so že vsi Natšezi spali v svojih čolnih in je indijansko brodovje z razpetimi jadri iz živalskih kož bežalo pred lahnim vetričem svojo pot, je prosil René, ki je bil ostal sam s Šakto, naj mu pove povest svojega življenja. Starček mu je rad ustregel; sedla sta na krmo ladje in starček je pričel s temi besedami:

POVEST.

Lovci.

Posebna usoda naju je pripeljala skupaj, moj dragi sin. V tebi vidim omikanega človeka, ki se je podivjačil; ti pa vidiš v meni divjaka, ki ga je veliki duh, ne vem, s kakim namenom, hotel civilizirati. Nastopila sva pot življenja od dveh nasprotnih strani: ti si prišel, da se odpočiješ na mojem mestu, jaz pa sem se bil usedel na tvoje. Tako sva morala dobiti popolnoma različno naziranje o stvareh. Kateri izmed naju je pri tej menjavi več pridobil ali več izgubil? To vedo le bogovi, katerih tisti, ki najmanj ve, več ve kakor vsi ljudje skupaj.

Prihodnjega maja bo preteklo sedemkrat deset zim in še tri, kar me je rodila moja mati na bregovih Meschacebéja. Španci so se kmalu potem naselili ob zalivu Pensacola, toda noben belokožec še ni prebival v Lousiani. Komaj je bilo padlo listje sedemnajstkrat z dreves po mojem rojstvu, ko sem šel s svojim očetom, z bojevitim Utalisijem, proti Muskogulgom, mogočnemu rodu v Floridi. Združili smo se s svojimi zavezniki Španci in prišlo je do bitke ob nekem pritoku reke Môbile. Areskuji in Manituji nam niso bili naklonjeni. Sovražniki so zmagali; moj oče je izgubil življenje; jaz sem bil dvakrat ranjen, ko sem ga branil. O, da bi bil takrat tudi jaz šel v deželo duhov! Umaknil bi se bil nesrečam, ki so me še čakale na zemlji. A duhovi so sklenili drugače: begunci so me vleкли s seboj do Sv. Avgušтина.

V tem mestu, ki so ga bili Španci na novo sezidali, mi je pretila nevarnost, da me odvedo v rudokope v Mehiki, toda neki star Kastilijanec Lopez mi je ponudil z ozirom na mojo mladost in preprostost zavetišče in me predstavil svoji sestri, s katero je skupaj živel kot samski človek.

Oba sta gojila proti meni najnežnejša čuvstva. Vzgajala sta me z veliko skrbjo. Dajala sta mi vsakovrstne učitelje. Toda ko sem preživel v Sv. Avguštinu 30 mesecev, mi je zamrzelo mestno življenje. Vidno sem hiral; včasih sem nepremično gledal po cele ure vrhove daljnih gozdov, včasih so me našli sedečega na bregu kake reke, v katero sem žalostno zrl. Slikal sem si v domišljiji gozdove, skozi katere so ti valovi tekli, in moje misli so bile popolnoma v oni samoti.

Ko se nisem več mogel ustavljati hrepenenju, da bi se vrnil v puščavo, sem stopil nekega jutra pred Lopeza, oblečen v obleko divjakov. V eni roki sem držal svoj lok in puščice, v drugi svojo evropsko obleko. Podal sem jo svojemu blagemu dobrotniku, pred čigar noge sem ves v solzah padel. Psoval sem samega sebe pred njim, tožil sem samega sebe zaradi nehvaležnosti. »Toda nazadnje, o moj oče,« sem mu rekel, »vidiš sam: jaz bi umrl, če ne začnem zopet indijanskega življenja.«

Lopez se je zelo začudil in me je hotel odvrniti od moje namere. Opozoril me je na nevarnosti, ki se jim izpostavljam, da namreč zopet padem v roke Muskogulgov. Toda ko je videl, da sem se odločil, da poizkusim vse, se je razjokal, in ko me je objel, je rekel: »Pojdi, otrok prirode! Pridobi si ono neodvisnost človeka, katere te Lopez noče oropati. Če bi bil jaz mlajši, bi te sam spremljal v pustinjo, odkoder imam tudi prijetne spomine, in bi te pripeljal v naročje tvoje matere. Kadar boš v gozdovih, misli včasih na starega Španca, ki te je bil gostoljubno sprejel, in ne zabi, ljubiti svojega bližnjega, saj je bila tudi prva izkušnja, ki si jo napravil s človeškim srcem, tej ljubezni v čast.« Lopez je končal z molitvijo h krščanskemu Bogu, ki sem se ga jaz branil častiti, in ihteč sva se ločila.

Kmalu sem bil za svojo nehvaležnost kaznovan. Moja neizkušenosť me je v gozdu zapeljala in četa Muskogulgov in Siminolv me je ujela, kakor mi je Lopez prerokoval. Spoznali so me za Natšeza po moji obleki in po peresih, ki so mi krasila glavo. Zvezali so me, toda zaradi moje mladosti čisto lahno. Simigan, voditelj čete, je hotel vedeti moje ime; odgovoril sem mu: »Imenujem se Šakta, sin sem Utalisija, unuk Miskuja, ki so več kot sto skalpov vzeli muskogulskim junakom.« Simigan mi je rekel: »Šakta, sin Utalisija, unuk Miskuja, veseli se: v veliki vasi boš sežgan.« — »Dobro je,« sem odvrnil in sem zapel smrtno pesem.

Čeprav sem bil ujetnik, se v prvih dneh vendar nisem mogel zdržati, da ne bi občudoval svojih nasprotnikov. Kakor Muskogulg, tako je še posebno njegov zaveznik Siminol vesel, ljubezniv in zadovoljen. Njegov korak je lahek, njegovo občevanje odkritosrčno in veselo. Govori mnogo in živahno, njegov jezik je blagoglasen in gibčen. Niti starost ne more Sašemom vzeti te vesele preprostosti: kakor stari ptiči naših gozdov, družijo tudi oni svoje stare pesmi z novimi melodijami svoje mladine.

Žene, ki so spremljale četo, so kazale radi moje mladosti nežno sočutje in ljubeznivo radovednost. Izpraševale so me o moji materi, o prvih dneh mojega življenja; hotele so vedeti, ali je moja zibelka iz mahu visela na cvetočih vejah javora in ali so me lahne sapice zibale zraven gnezda drobnih ptičev. Potem se je tisoč drugih vprašanj tikalo mojega srca: vpraševale so me, če sem kdaj v sanjah videl belo košuto in če so mi drevesa v skriti dolini svetovala ljubiti. Preprosto sem odgovarjal materam, hčeram in soprogam ter sem jim rekel: »Ve ste gracije dneva in noč vas ljubi kakor roso. Iz vas je rojen mož, da počiva na vaših prsih in vaših ustnih; ve veste skrivnostne besede, ki preženejo vse bolesi. To mi je rekla tista, ki me je rodila in ki me ne bo več videla! Ona mi je tudi rekla, da so deklice skrivnostne rože, rastoče na samotnih krajih.«

Ta pohvala je napravila ženskam mnogo veselja: obsipale so me z vsakovrstnimi darili; prinašale so mi orehov, javorovega sladkorja, sagamité¹, medvedjih šap, bobrovih kož in školjk, da bi me okrasile, in mahu za posteljo. Pele in šalile so se z menoj in potem so začele jokati, ko so se spomnile, da me bodo sežgali.

Neko noč, ko so bili Muskogulgi postavili svoj tabor ob robu nekega gozda, sem sedel z lovцем, določenim za mojo stražo, zraven vojnega ognja. Naenkrat sem zaslišal šumenje oblačila v travi in neka ženska z napol zastrtim obrazom je sedla poleg mene. Solze so ji tekale izpod trepalnic; ob blesku ognja se je svetil na njenih prsih majhen križ. Bila je prav lepa: na obličju se ji je zrcalilo nekaj krepostnega in hkrati strastnega, kar je vplivalo name z neodoljivo silo. S temi čari se je pa še družila najnežnejša ljubeznivost: skrajna čuvstvenost, spojena z globoko melanholijo, je sijala iz njenih pogledov, njen smehljaj je bil nebeški.

Mislil sem, da je to deva zadnje ljubezni, ki jo pošljejo vojnemu jetniku, da mu s čarom napolni grob. V tem prepričanju sem ji rekel jecljaje in zmedeno, kar pa nikakor ni prihajalo iz strahu pred grmado: »Deva, vredna si prve ljubezni in nisi ustvarjena za zadnjo. Utripi srca, ki bo kmalu nehalo biti, bodo slabo odgovarjali utripom tvojega. Kako združiti smrt in življenje? Zaradi tebe mi bo še bolj žal življenja. Naj bo kdo drug bolj srečen s teboj kakor jaz in dolg objem naj združi liano in hrast!«

Mlada deklica mi je potem rekla: »Jaz nisem deva zadnje ljubezni. — Ali si ti kristjan?« Odgovoril sem, da še nisem zatajil bogov svoje hiše. Pri teh besedah se je Indijanka nehote zgenila. Potem mi je rekla: »Obžalujem, da si še vedno hudoben malikovalec. Mene pa je moja mati napravila kristjanko; imenujem se Atala, hči Simagana z zlatimi zapestnicami in voditelja vojnikov te čete. Gremo v

¹ Neke vrste testo iz koruzne moke.

Apalašuklo, kjer boš sežgan.« Ko je Atala to izgovorila, je vstala in odšla.

Tu je Šakta moral prekiniti svojo povest. Trumoma so vstajali v njegovi duši spomini; ugasle oči so mu s solzami porosile vela lica: tako se dva studenca, skrita v črni globini zemlje, izdasta po vodi, katera curlja iz njiju skozi skale.

O moj sin! je rekel nazadnje: zdaj vidiš, da je Šakta zelo malo moder, vkljub svoji slavni modrosti! Ah, moj dragi otrok, ljudje že ne morejo več videti, ko še morejo jokati! — Več dni je preteklo; hči Sašema je prišla vsak večer, da je z menoj govorila. Spanec je bežal z mojih oči in Atala je bila v mojem srcu kakor spomin na šotor mojih očetov.

Sedemnajstega dne našega potovanja smo prišli ob času, ko pride enodnevnica iz vode, na veliko savano Alašua. Obdajajo jo hribi, ki se izgubljajo drug za drugim in ki nosijo, segajoč do neba, drug nad drugim razvrščene gozdove storaksa, citrone, magnolije in hrasta. Načelnik je zagnal krik, znak prihoda, in četa se je utaborila ob vznožju hribov. Mene so odvedli nekoliko proč, na rob enega izmed tistih znamenitih naravnih vodnjakov Floride. Privezan sem bil k drevesnemu deblu; en vojniki je vedno čul ob meni. Komaj sem bil nekaj trenutkov na tem kraju, kar se prikaže pod ambrami studenca Atala. Rekla je muskogulškemu junaku: »Lovec, če hočeš zasledovati srnjaka, bom pa jaz stražila jetnika.« Vojnik je od veselja skakal pri tej besedi poglavarjeve hčerke; spustil se je z vrha hriba in v dolini je pospešil svoje korake.

O čudnega nasprotja človeškega srca! Jaz, ki sem tako želel povedati skrivnostne reči tisti, katero sem že ljubil kakor solnce, sem bil ves prepaden in zmeden in skoraj rajši — mislim — bi bil videl, da bi bil vržen krokodilom v studencu, kakor da sem se nahajal tako sam z Atalo. Hči pustinje pa je bila ravnotako zbegana kakor njen jetnik; oba sva molčala; bogovi ljubezni so nama bili vzeli besedo. Nazadnje, ko je zbrala vso moč, je rekla Atala: »Vojnik, le lažno si zvezan; z lahkoto moreš uiti.« Pri teh be-

sedah sem odgovoril: »Lahno zvezan, o deva...!« Nisem vedel, kako bi končal. Atala se je nekaj hipov obotavljala, potem pa je rekla: »Reši se!« In odvezala me je od drevesnega debla. Prijel sem vrv, del sem jo v roko devi in sem jo prisilil, da so se njeni lepi prsti ustavili na mojem lancu. »Vzemi! Vzemi!« sem vzkliknil. — »Ti si nespameten,« je rekla Atala z ginjenim glasom. »Nesrečnež! Ali ne veš, da te sežgó? Kaj zahtevaš? Ali pač veš, da sem hči strašnega Sašema?« — »Bilo je enkrat,« sem odgovoril s solznimi očmi, »ko je tudi mene v bobrovi koži nosila mati. Moj oče je tudi imel lepo kočó in njegove črede so pile vodo iz tisoč potokov, toda sedaj tavam brez domovine po svetu. Ko me ne bo več med živimi, ne bo noben prijatelj vrgel šopa trave na moje truplo, da bi ga branil pred muhami. Za truplo nesrečnega tujca se nikdo ne briga.«

Te besede so genile Atalo. Njene solze so padale v studenec. »Oh,« sem živahno rekel, »če bi tvoje srce tako govorilo kakor moje! Ali ni puščava slobodna? Ali nimajo gozdovi še skrivališč, kjer bi se skrila? Ali je treba otrokom koč toliko stvari, da so srečni? O dekle, lepša od prvih ženinovih sanj! O moja ljubljena, opogumi se in pojdi za mojimi koraki!« To so bile moje besede. Atala mi je z nežnim glasom odgovorila: »Moj mladi prijatelj, ti si se naučil jezika belokožcev; lahko je varati Indijanko.« — »Kaj!« sem vzkliknil, »imenuješ me svojega mladega prijatelja! Če ubog suženj...« Za hip sem se zmedel, nato pa ognjevito odgovoril: »Poljub naj me zagotovi tvoji zvestobi!« Atala je uslišala mojo prošnjo; kakor se zdi, da mlad srnjak visi na cveticah rdečih lian, ki jih na strmem gorskem obronku s svojim nežnim jezikom trga, tako sem obstal, viseč na ustnicah svoje ljubljene.

Oh, moj dragi sin, radost je zelo sorodna bolesi. Kdo bi bil mogel misliti, da naj bi bil trenutek, v katerem mi je dala prvo poročstvo svoje ljubezni, tudi trenutek, v katerem naj bi mi uničila moje upe? Pobeljeni lasje starega Šakte, kako je bilo vaše začudenje, ko je hči Sašemova izgovorila te besede:

»Lepi jetnik, neumno sem se tvoji prošnji vdala; toda kam naju bo pripeljala ta strast? Moja vera me loči od tebe za vedno . . . O mati moja! Kaj si storila?« Atala je mahoma umolknila in obdržala na ustnicah neko usodepolno skrivnost, ki jo je bila že skoraj izdala. Njene besede so me spravile v obup. »Torej dobro,« sem vzkliknil, jaz bom ravnotako neusmiljen kakor ti: ne bom bežal. Videla me boš v okviru ognja; slišala boš cvrčanje mojega mesa in polna boš veselja.« Atala je stisnila moji roki med svoji ter je vzkliknila: »Ubogi mladi malikovelec, ki se mi res smiliš. Hočeš torej, da izjočem celo svoje srce? Kaka škoda, da ne morem bežati s teboj! Nesrečna je bila tvoja mati, o Atala! Zakaj se ne vržeš krokodilom v studenec?«

V tem so se začeli krokodili, ker se je solnce že bližalo zatonu, oglašati s svojim rjoventjem. Atala mi je rekla: »Zapustiva ta kraj.« Peljal sem hčer Simaganovo ob vznožju gričev, ki so tvorili cele zalive zelenja, pošiljajoč svoja predgorja v savano. Vse v pustinji je bilo tiho in krasno. Štorklja je klopotala v svojem gnezdu; gozdovi so odmevali enoličnega petja prepelic, piskanja papig samic, tuljenja bivolov in rezgetanja siminolskih konj.

Najina hoja je bila čisto tiha. Stopal sem poleg Atale: držala je konec vrvi, ki sem jo prisilil, da ga je prijela. Včasih sva jokala, včasih sva se poskušala smejati. Enkrat sva gledala proti nebu, drugič proti zemlji, pazljivo sva poslušala petje ptic, včasih sva kazala na zahajajoče solnce, nežno sva stiskala roki, prsi so včasih silno valovale, drugič so bile zopet mirne, ime Šakte in Atale je bilo od časa do časa sladko izgovorjeno. O prvi izprehod ljubezni! Tvoj spomin mora biti pač mogočen, da po tolikih letih nesreče še ganeš srce starega Šakte.

Kako nerazumljivi so ljudje, kadar so v oblasti strasti! Zapustil sem bil plemenitega Lopeza, izpostavil se vsem nevarnostim, da bi bil svoboden. V enem hipu je pogled žene izpremenil vse moje nagnenje, vse sklepe, vse misli! Pozabil sem na svojo domovino, mater, kočo in na strašno smrt, ki me je

čakala, postal sem brezbrizen za vse drugo, kar ni bilo Atala. Brez moči, da bi se povzpел do človeške pameti, sem naenkrat postal neke vrste otrok: nezmožen sem bil, da bi se umaknil nesrečam, ki so me čakale, da, skoraj bi bilo treba, da bi bili drugi skrbeli za spanje in za hrano.

Torej je bilo tudi zastonj, da mi je Atala, ko sva dolgo tavalala po savani, padla k nogam in me prosila, naj jo zapustim. Zatrjeval sem ji, da bi se vrnil v tabor, če bi me ne hotela zopet privezati k deblu mojega drevesa. Morala se je udati v nadi, da me drugič preprosi.

Na večer po tistem dnevu, ki je odločil o usodi mojega življenja, sva se ustavila v neki dolini, ne daleč od Kuskovila, glavnega mesta Siminolv. Ti Indijanci, združeni z Muskogulgi, tvorijo z njimi zvezo Krikov. Hči dežele palm me je prišla obiskat sredi noči. Peljala me je v velik smrekov gozd in je ponovila svojo prošnjo, da naj bežim. Ne da bi ji kaj odgovoril, sem jo prijel za roko in prisilil to zbegano košuto, da je tavalala z menoj po gozdu. Noč je bila krasna. Genij zraka je stresal svoje modre lase, dišeče po vonju smrek, in dihala sva slabi vonj ambre, ki so jo izdihavali krokodili, skriti pod tamarindami ob rekah. Mesec je svetil sredi brezmadežnega azurnega neba in njegova bisernomedla svetloba se je spuščala na nedoločene gozdne vrhove. Noben šum se ni slišal, razen neke daljne harmonije, ki je vladala v globini gozdov: reklo bi se lahko, da je duša samote vzdihovala v vsi širni pustinji.

Skozi drevje sva zapazila mladega človeka, ki je bil, držeč v roki plamenico, podoben geniju pomladi, ki preleti gozdove, da oživi naravo; to je bil zaljubljenec, ki je prišel pred kočo svoje ljubljene, da bi izvedel svojo usodo.

Če devica plamenico ugasne, sprejme ponujane obete, če se pa zagrne, ne da bi jo ugasnila, s tem zavrne snubca.

Vojnik se je splazil v senco dreves in je polglasno pel te besede:

»Pred jutranjo zarjo pojdem na vrhove gora, da si med hrasti v gozdu poiščem samotno golobico. Okoli vratu sem ji obesil verižico iz porcelanastih školjk; na nji se vidijo tri rdeča zrna za mojo ljubezen, tri vijolična za moj strah in tri modra za moje upanje.

Mila ima oči hermelina in lahne lase rižnega polja; in njena usta so kakor rdeča školjka okrašena z biseri.

O da bi Mila to plamenico ugasnila! Upanje domovine bi viselo na njenih rodovitnih prsih, jaz bom kadil pipo miru ob sinčkovi zibelki.

Pustite me, da pred jutranjo zarjo pridem na vrhove gora, da si med hrasti v gozdu poiščem svojo samotno golobico!«

Tako je pel mladenič. Njegove besede so prinašale nemir na dno moje duše in so izpreminjale Atalino obličje. Najini združeni roki sta trepetali druga v drugi.

Toda postala sva pozorna na neki drug za naju nič manj nevaren prizor.

Šla sva mimo otroškega groba, ki je služil za mejnik dveh rodov. Kakor je že navada, so ga napravili ob poti, da bi mogle mlade žene, ki bi šle k studencu, sprejeti vase dušo nedolžnega bitja in bi jo vrnile domovini. V tem hipu so bile tam novoporočene žene, ki so, hrepeneč po sladkosti materinstva, poizkušale, odpirajoč svoje ustnice, uloviti dušo otrokovo, katera je po njihovem mnenju blodila po cveticah. Potem je prišla tudi prava mati in je položila na grob snop koruze in bele lilije. Zemljo je poškropila s svojim mlekom, sedla je na vlažno rušo in je z milim glasom svojemu otroku govorila.

»Zakaj bi te objokovala v tvoji zemeljski zibelki, o moj novorojenec! Kadar mlad ptič postane velik, si mora sam iskati hrano in v puščavi najde tudi grenkih zrn. Ti vsaj nisi vedel za jok; ti vsaj nisi bil izpostavljen požrešnemu poželjenju ljudi. Popje, ki se v svojem ovoju posuši, izgine z vsemi dišavami, kakor ti, o moj sinko! z vso nedolžnostjo. Srečni so

tisti, ki v zibelki umrjejo in ne poznajo drugega kakor matrine poljube in smehljaje.«

Že zmagana od najinega lastnega srca, sva bila potrta od teh slik ljubezni in materinstva, ki so nama, kakor se je zdelo, sledile v to očarujoče lepo samoto. Atalo sem nesel na rokah v notranjost gozda in govoril sem reči, katere bi danes zaman iskal na svojih ustnicah. Južni veter, moj dragi sin, izgubi svojo toploto, ko gre preko ledenih gora. Spomini na ljubezen so v srcu starca kakor dnevni ognji, ki se odbijajo na tihi krogli lune, ko je solnce zašlo in nad kočami divjakov plava mir.

Kaj je moglo rešiti Atalo? Kdo jo je mogel obvarovati, da ni podlegla naravi? Brez dvoma nič drugega kakor čudež; in ta čudež se je zgodil. Hči Simagana se je zatekla h krščanskemu Bogu; vrgla se je na zemljo in je goreče molila k svoji materi in Kraljici devic. O René, takrat sem dobil vzvišeni pojem te vere, ki more v gozdovih, sredi vsega pomanjkanja življenja napolniti nesrečne s tisoč darili; te vere, ki sama zadostuje, ko postavi svojo moč nasproti strastem, da jih premaga, četudi jih vse pospešuje, skrivnost gozdov, odsotnost ljudi in zvestoba senc. Oh, kako se mi je zdela božanstvena, preprosta divjakinja, nevedna Atala, ki je kakor pred oltarjem nudila svojemu Bogu obljub za ljubečega malikovalca pred staro podrto smreko! Njene oči, povzdignjene proti nočnemu ozvezdju in njena lica, sveteča se solz vere in ljubezni, so bila nesmrtno lepa. Večkrat se mi je zdela, da se je vzdignila proti nebu, večkrat sem mislil, da vidim doli stopati po žarkih lune in da slišim v vejah dreves tiste genije, ki jih Bog kristjanov pošilja v pečinah stanujočim puščavnikom, če se nameni, da jih pokliče k sebi. To me je bolelo, ker sem se bal, da bo Atala samo malo časa na zemlji živeła.

Medtem je pa Atala tako jokala in se kazala tako nesrečno, da bi bil mogoče že pripravljen bežati, kar je zadonel v gozdu krik smrti. Štirje oboroženi možje

so se vrgli name: odkrili so naju in vodnik vojske je zapovedal, naj naju zasledujejo.

Atali, ki je bila zaradi ponosnega vedenja podobna kraljici, se ni zdelo vredno govoriti s temi vojniki. Zaničljivo jih je pogledala in odšla k Simaganu.

Ničesar ni mogla zame storiti. Moje straže so podvojili, vezi pomnožili in mojo ljubljenko so odstranili. Pet noči je prešlo in zagledali smo Apalašuklo, ležečo na bregu reke Šata-Uše. Takoj so me okrasili s cveticami; obraz so mi pobarvali z modro in rdečo barvo; v nos in ušesa so mi pritrdili biserov in v roko so mi dali šišikue.¹

Tako okrašen za daritev, stopim v Apalašuklo med opetovanim kričanjem množice. Bilo je po meni, kar se naenkrat zasliši šum školjke in Miko, ali glavar rodu, zapove, da se zbero.

Moj sin, ti poznaš muke, s katerimi divjaki mučijo vojne ujetnike. Krščanski blagovestniki so, z nevarnostjo svojega življenja in neutrudljivo ljubeznijo do bližnjega, že pri več rodovih dosegli, da namesto groznega sežiganja nastopi še dosti milo suženjstvo. Muskogulgi še niso sprejeli te navade, toda precejšen del se jih je izrekel v njen prid. Da bi se o ti važni zadevi posvetovali, zato je Miko sklical Sašeme. Peljali so me na kraj zborovanja.

Ne daleč od Apalašukle se je vzdigovala na osamljenem hribu zborovalnica. Trije krogi stebrov so tvorili lično stavbo te rotonde. Stebri so bili iz zglajenega in izrezljanega cipresnega lesa; bili so višji in debelejši in pa manj številni, čimbolj so se približevali sredini, ki je bila zaznamovana z enim samim stebrom: Z vrha tega stebra so izhajali kosi drevesne skorje, ki so pokrivali, razprostrirajoč se tudi nad vrhovi 9 drugih stebrov, hišo v obliki pretrgane pahljače.

Svet se zbere. Petdeset starcev v ogrinjalih iz bobrove kože se razpostavi na stopnicah proti vratom paviljona. Načelnik sedi v sredi med njimi, držeč v

¹ Glasbeno orodje divjakov.

roki pipo miru, ki je napol poslikana za vojno. Na desni strani se razvrsti petdeset žena, oblečenih v krilo iz labudovih peres. Vojni poglavarji, ki imajo tomahavke v roki, peresa na glavi in roke in prsi poslikane s krvjo, se vstopijo na levo stran.

Ob srednjem stebru gori ogenj posvetovanja. Prvi čarovnik, ki je obdan od osmih varovalcev svetišča, oblečen v dolgo obleko, in ima na glavi nagačeno sovo, natrese v plamen palminega balzama ter daruje solncu. Trojna vrsta starcev, matron in vojniki, svečeniki, oblaki kadila in daritev daje posvetovanju velezanimivo krasoto.

Zvezan sem stal sredi zbora. Ko je daritev končana, izpregovori Miko in preprosto razloži zadevo, zaradi katere so se zbrali. Potem vrže v dvorano modro ovratnico v pričevanje tega, kar je rekel.

Nato vstane neki Sašem iz rodu Orla in izpregovori tako:

»Oče Miko, Sašemi, matrone in vojniki štirih rodov Orla, Bobra, Kače in Želve, ne izpremenimo ničesar na šegah svojih prednikov, sežgimo jetnika in ne omehkužimo svojega poguma. To je navada belokožcev, ki se vam vsiljuje in ta more biti le pogubna. Dajte mi rdečo ovratnico, ki naj vsebuje moje besede. Jaz sem govoril.«

In on vrže med zbor rdečo ovratnico.

Ena izmed matron vstane in pravi:

»Oče orel, ti imaš razum lisice in previdno počasnost želve. S teboj hočem skleniti prijateljsko zvezo in skupno bova vsadila drevo miru. Toda izpremenimo šege svojih prednikov v tem, kar imajo pogubnega. Imejmo sužnje, ki naj obdelujejo naša polja in ne poslušajmo več krikov jetnikov, ki pretresajo materinske prsi. Jaz sem govorila.«

Kakor vidimo ob viharju, da se morski valovi razbijajo, kakor vzdiguje vrtinčast veter jeseni suho listje v zrak, kakor se pri nenadni povodnji bičje Meschacebeja klanja in zopet vzdiguje in kakor velika čreda jelenov, ki v notranjosti gozda buči, tako se je zbor gibal in mrmral. Sašemi, vojniki in matrone so govorile okrog in okrog ali pa vsi skupaj. Interesi

se niso ujemali, mnenja so bila različna, svet se je mislil že raziti, toda nazadnje je zmagal stari običaj in obsojen sem bil v smrt na grmado.

Neka okoliščina je zakasnila moje mučenje: »Praznik mrtvih« ali »gostovanje duš« se je bližal. Navada je, da med dnevi, ki so ti ceremoniji posvečeni, ne sme noben jetnik umreti. Izročili so me strogi straži in brez dvoma so Sašemi hčer Simagana odstranili, kajti nisem je več videl.

Medtem so prišli rodovi iz okolice, nekateri še več kakor 300 ur daleč, da bi praznovali »Gostovanje duš«. Na nekem oddaljenem kraju so zgradili dolgo kočo. Na določeni dan so prebivalci vsake koče izkopali ostanke svojih očetov iz njih zasebnih grobov in obesili so skelete po stanu in družinah na stene »skupne dvorane prednikov«. Vetrovi (vihar se je bil namreč napravil), gozdovi in vodni padci so zunaj bučali, medtem ko so starci raznih rodov med seboj sklepali pri kosteh svojih očetov pogodbe miru in zavezništva.

Praznujejo se tudi igre na čast mrtvecem, tekmovalni tek, ples in še druge igre. Dve deklici si pozkušata izviti vrbino šibo. Njeni roki skakljata po šibi, ki jo vzdigneta nad glavo. Njiju lepe noge se zapletejo, njiju usta se zadenejo, njiju sladka diha se združita; pogledata svoje matere, zardita; nato sledi ploskanje.¹ Čarovnik pokliče vodnega boga, Mišabuja. Našteje vojne velikega Zajca z Matšimanitujem, bogom zla. Govori o prvem možu in o prvi Atahensiki, ki sta bila izgnana iz raja, ko sta izgubila nedolžnost, o zemlji, ki se je od bratomora pordečila, o brezbožnem Juskeki, ki je daroval pravičnega Tahuistsarona, o vesoljnem potopu, ki se je razlil na besedo velikega duha, o Masuju, ki se je edini rešil v svojem čolnu iz drevesne skorje in o krokarju, ki je bil poslan, da odkrije suho zemljo; govori še o lepi Endaji, ki jo je njen soprog s sladkimi pesmimi odvedel iz dežele duhov.

¹ Zardenje je pri mladih divjakih precej vidno.

Po teh igrah in tem prepevanju se pripravljajo, da dado prednikom več en pokop.

Na bregovih reke Šata-Uše je rastlo divje smokvino drevo, katero so rodovi častili kot sveto. Deklice so na tem kraju navadno prale svoja oblačila iz lubja in so jih izpostavljale vetriču pustinje na vejah tega starega drevesa. Tukaj je bil izkopan velik grob. Odi-dejo iz mrtvaške dvorane, pojoč himno smrti in vsa-ka družina nese kake svete ostanke; pridejo do groba in denejo vanj relikvije; polože jih plastovito in jih ločijo z medvedjimi in bobrovimi kožami; nad grobom vzraste hrib in nanj vsade »drevo solz in spanja«.

Pomilujva ljudi, moj dragi sin! Isti Indijanci, katerih šege so tako ganljive, iste žene, ki so kazale tako ljubeznivo zanimanje zame, so sedaj z velikim krikom zahtevale moje mučenje in celi rodovi so od-lašali svoj odhod, da bi se naslajali in veselili ob pogledu na strašne muke mladeniča.

V neki dolini na severni strani se je razprostiral ne daleč od glavne vasi gozd iz cipres in jelk, imeno-van »gozd krvi«. Tja se je prišlo med razvalinami enega onih spomenikov, katerih postanek je neznan in ki so delo sedaj nepoznanega rodu. Sredi tega gozda so se razprostirala peščena tla, kjer so darovali vojne jetnike. V triumfu me pripeljejo tja. Vse se pripravlja za mojo smrt. Zabijejo kol Areskuja; smre-ke, bresti in ciprese padajo pod sekiro; grmada se vzdiguje; gledalci si napravijo iz drevesnih vej in deblov pripravne sedeže. Vsak iznajde kako smrtno kazen: eden sklene, da bi mi potegnili kožo z loba-nje, drugi zopet, da bi mi izžgali oči z žarečim žele-zom. Jaz začnem svojo smrtno pesem:

»Ne bojim se muk; jaz sem hraber, o Muskogul-gi! Kljubujem vam; zaničujem vas bolj kakor žen-ske. Moj oče Utalisi, sin Miskuja, je pil iz lobanj vaših najslavnejših vojakov; iz mojega srca ne bode-te spravili niti enega vzdihla.«

Zdražen radi moje pesmi, mi je neki vojak pre-bodel s puščico roko; jaz sem rekel:

»Hvala ti, brat.«

Kljub delavnosti rabljev se priprave za mučenje niso mogle dovršiti pred solnčnim zahodom. Vprašali so za svet čarovnika in ta je prepovedal motiti duhove senc in moja smrt je bila preložena do drugega dne. Toda v svoji nestrpnosti, da bi se razveseljevali ob prizoru in da bi bili ob prihodu jutranje zarje prej pripravljeni, Indijanci niso zapustili »gozda krvi«; zažgali so velike ognje in začeli so gostovati in plesati.

Medtem so me položili na hrbet. Od vratu, nog in rok so bile pritrjene vrvi na kolih, ki so bili zabiti v tla. Vojniki so ležali na teh vrveh in nisem se mogel ganiti, ne da bi oni to zapazili. Noč se približa: petje in ples ponehavata; ognji se samo rdečkasto svetlikajo in pred njimi se vidijo hodeče sence nekaterih divjakov; vse zaspí: ko pa enkrat oslabi šum ljudi, se oni puščave pomnoži in hrupú slede tožbe vetra in gozda.

Bilo je ob času, ko se mlada Indijanka, ki bo kmalu postala mati, zgane in zbudi sredi noči, ker je mislila, da sliši vpitje svojega prvorojenca, ki jo prosi sladke hrane. Gledal sem proti nebu, na katerem je rastoči mesec v noči blodil med oblaki, in premišljal sem svojo usodo. Atala se mi je zdela zelo nehvaležna; da me zapusti ob trenutku moje smrti, mene, ki sem se rajši odločil za smrt v plamenu, kakor da bi jo bil zapustil.« In vendar sem čutil, da sem jo še vedno ljubil in da bi z veseljem, če bi bilo treba, zanjo tudi umrl.

Največje veselje ima v sebi neko ost, ki nas vzbudi, kakor da bi nas hotela opozoriti, naj bežeči trenutek izrabimo; največja bolest nas pa nasprotno teži in uspava. Od solz utrujene oči se seveda pozkušajo zapreti in dobrota Previdnosti se zapazi tudi v naših nesrečah. Čeprav sem se ustavljal, me je premagal oni težki spanec, katerega uživajo včasi nesrečni ljudje. Sanjal sem, da mi jemljejo proč moje vezi; zdelo se mi je, da čutim ono olajšavo, ki se nas polasti, kadar nam, če smo bili trdo zvezani, skrbna roka odjenja naše vezi.

Ta občutek je postal tako živ, da sem odprl trepalnice. Pri lunini svetlobi, katere žarek se je

ukradel skozi dva oblaka, sem zapazil veliko belo postavo, ki je bila nad mano sklonjena in se je trudila, da bi tiho odvozljala moje vezi.

Skoro bi bil zavpil, če bi mi ne bila neka roka, ki sem jo takoj spoznal, zaprla ust. Ena sama vez je še ostala, toda zdelo se je, da jo je nemogoče pre-rezati, ne da bi se dotaknila vojnika, ki jo je s celim telesom pokrival. Atala se je z roko dotakne; vojniki se napol zbudi in sede na svoje ležišče. Atala nepremično obstane in ga gleda. Indijanec misli, da vidi duha razvalin; zapre oči, leže zopet in pokliče Manituja. Vez je odvezana. Vstanem; sledim svoji rešiteljici, ki mi poda konec loka, držeč ga sama na drugem koncu. Toda, oh, koliko nevarnosti nama preti! Enkrat bi kmalu zadela ob speče divjake, drugič naju nagovori straža in Atala ji odgovori z izpremenjenim glasom. Otroci vpijejo in psi lajajo. Komaj sva odšla iz nesrečne bližine, ko pretrese gozd strašno tuljenje. Tabor se oživi, tisoč ognjev se za-sveti, vidijo se divjaki, ki povsod letajo s plamenicami: midva pospešiva svoje korake.

Ko se je nad Apalaši zasvetila jutranja zarja, sva bila že daleč. Kolika je bila moja sreča, ko sem bil še enkrat z Atalo v puščavi, z Atalo svojo rešiteljico, z Atalo, ki je bila za vedno moja. Besed je manjkalo mojemu jeziku; padel sem na kolena in sem rekel hčeri Simagana: »Ljudje so malo pomembna bitja; toda kadar jih obiščejo duhovi, potem pa prav nič ne pomenijo. Ti si duh, ti si me obiskala in jaz ne morem pred teboj govoriti.« Atala mi je smehljaje ponudila roko in je rekla: »Slediti ti moram, ker ti brez mene nočeš bežati. To noč sem čarovnika z darili podkupila, tvoje rablje sem z žganjem omamila in morala sem svoje življenje v nevarnost postaviti zate, ker si ti dal svoje zame. Da, mladi malikovalec,« je pristavila s poudarkom, ki me je prestrašil, »daritev bo medsebojna.«

Atala mi je dala orožje, za katero se je pobrigala, da ga je prinesla s seboj; potem je obvezala mojo rano. Ko jo je čistila z listjem divje melone, jo je s svojimi solzami močila.

»Balzam kapljaš na mojo rano,« sem ji rekel. — »Jaz se pa zelo bojim, da je strup,« mi je odgovorila. Raztrgala je eno izmed zastiral svojih prsi, iz kate-rega je za silo naredila prvo obvezo in to je pritrdila s svojimi kodri.

Pijanost, ki pri divjakih dolgo časa traja in ki je zanje neke vrste bolezen, jih je brez dvoma zadrževala, da bi naju prve dni zasledovali. Če so naju potem iskali, so iskali bržkone na zapadni strani, ker so bili prepričani, da sva poizkusila doseči Meschacebéjo; toda midva sva se obrnila proti polarnici, ravnaoč se po mahu drevesnih debel.

Kmalu sva izprevidela, da sva z mojo osvoboditvijo le malo pridobila. Puščava je sedaj razvijala pred nama svoje neizmerne samote. Kaj naj bi postalo iz naju, ki sva brez izkušnje o gozdnem življenju, odvrnjena od svoje prave poti, šla na slepo srečo. Če sem pogledal na Atalo, sem se često spomnil na staro povest o Agari, — ki mi jo je Lopez dal, da sem jo čital, — ki je pred davnim časom prišla v puščavo Bersabo, takrat, ko so ljudje dočakali trojno starost hrasta.

Atala mi je naredila plašč iz druge, mehke jesenove skorje, kajti bil sem skoro nag. In iz kože prijetnodišeče podgane mi je napravila z iglami ježevca mokasine.¹ Jaz sem pa skrbel za njen okras. Zdaj sem ji del na glavo venec iz modrega slezenovca, ki sva ga med potjo našla na zapuščenih indijanskih grobovih; zdaj sem ji napravil iz rdečih jagod azaleje ovratnico in potem sem se začel smejati, če sem opazoval njeno čudovito lepoto.

Kadar sva prišla do reke, sva se na splavu prepeljala, ali sva jo pa preplavala. Atala se je z roko oprla na mojo ramo in kakor dva potujoča labuda sva prekoračila samotne valove.

Kadar je bila podnevi velika vročina, sva često iskala zavetja pod cedrinimi mahovi. Skoraj vsa drevesa v Floridi, posebno pa cedra in hrast so pokrita z belim mahom, ki visi od vej do tal. Če bi ti ponoči,

¹ Indijansko obuvalo.

ob luninem svitu, na goli savani zagledal samotni hrast, ki je oblečen v tako obleko, bi mislil, da vidiš prikazen, ki vleče svojo dolgo tančico za seboj. Prizor ni ob velikem dnevu nič manj slikovit; kajti množica metuljev, bleščečih muh, kolibrijev, zelenih papig in višnjevih šoj se obesi na te mahove, ki napravljajo potem podobo preproge iz bele volne, v katero bi evropski delavec uvezel bleščeče žuželke in ptice.

V teh od velikega duha pripravljenih, prijaznih utah sva se v senci vselej odpočila. Če so od neba prišli vetrovi, da bi majali to veliko cedro, če se je zračni grad, sezidan iz vej, s ptiči in popotniki v njenem zavetju sem ter tje zibal, če je tisoč vzdihov prihajalo iz hodnikov in obokov premičnega poslopja, potem ni bilo nobeno čudo starega sveta enako temu mogočnemu poslopju puščave.

Vsak večer sva zažgala velik ogenj in napravila sva popotno kočjo iz lubja, ki je bilo razpeto na štirih stebrih. Če sem ubil divjo puro, duplarja, ali gozdne fazana, sva jih obesila pred gorečim hrastovim deblom na konec dolge palice, ki je bila zasajena v zemljo ter sva vetru prepustila skrb, da je obračal lovčev plen. Jedla sva neke vrste mah, imenovan »skalni drob«, sladkornosladko brezino lubje in majeva jabolka, ki imajo okus breskve in maline. Črni oreh, javor in ruj so dajali vino za najino mizo. Včasih sem iskal med bičjem neko cvetico, katera ima v cvetu, podaljšanem v rožiček, čašo najčistejše rose. Povelicevala sva Previdnost, ki je sredi strupenih močvirij postavila na nežno stebelce cvetice tak čist studenec in je obenem položila tudi upanje v dno od grenkosti ozlovoljenih src ter vzbudila v prsih ljudi, v življenju nesrečnih, krepost.

Ah, kmalu sem odkril, da sem se o navideznem miru Atale varal! Kolikor dalje sva šla, tembolj je Atala postajala žalostna. Često se je brez vzroka tresla ter je hitro obrnila glavo. Večkrat sem jo presenetil, ko je upirala name strasten pogled, ki ga je potem z globoko otožnostjo obrnila proti nebu. Kar me je pa nad vse vznemirjalo, je bila neka

skrivnost, neka misel, skrita v dnu njene duše, katero sem slutil v njenih očeh. Vedno me je k sebi pritiskala in odpahovala, oživljajoč in razdirajoč moje nade. Kadar sem mislil, da sem napravil nekaj poti v njeno srce, sem se zopet znašel na prejšnjem mestu. Kolikokrat mi je rekla: »O moj mladi ljubljene! Jaz te ljubim kakor pustinja z vsemi njenimi cveticami in vetrovi. Če se k tebi pritisnem, se tresem; če se moja roka ob tvojo zadene, se mi zdi, da bi morala umreti. Ko je pred nedavnim časom razmetaval veter tvoje lase po mojem obrazu, medtem ko si ti slonel na mojih prsih, sem mislila, da čutim lahno dotaknjenje nevidnih duhov. Da, videla sem košute gorovja Okone, slišala sem pogovore ljudi, ki so bili siti življenja, toda nežnost košut in modrost starcev sta manj mogočni in manj silni kakor tvoje besede. In vendar, ubogi Šakta, nikdar ne bom jaz tvoja nevesta!«

Vedna nasprotstva Ataline ljubezni in vere, neprisiljenost njene nežnosti in naravna čistost, ponos njenega značaja in njena globoka občutljivost, povzdig njene duše v velikih rečeh in njena razdražljivost v malih, vse to jo je napravljalo zame za neko nedoumno bitje. Atala ni mogla napraviti na človeka samo slabega vtisa; polna strasti bila je tudi polna moči; treba jo je bilo ali oboževati ali sovražiti.

Po petnajstih nočeh hitre hoje sva prišla do alleganyjskega pogorja in dospela sva do nekega pritoka reke Tennessee, ki se izliva v Ohio. Podpiran od Atalinih nasvetov, sem zgradil čoln, ki sem ga prevlekel z gumijem češpljinega drevesa, ko sem že enkrat prepletel lubje s smrekovimi koreninami. Potem sem se z Atalo vkrcal in prepustila sva se toku reke.

Indijanska vas Stikoe se je prikazala s svojimi piramidnimi grobovi in porušenimi kočami na levi strani ob ovinku nekega predgorja; na desni sva zapustila za seboj dolino Keov, ki se končuje s pogledom na koče Jore, ki visi na prednji strani istoimenega gorovja. Reka, ki je naju nosila s seboj, je leno tekla med visokim, strmim obrežjem in za robom tega se je videlo zahajajoče solnce. Teh glo-

bokih samot še ni bila motila navzočnost ljudi. Samo enega indijanskega lovca sva videla, ki je bil, naslonjen na svoj lok in nepremično stoječ na vrhu pečine, podoben kipu, postavljenem v gorovju na čast duhu pustinj.

Atala in jaz sva združila najino molčanje z molčanjem tega prizora. Nenadoma je zadonel v zraku glas hčerke tujine, poln ginjenosti in otožnosti; opevala je oddaljeno domovino.

»Srečni so tisti, ki niso nikdar videli dima ob praznikih v tujini in ki so sedali samo k pojedinam svojih očetov!

Če bi višnjeva šoja Meschacebéja rekla ptici Floride: »Zakaj tožiš tako žalostno? Ali nimaš tukaj lepih voda, prijetnih senc in vsakovrstne hrane kakor v svojih gozdovih?« »Da,« bi odgovorila ptica ubežnica, »toda moje gnezdo na jasminu: kdo mi ga bo prinesel? In ali imaš ti solnce moje savane?«

Srečni so tisti, ki niso nikdar videli dima ob praznikih v tujini in ki so sedali samo k pojedinam svojih očetov!

Po nekaj urah utrudljive hoje popotnik mirno sede. Okrog sebe opazuje hiše ljudi; popotnik pa nima mesta, kamor bi položil svojo glavo k počitku. Popotnik potrka na vrata koč, lok postavi za vrata in prosi gostoljubja; gospodar napravi znamenje z roko; popotnik vzame svoj lok in se vrne v pustinjo.

Srečni so tisti, ki niso nikdar videli dima ob praznikih v tujini in ki so sedali samo k pojedinam svojih očetov!

Čudovite pripovedke, ki so se pripovedovale ob ognjišču, nežni izlivi srca, lepe navade, da se mora ljubiti, tako potrebne za življenje, ve ste napolnjevale dneve onih, ki še niso zapustili rodne dežele. Njih grobovi so v domovini, z zahajajočim solncem, s solzami njih prijateljev in z versko čarobnostjo.

Srečni so tisti, ki niso nikdar videli dima ob praznikih v tujini in ki so sedali samo k pojedinam svojih očetov!«

Tako je pela Atala. Nič ni prekinilo njenih tožb, razen brezčutnega šumenja najinega čolna na valovih.

Na dveh ali treh krajih samo je zbral njene glasove slab odmev, ki jih je oddal drugemu slabšemu in ta tretjemu še slabšemu; zdelo se je, da dvema dušama, ki sta bili nekdanj ravnotako nesrečni kakor sva midva in ki ju je bila privabila ganljiva melodija, ugaja, da te zadnje glasove v gorovju še enkrat ponovita.

Medtem so samota, vedna navzočnost ljubljene bitja in najina nesreča sama vsak hip podvojile najino ljubezen. Moči so začele Atalo zapuščati in strasti, ponižujoč njeno telo, so zmagale nad njeno krepostjo. Vedno je molila k svoji materi in zdelo se je, da hoče na ta način pomiriti razjarjeno senco. Včasih me je vprašala, če ne slišim tožčega glasu in če ne vidim prihajati iz zemlje plamene.

Onemogel od naporov, toda vedno goreč od hrepenenja sem mislil, da bi bil morda izgubljen, če se ne vrnem v sredo teh gozdov in stokrat sem bil pripravljen, da jo kot ženo objamem s svojimi rokami, stokrat sem ji predlagal, da bi sezidala na teh bregovih koč in bi se tukaj skupno pokopala. Toda vedno se mi je upirala: »Pomisli, moj mladi prijatelj,« mi je rekla, »kaj je dolžan vojak svoji domovini? Kaj je žena v primeri z dolžnostmi, ki jih moraš izpolniti? Osrči se, sin Utalisija, ne mrmraj zoper svojo usodo. Srce človekovo je kakor goba v reki, ki zdaj vpija čist studenec ob času jasnega neba, zdaj naraste od blatne vode, če jo je nebo skalilo. Ali ima goba pravico reči: Mislila sem, da ni nikdar viharjev, da ni solnce nikdar pekoče?«

O, René! Če se bojiš nemirov srca, varuj se samote: velike strasti so samotne in prenesti jih v samoto, se pravi, vrniti jih njih kraljestvu. V vedni skrbi in strahu, v nevarnosti, da padeva v roke sovražnim Indijancem, da naju požro valovi, kače pičijo, ali raztrgajo divje zveri, ker sva težko našla hrano in nisva več vedela, kam naj nameriva svoje korake, se je zdelo, da se najino trpljenje ne more več pomnožiti, ko je neki dogodek postavil tukaj mejo.

Bilo je sedemindvajsetega dne po najinem begu iz koč: mesec julij se je ravno začel in vse je naznajalo bližnjo nevihto. Ob času, ko obesijo indijanske

matrone srpe na veje iglastega drevja in ko se poskrijejo papige v cipresne dupline, se je začelo nebo oblačiti. Glasovi samote so utihnili, pustinja je postala molčeča in gozdovi so obstali v splošnem miru.

Kmalu se je zaslišal iz daljave grom, ki se je raztegnil nad temi kakor zemlja starimi gozdovi in je privabil iz njih vzvišena šumenja. V strahu, da bi se ne potopila, sva hitela, da sva dosegla obrežje in se umaknila v gozd.

Na tem kraju je bil svet močvirnat. S trudom sva prišla naprej pod oboki volnate vrbe, med vinskimimi trtami, indigi, fižolnimi grmi in plazečimi lianami, ki so kakor mreža opletale najine noge. Močvirnata tla so se tresla okoli naju in vsak hip sva bila v nevarnosti, da naju močvirje požre. Brez števila žuželk in strašni netopirji so naju slepili; klopotачe so od vseh strani sikale in volkovi, medvedje, rosomahi in mladi tigri, ki so se prihajali skrivati v ta skrivališča, so napolnjevali okolico s svojim tuljenjem.

Medtem se tema podvoji: nizko stoječi oblaki stopajo v senco gozda. Oblak se pretrga in blisk nariše hitro ognjen romb. Silovit veter kopiči od zapada oblake nad oblake; gozdovi se pripogibajo, vedno in vedno se odpira nebo in skozi razpoke se vidijo nova nebesa in goreče pokrajine. Kako grozen, kako veličasten prizor! Blisk siplje ogenj v gozdove; požar se razširi kakor goreči lasje. Stebri isker in dima oblegajo oblake, ki bruhajo svoje strele na neizmerno pogorišče. Potem zavije veliki duh gorovje v debelo temo; iz srede tega neizmernega kaosa se vzdiguje zmeden hrušč, katerega napravljajo bučanje vetra, šumenje dreves, tuljenje divjih zveri, praske-tanje požara in ponovni udari groma, ki sikajoč ugasnejo v valovih.

Veliki duh ve, da sem v tem hipu videl samo Atalo, mislil samo nanjo. Posrečilo se mi je, da sem jo ob visečem deblu neke breze obvaroval pred ploho. Ko sem sam tako sedel pod drevesnim deblom in sem na kolenih imel svojo ljubljenko in ko sem njene gole noge grel v svojih rokah, sem bil bolj srečen

kakor novoporočena žena, ki prvikrat čuti trepetati svoj sad pod srcem.

Poslušala sva šumenje nevihte; naenkrat sem začutil, da je Atalina solza padla na moje prsi in jaz sem zakričal: »Vihar srca, ali je to kaplja tvojega dežja?« Potem sem tesneje objel svojo ljubljenco in sem ji rekel: »Atala, ti mi nekaj prikrivaš. Odpri mi svoje srce, o moja lepota! To tako dobro de, če se moremo prijatelju razodeti. Povej mi to drugo skrivnost bolesti, ki jo trdovratno zamolčuješ. Ah, vidim, svojo domovino objokuješ.« Ona je takoj odgovorila: »Otrok ljudi, kako bi jaz objokovala svojo domovino, ko moj oče vendar ni bil iz dežele palm!« »Kaj,« sem odvrnil z velikim začudenjem, »tvoj oče ni bil iz dežele palm? Kdo ti je vendar dal življenje? Odgovori!«

Atala je povedala tole:

»Preden je prinesla moja mati vojniku Simaganu kot doto trideset konj, dvajset bivolov, sto meric želodovega olja, petdeset bobrovih kož in mnogo drugih zakladov, je poznala nekega belokožca. Toda mati moje matere ji je zagnala vodo v obraz in jo je prisilila, da se je poročila z dobrosrčnim Simaganom, ki je bil povsem podoben kralju in od rodov češčen kot genij. Toda moja mati je rekla novemu možu: »Čutim, da sem mati, ubij me!« Simagan ji je odvrnil: »Veliki duh me obvaruj pred takim zlim dejanjem. Jaz te ne bom pohabil, ne bom ti odrezal nosu niti ušes, ker si bila odkritosrčna in nisi varala moje postelje. Sad tvojega telesa bo moj sad in šele po odhodu ptiča rižnih poljan, ko bo trinajsta luna zgorela, te bom zopet obiskal. V tem času sem prišla na svet in začela sem rasti, ponosna kot Španjolka in kot divjakinja. Moja mati me je poučila v krščanski veri, da bi bil njen Bog in Bog mojega očeta tudi moj Bog. Potem jo je žalost ljubezni poiskala in odšla je v votlino opremljeno s kožami, odkoder se nikdar več ne pride.«

Taka je bila Atalina zgodovina. »In kdo je vendar tvoj oče, uboga sirotica?« sem jo vprašal. Kako so ga imenovali ljudje in kakšno je bilo njegovo

ime med geniji?« — »Nikdar nisem umila nog svojega očeta,« je rekla Atala, »samo to vem, da je živel s svojo sestro v Sv. Avguštinu in da je bil moji materi vedno zvest. Filip je bilo njegovo ime med angeli in ljudje so ga imenovali Lopez.«

Pri teh besedah sem zakričal, da je po vsi samoti odmevalo; bučanje mojih izbruhov se je mešalo z bučanjem nevihte. Atalo sem pritiskal na svoje srce in ihtech sem govoril: »O moja sestra! O hči Lopeza! Hči mojega dobrotnika!« Atala se je prestrašila in me je vprašala po vzroku moje razburjenosti; toda ko je zvedela, da je bil Lopez oni plemeniti gostoljub, ki me je v Sv. Avguštinu posinovil in katerega sem zato zapustil, da bi bil svoboden, je bila tudi ona od veselja in zmedenosti vsa iz sebe.

To je bilo za najini srei preveč, da je še bratovsko prijateljstvo prišlo naju obiskat in svojo ljubezen z najino združiti. Kmalu bi naju premagala strast, ko naenkrat strašen blisk, spremljan s strahovitim gromom, pretrga goste sence, napolni gozd z žveplom, ga razsvetli in pred naju trešči drevo. Midva zbeživa. O čudo!... V tišini, ki potem nastopi zaslišiva glas zvona. Oba zbegana poslušava te v puščavi tako skrite glasove. Isti trenutek zalaja v dalji pes, približuje se in njegovo lajanje je vedno močnejše; končno priteče k nama in od veselja tuli ob najinih nogah; star puščavnik, ki nese v roki malo svetilko, mu sledi skozi gozdno temo. »Bodi hvaljena Previdnost!« je vzkliknil, ko je naju zagledal. »Že dolgo časa vaju iščem! Naš pes je vaju čutil že v začetku nevihte in on me je sem pripeljal. Dobri Bog! Kako sta mlada! Uboga otroka! Koliko sta morala trpeti. Pa pustimo to! Prinesel sem s seboj medvedjo kožo, ta bo za mlado devo; in tukaj je malo vina v naši bučnici. Bog bodi hvaljen v vseh svojih delih! Njegova usmiljenost je velika in njegova dobrotā brezmejna.«

Atala je klečala pred menihovimi nogami in mu je rekla: »Predstojnik molitve, jaz sem kristjanka. Nebo te pošilja, da me rešiš.« — »Moja hči,« je rekel puščavnik vzdigujoč jo, »navadno zvonimo z našim

misijonskim zvonom ponoči in ob nevihtah, da kličemo tujce in po zgledu alpskih in libanonskih bratov smo naučili našega psa, odkrivati popotnike, ki so zašli.« Jaz sem puščavnika komaj razumel; ta ljubezen do bližnjega se mi je zdela tako vzvišena nad ljudmi, da sem mislil, da sanjam. Ob svetlobi male svetilke, katero je držal menih v roki, sem videl, da mu voda kaplja z brade in las, njegove noge, roke in obraz so bili od trnja okrvavljeni. In končno sem vzdiknil: »Starec, kakšno srce vendar imaš, da se ne bojiš, da bi te strela ubila.« — »Da bi se bal!« je oče ognjevitno odvrnil, »da bi se bal, ko so vendar ljudje v nevarnosti in bi jim mogel biti v korist! To bi bil pač nevreden služabnik Jezusa Kristusa!« — »Toda ali veš, da jaz nisem kristjan?« sem mu rekel. »Mladi mož,« je odgovoril puščavnik, »ali sem te vprašal po tvoji veri? Jezus Kristus ni rekel: Moja kri bo oprala tega in ne onega. Umrl je za Jude in pogane in v vseh ljudeh je videl brate. Kar sedaj tukaj za vaju storim, je pač malo in drugje bosta našla boljšo pomoč; toda slava tega ne sme pasti na duhovnike. Kaj smo mi, slabotni puščavniki, drugega, kakor navadno orodje nebeškega dela? Ah! Kateri vojak bi bil tako strahopeten, da bi zadaj ostal, ko gre vendar pred njim njegov voditelj na pomoč ljudem s križem v roki in s čelom s trnjem ovenčanim?«

Te besede so segle v moje srce; solze občudovanja in ginjenosti so tekle po mojih licih. »Moja draga otroka,« je rekel blagovestnik, »v teh gozdovih vladam nad malo čredo vajinih divjih bratov. Moja votlina je še precej blizu od tukaj v gorovju; pridita se k meni pogret: tam sicer ne bosta našla udobnosti življenja, toda našla bosta streho in še za to morata zahvaliti božjo dobroto, kajti mnogim ljudem še te manjka.

Poljedelci.

Dobe se pravični, katerih vest je tako mirna, da se jim ne moremo bližati, ne da bi bili sami tega miru deležni, ki takorekoč iz njih srca in pogovorov diha. Ko je puščavnik govoril, sem čutil, da se strasti v mojem srcu pomirjajo in zdelo se je, da se še nevihta pred njegovim glasom oddaljuje. Oblaki so se kmalu toliko razpodili, da smo lahko zapustili svoje zavetje. Odšli smo iz gozda in začeli smo plezati po senčni poti visoke gore. Pes je šel pred nami, noseč na palici ugaslo svetilko. Jaz sem držal Atalino roko in tako sva sledila blagovestniku. Večkrat se je ozrl, da bi naju pogledal in s sočutjem je opazoval najino nesrečo in mladost. Na njegovem vratu je bila obešena knjiga, on se je pa opiral na belo palico. Bil je vitke rasti, njegov obraz je bil bled in suh, njegov izraz obličja preprost in odkrit. Ni imel mrtvih in izbranih potez človeka, rojenega brez strasti; videlo se je, da so tudi nanj bili prišli slabi časi in na gubah njegovega čela so se kazali lepi sledovi strasti, katere je s krepostjo in ljubeznijo do Boga in ljudi premagal. Če je z nama govoril, stoječ in nepremičen, so že njegova dolga brada, ponižno povešene oči, ljubeznipolni zvok njegovega glasu in sploh vse, imeli nekaj mirnega in vzvišenega. Kdor je videl — kakor jaz — očeta Aubryja, korakati samega z njegovo palico in brevirjem po pustinji, ta ima pravo idejo o krščanskem popotniku na zemlji.

Čez pol ure nevarne hoje po gorskih stezah smo prišli do blagovestnikove votline. Vstopili smo med mokrim bršljinom in neke vrste bučami, katere je dež s pečine izpral. Na tem mestu je bilo samo ležišče iz listov divje melone, bučnica za zajemanje vode, par

posod, lopata, udomačena kača in nad kamnom, ki je služil za mizo, križ in knjiga kristjanov.

Stari mož je hitel, da je s suhimi lianami vžgal ogenj; med dvema kamnoma je zmečkal koruze in ko je napravil pogačo, jo je dal v žrjavico, da bi se spekla. Ko je pogača dobila od ognja lepo zlatnato barvo, jo je postavil pred naju še vso žarečo z orehovim mlekom v javorjevi posodi. Ko se je zvečer zopet zjasnilo, je služabnik velikega duha nama predlagal, da bi šla pred vhod v votlino sedet. Midva sva mu sledila v ta kraj, ki je nudil neizmeren razgled. Ostanki nevihte so se v neredu razpodili proti vzходу; ogenj požarja, ki ga je blisk v gozdovih prižgal, se je v daljavi še svetil; ob vznožju gore je bil cel smrekov gozd v blato podrt in reka je vse vprek valila raztopljeno glino, drevesna debela, trupla živali in mrtve ribe, katerih srebrnati trebuhu so se videli plavajoč na vodni površini.

Ob takem razgledu je Atala pripovedovala velikemu gorskemu geniju svojo zgodovino. Videlo se je, da je ginjen in solze so padale na njegovo brado: »Moj otrok,« je rekel, »treba je, da Bogu daruješ svoje trpljenje, za čigar slavo si že toliko storila, on ti bo vrnil mir. Glej, kako se gozdovi kade, potoki suše in oblaki razgublajo: ali misliš, da oni, ki more umiriti tako nevihto, ne bo mogel umiriti nemirov človeškega srca? Če nimaš boljšega pribežališča, moja draga hči, ti ponudim mesto sredi črede, katero se mi je posrečilo, pripeljati Jezusu Kristusu. Šakto bom poučil in kadar bo tebe vreden, ti ga bom dal za moža.

Pri teh besedah sem padel pred puščavnikova kolena od veselja jokajoč; toda Atala je postala blede, kakor smrt. Starec me je blagohotno vzdignil in pri tem sem zapazil, da je imel obe roki pohabljeni. Atala je takoj spoznala njegovo nesrečo in je zavpila: »Barbari?«

»Moja hči!« je odvrnil oče s sladkim smehljajem »kaj je to v primerj s tem, kar je pretrpel moj božji Učenik. Če so me indijanski malikovalci mučili, saj so vendar ubogi zaslepljenci, katere bo Bog enkrat

razsvetlil. Jaz jih še toliko bolj ljubim v primeri z zlom, ki so mi ga učinili. Nisem namreč mogel več ostati v domovini, v katero sem se vrnil in kjer mi je slavna kraljica izkazala čast, hoteč opazovati le slabe spomenike mojega apostolstva. In kakšno častnejše plačilo sem mogel dobiti za svoje delovanje, kakor da sem od predstojnika naše vere prejel dovoljenje, da smem s temi pohabljenimi rokami opravljati božjo daritev? Ko mi je bila izkazana taka čast, mi ni preostajalo drugega, kakor da se potrudim, izkazati se vrednega: zopet sem prišel nazaj v Novi svet, da bi ostanek življenja preživel v službi svojega Boga. Trideset let je že, odkar bivam v ti samoti in jutri bo dvaindvajset let, ko sem se v ti pečini nastanil. Ko sem prišel v te kraje, sem tukaj našel samo potujoče rodbine, katerih nravi so bile divje in življenje zelo revno. Oznanjal sem jim besedo miru in njih nravi so se polagoma omilile. Sedaj žive skupno ob vznožju te gore. Ko sem jih učil poti rešitve, sem se potrudil, da bi jih naučil prvih umetnosti življenja, toda v tem nisem šel predaleč in obdržal sem te poštene ljudi v oni preprostosti, ki daje srečo. Boječ se, da bi jih s svojo navzočnostjo ne mučil, sem se umaknil v to votlino, kamor me hodijo za svet vpraševat. Tukaj, daleč od ljudi, občudujem Boga v velikosti teh samot in se pripravljam na smrt, katero mi moja starost naznanja.«

Ko je te besede izrekel, je puščavnik pokleknil in midva sva njegov zgled posnemala. Glasno je začel neko molitev, na katero je Atala odgovarjala. Brezleskno bliskanje je še razsvetljevalo nebo na vzhodu in na oblakih na zapadu so se svetila tri solnca skupaj. Nekaj lisičk, katere je nevihta razkropila, je podaljševalo svoje črne smrčke ob robu prepadov in slišalo se je šumenje rastlin, ki so, ob večernem vetru se sušeč, zopet na vseh krajih vzdigovale svoja pripognjena stebila.

Vrnili smo se zopet v votlino, kjer je puščavnik pripravil posteljo za Atalo iz cipresnega mahu. Globoka otožnost se je zrcalila v očeh in gibih deve,

gledala je očeta Aubryja, kakor da bi mu hotela zapupati neko skrivnost, toda nekaj jo je zadrževalo, bodisi moja navzočnost, bodisi neka gotova sramežljivost, bodisi brezkoristnost priznanja. Slišal sem jo vstati sredi noči; iskala je puščavnika, toda ko je bil ta prepustil svoje ležišče nji, je bil šel opazovat lepoto neba in molit Boga na vrhu gore. Drugi dan mi je rekel, da je to njegova navada tudi pozimi, ker rad gleda gozdove, ki zibljejo svoje gole vrhove, oblake, ki letajo po nebu in da rad posluša vetrove in potoke, ki v samoti šumljajo. Moja sestra je bila torej prisiljena, vrniti se na svojo posteljo, na kateri je zopet zaspala. Oh! Poln upanja sem videl v Atalini slabosti le začasna znamenja utrujenosti.

Drugi dan sem se zbudil ob petju kardinalov in rdečeglavih srakoperjev, ki so gnezdili v akacijah in lovorjih, ki so obdajali votlino. Odtrgal sem magnolijino cvetko in del sem jo, porošeno od jutranje rose, na glavo speče Atale. V veri svoje domovine sem upal, da bo duša takega otroka, ki je umrl na materinih prsih, prišla na to cvetko v kapljici rose in da jo bodo srečne sanje prinesle v prsi moje bodoče neveste. Potem sem poiskal svojega gostoljuba; našel sem ga, ko je imel privzdignjen talar in molek v roki ter me je čakal, sedeč na deblu smreke, ki je padla od starosti. Rekel mi je, naj grem z njim v misijonsko vas, ker je Atala medtem še spala; odzval sem se vabilu in takoj sva se odpravila na pot.

Ko sva šla z gore, sem zapazil hraste, v katere se je zdelo, da so geniji začrtali tuja znamenja. Puščavnik mi je rekel, da jih je on napravil in da so to verzi starega pesnika, imenovanega Homer in potem je še nekaj izrekov še starejšega pesnika, ki se imenuje Salomon. Bila je neka meni nerazumljiva, skrivnosti polna harmonija med modrostjo časov, z mahom poraslimi verzi, starim puščavnikom, ki jih je vrezal, in starimi hrasti, ki so mu služili za knjigo.

Njegovo ime, starost in datum ustanovitve misijona so bili zaznamovani na trstiki ob vznožju teh dreves. Jaz sem se čudil nad slabotnostjo zadnjega

spomenika. »Dalj bo trajalo kakor jaz,« je rekel oče, »in vedno bo imelo več veljave kakor to malo dobrega, kar sem storil.«

Od tukaj sva prišla do vhoda v dolino, kjer sem videl čudovito delo: bil je naraven most, podoben onemu v Virginiji, o katerem si že mogoče slišal govoriti. Ljudje, moj sin, posebno oni iz tvoje dežele, posnemajo često naravo, toda njih kopije so vedno majhne; z naravo pa ni tako, če se zdi, da ona posnema človeška dela, jim nudi v resnici še vzorce. Ona razpne mostove z vrha ene gore na vrh druge, postavi poti v oblake, razširja reke v kanale, izkleše gore v stebre in za kotline izkoplje morja.

Šla sva pod edinim lokom tega mostu in znašla sva se pred drugim čudom: bilo je to pokopališče Indijancev iz misijonske vasi ali »Dobrava smrti«. Oče Aubry je bil svojim novoizpreobrnjencem dovolil, da smejo pokopavati mrliča po svojem načinu in da smejo za kraj svojih grobišč obdržati svoje divjaško ime; ta kraj je bil samo s križem posvetil.¹ Tla so bila razdeljena kakor skupno žitno polje v toliko delov, kolikor je bilo družin.

Vsak del je tvoril sam zase neko grmovje, ki je bilo izpremenjeno po okusu tistih, ki so ga zasadili. Skozi te dobrave se je brez šumljanja vil potok, katerega so imenovali »Potok miru«. To ljubeznivo zavetje duš je bilo na vzhodu zaprto z mostom, pod katerim sva midva prišla; na severu in jugu sta ga mejila dva hriba; samo na zapadu se je odpiralo, kjer se je vzdigoval velik jelkin gozd. Rdečkasto-zelena debela teh dreves, ki so bila do vrha brez vej, so bila podobna visokim stebrom in so v svetišču smrti tvorila stebarski hodnik. Neki verski šum je tukaj vladal, podoben zamolklemu hreščanju orgel pod cerkvenimi oboki; toda če si prodril dalje v svetišče, si slišal samo himne ptičev, ki so v spomin na mrtve slavili večni praznik.

¹. Oče Aubry je bil storil kakor jezuitje na Kitajskem, ki so dovolili, da smejo pokopavati svoje starše v svojih vrtovih po svoji stari šegi.

Ko sva prišla iz tega gozda, sva zagledala misi-jonsko vas, ki je ležala na bregu nekega jezera sredi savane, posejane s cveticami. Tja se je prišlo skozi park iz magnolije in hrastov, ki so mejili na eno onih starih poti, ki se najdejo v gorah, delečih Kentucky od Floride. Kakor hitro so Indijanci zagledali v ravnini svojega dušnega pastirja, so popustili svoje delo in so mu tekli nasproti. Nekateri so poljubili njegovo obleko, drugi so pa spremljali njegove korake; matere so vzdigovalle svoje otroke, da bi videli služabnika Jezusa Kristusa, ki se je jokao. Ko je tako šel, je poizvedoval o tem, kar se je v vasi zgodilo; temu je svetoval, onega ljubeznivo pokaral; govoril je o žetvi, o poučevanju otrok in o tolažbi v težavah, toda v vseh pogovorih je imel v mislih Boga.

V takem spremstvu sva prišla do velikega križa, ki se je nahajal ob poti. Tukaj je božji služabnik navadno slavil skrivnosti svoje vere: »Moji dragi novoizpreobrnjenci,« je rekel, obrnivši se proti množici, »k vam sta prišla brat in sestra in da je sreča še večja, vidim, da je božja Previdnost včeraj vašim žrtvam prizanesla; torej sta dva velika vzroka, da jo zahvalite. Opravimo sveto daritev in vsak naj se je udeleži v globoki pobožnosti, z živo vero, neskončno hvaležnostjo in ponižnim srcem.«

Potem obleče božji svečenik belo tuniko iz murvine skorje, vzame svete posode iz tabernaklja, ob križevem vznožju, na kosu skale si pripravi oltar, vode si zajame v bližnjem studencu in grozd divje vinske trte da vino za daritev. Vsi pademo na kolena v visoko travo; skrivnost se začne.

Jutranja zarja se je prikazala za gorami in je razsvetlila vzhod. Vse v puštinji je bilo zlato ali rožnato. S tolikim sijajem naznanjena zvezda je slednjič prišla v veliki svetlobi in njen prvi žarek je padel na posvečeno hostijo, katero je mašnik ravno v tem hipu povzdignil. O čar vere! O krasota krščanskega bogočastja! Darovalec star puščavnik, oltar je skala, cerkev puščava, navzoči preprosti divjaki! Ne, ne dvomim, da se je v tem trenutku, ko smo klečali, res

izvršila velika skrivnost in da je Bog prišel na zemljo, kajti jaz sem ga čutil, da je stopil v moje srce.

Po daritvi, pri kateri je zame manjkalo samo Lopezove hčerke, smo se podali v vas. Tukaj je vladala najzanimivejša združitev socialnega in naravnega življenja: ob robu cipresnega gaja stare pustinja smo odkrili razcveteno setev; zlati valovi klasja so se valili čez deblo podrtega hrasta in snop enega poletja je nadomestoval drevo treh stoletij.

Povsod so se videli iz gozdov, ki so bili žrtve plamena, valeči se oblaki dima in plug se je počasi izprehajal med ostanki korenin. Zemljemerci so z dolgimi vrvmi merili zemljo; razsodniki so pa razdelili prve lastnine: ptica je zapustila svoje gnezdo, votlina divje zveri se je izpremenila v kočo; slišalo se je razbijanje kladivov in udarci sekire so zadnjičkrat napravljali odmev, ki se je izgubljal z drevesi, ki so mu prej služila za pribežališče.

Zamaknjen sem taval med temi slikami, ki so se še zlepšale po Atalini podobi in sanjah sreče, s katerimi sem varal svoje srce. Občudoval sem sijajen uspeh krščanstva nad divjaškim življenjem; videl sem Indijanca, izobrazujočega se v glasu vere: prisostvoval sem prvotnemu zakonu človeka in zemlje: človek je v ti pogodbi zemlji prepustil dediščino svojega potu in zemlja se je zato zavezala, da bo zvesto nosila žetve, sinove in pepel človeka.

Medtem so prinesli blagovestniku otroka in ta ga je krstil med cvetočim jazminom na bregu nekega potoka, dočim se je sredi iger in dela pomikal mrtvaški izprevod proti »Dobravam smrti«. Dva zaročenca sta pod hrastom sprejela poročni blagoslov in potem smo ju naselili v enem kotu pustinja. Duhovni pastir je šel pred nami sem in tja blagoslavljač pečino, drevo in studenec, kakor je nekdanj Bog — tako stoji v knjigi kristjanov — blagoslovil neobdelano zemljo, ko jo je dal Adamu v dediščino. Ta izprevod, ki je v pisanem neredu sledil svojemu voditelju s svojimi čredami od skale do skale, je mojemu ginjenemu srcu predočeval ona prvotna

preseljevanja prvih družin, ko se je Sem s svojimi otroci odpravil po neznanem svetu sledeč solncu, ki je šlo pred njim.

Zvedeti sem hotel od pobožnega puščavnika, kako on svoje otroke vodi; odgovoril mi je zelo postrežljivo: »Nikdar jim nisem dal nobenega zakona; učil sem jih samo ljubiti se, moliti Boga in upati na boljše življenje; vsi zakoni sveta so v teh zapopadeni. Sredi vasi vidiš neko koč, ki je večja kakor druge: ob času deževja služi za kapelo. V njej se zbirajo vsako jutro in vsak večer, da časte Gospoda in kadar sem odsoten, opravi molitev neki starec, kajti starost je kakor materinstvo neke vrste svečeništvo. Potem gredo delat na polje in čeprav so lastnine razdeljene, da se more vsak naučiti socialnega gospodarstva, se spravijo žetve v skupne žitnice, da se ohrani bratska ljubezen. Štirje možje razdele enakomerno dobiček dela. Temu dodaj še verske ceremonije, veliko pesmi, križ, kjer sem slavil že toliko skrivnosti, brest, pod katerim pridigujem ob lepih dnevih, naše grobove, ki so tako blizu našim žitnim poljem in svetega Janeza te nove Betanije in imel boš popolno sliko o kraljestvu Jezusa Kristusa.«

Puščavnikove besede so me prevzele in čutil sem vrhovno moč tega stalnega in delavnega življenja nad blodečim nedelavnim življenjem divjaka.

Ah! René, jaz sicer ne mrmram nad božjo Previdnostjo, toda priznam, da se nikdar ne spomnim te evangeljske družbe, ne da bi poizkusil grenkosti tožb. Kako bi bila napravila koč z Atalo na teh bregovih moje življenje srečno! Tam bi se bile končale vse moje blodnje; tjakaj bi se bil naselil z ženo, ki bi bila ljudem nepoznana in skrivala bi svojo srečo v gozdu, kakor reke, ki nimajo v puščavi niti imena. Toda mesto tega miru, katerega sem si takrat upal obljubovati, v kakšno zmešnjavo sem pripeljal svoje življenje! Vedna igrača sreče, na vseh bregovih razbit, dolgo časa izgnanec iz svoje dežele. In ko sem se tja vrnil, sem našel hišo v razvalinah in prijatelje v grobu. Taka je morala biti usoda Šakte.

Drama.

Če so bile moje sanje o sreči žive, so tudi malo časa trajale in prebujenje me je čakalo že ob puščavnikovi votlini. Presenečen sem bil, da nama ni Atala, ko sva sredi dneva prišla, pritekla nasproti. Neki čuden, nenaden strah me je obšel. Ko sva se približala votlini, se nisem upal poklicati Lopezove hčere: moja domišljija se je enako bala odgovora kot molčanja, ki bi sledilo mojemu klicu. Še bolj prestrašen vsled teme, ki je ob vhodu v pečino vladala, sem rekel blagovestniku: »O ti, ki te nebo spremlja in utrjuje, prodri v to temo!«

Kako je slab tisti, kogar obvladujejo strasti! Kako je pa močan tisti, ki se zanaša na Boga! Več srčnosti je bilo v tem vernem srcu, kateremu je že šestdeset let vtisnilo svoje znamenje, kakor v vsem ognju moje mladosti. Mož miru je vstopil v votlino in jaz sem ves v strahu ostal zunaj. Kmalu je prišlo iz notranjosti pečine slabotno tožbam podobno mrmranje ter je udarilo na moje uho. Zakričal sem, zbral zopet svoje moči in sem planil v temo votline... Duhovi mojih očetov, vi edini veste za prizor, ki se je nudit mojim očem!

Puščavnik je bil prižgal smrekovo plamenico; s tresočo roko jo je držal nad Atalino posteljo. Ta lepa in mlada deklica, napol oprta na komolec, se je prikazala blede in z razpletenimi lasmi. Kaplje mučnega potu so se svetile na njenem čelu; njeni napol ugasli pogledi so še poskušali izraziti njeno ljubezen in njena usta so se poizkusila smejati. Kakor od strele zadet, z očmi v njo vprtimi, razprostrtimi rokami in napol odprtimi ustnicami sem nepremično obstal. Globok molk zavlada za hip med tremi osebami tega bolestrnega prizora. Puščavnik ga prvi pretrga

ter pravi: »To bo samo mrzlica, ki jo je povzročil napor in če se udamo v voljo Boga, bo imel z nami usmiljenje.«

Pri teh besedah začne zastala kri zopet teči k srcu in z divjaku lastno gibčnostjo sem naenkrat prešel iz največjega strahu v največje zaupanje. Toda Atala me ni pustila dolgo v njem. Žalostno z glavo majajoč nama da znamenje, da naj se približava njeni postelji.

»Moj oče,« je rekla s slabim glasom, obrnivši se na puščavnika, »čutim, da se mi bliža smrt. O Šakta! Poslušaj brez obupa nesrečno skrivnost, katero sem ti prikrivala, da bi te ne storila preveč nesrečnega in da bi ubogala svojo mater. Ne izkušaj me prekiniti z znaki bolesti, ki bi skrajšali še te trenutke, ki so mi odločeni za življenje. Še veliko stvari moram povedati in na utripljajih srca, ki so vedno slabši... na neznanem ledenem bremenu, ki ga moje prsi komaj vzdigujejo... čutim, da bom morala zelo hiteti.«

Čez nekaj trenutkov molčanja je Atala takole nadaljevala:

»Moja žalostna usoda se je že začela, preden sem zagledala luč sveta. Moja mati me je v velikih bolečinah rodila in nad mojim življenjem so skoro obupali. Da bi ga mi pa ohranili, je moja mati napravila neko obljubo; obljubila je namreč Kraljici angelov, da bi ji jaz posvetila svoje devišтво, če uidem smrti... O usodepolna obljuba, ki me tira v smrt!

Nastopila sem šestnajsto leto, ko sem izgubila svojo mater. Nekaj ur, preden je umrla, me je poklicala k svoji postelji: »Hči moja,« mi je rekla v navzočnosti nekega blagovestnika, ki jo je v zadnjih hipih tolažil, »hči moja, poznaš obljubo, katero sem zate storila. Ali bi ti mogla zatajiti svojo mater? O moja Atala! Zapuščam te na svetu, ki ni vreden, da ima kristjanko sredi malikovalcev, ki preganjajo Boga tvojega očeta in mojega Boga, ki te je po čudežu ohranil, ko ti je dal življenje. Da, moja draga hči, če sprejmeš deviško tenčico, se samo odtegneš skrbem družinskega življenja in pogubnim strastem, ki so

kalile mir tvoji materi! Torej pridi, moja ljubljanka, pridi in prisezi pri ti podobi Odrešenikove matere, v rokah tega svetega duhovnika in tvoje umirajoče matere, da me ne boš zatajila pred obličjem neba. Pomisli, da sem zastavila svojo besedo zate, da bi ti rešila življenje in da boš pahnila dušo svoje matere v večno trpljenje, če ne boš izpolnila moje obljube.«

O moja mati! Zakaj si tako govorila? O vera, ki me obenem delaš nesrečno in srečno, ki me pogubljaš in tolažiš! In ti, dragi in žalostni predmet strasti, ki me še v naročju smrti razjeda, ti vidiš sedaj, o Šakta, kaj je storila neizprosna usoda!... Vsa v solzah sem se vrgla na materine prsi in sem vse obljubila, kar se je zahtevalo, da naj obljubim. Blagovestnik je izgovarjal strašne besede in mi je dal škapulir, ki me veže za vedno. Mati mi je grozila s svojim prokletstvom, če bi svoje obljube kdaj prelomila in ko mi je bila naročila, naj to nasproti poganom, zasledovalcem svoje vere, zamolčim, je izdihnila, držeč me v objemu.

Od začetka nisem poznala nevarnosti svoje prisege. Polna gorečnosti in prava kristjanka, ponosna na špansko kri, ki se pretaka v mojih žilah, sem videla okrog sebe samo može, nevredne, da bi dobili mojo roko; hvalila sem se, da nimam drugega ženina kakor Boga svoje matere. Zagledala sem tebe, mladi in lepi jetnik, ganila me je tvoja usoda in drznila sem se govoriti s teboj ob grmadi gozda: takrat sem začutila vso težo svojih obljub.«

Ko je izgovorila Atala te besede, sem, stiskajoč pesti in gledajoč blagovestnika s pretečmi očmi, zavpil: »To je torej tista vera, katero ste mi tako hvalili! Prokletstvo nad prisego, ki mi jemlje Atalo! Prokletstvo nad Boga, ki nasprotuje naravi! Mož duhovnik, kaj si prišel delat v te gozdove?« — »Tebe rešiti,« je rekel starec s strašnim glasom, »ukrotiti tvoje strasti in te ovirati, bogokletnik, da ne nakoplješ nase jeze božje! Lepo ti pristojaj, mladi mož, ki si komaj vstopil v življenje, da se pritožuješ nad svojimi bolestmi! Kje so znaki tvojega trpljenja? Kje so krivice, ki si jih pretrpel? Kje so kreposti, ki bi

ti edine mogle dati nekaj pravic za tožbo? Kakšno službo si opravil? Kakšno dobroto si storil? Oh, nesrečnež, samo strasti mi kažeš in ti se upaš tožiti nebo! Ko boš ti, kot oče Aubry, trideset let prebil kot pregnanec na gorah, boš manj naglo sodil pota Previdnosti; potem boš razumel, da ne veš ničesar, da nisi nič in da ni tako strogih kazni, niti tako strašnih nesreč, katerih bi pokvarjeno meso ne za-sluzilo, da jih trpi.«

Bliski, ki so švigali iz starčevih oči, njegova brada, ki je udarjala ob njegove prsi in njegove pretresujoče besede, so ga napravljale podobnega kakemu bogu. Od njegovega veličanstva prevzet sem padel pred njegova kolena in sem ga prosil odpuščanja za svoje izbruhe jeze. »Moj sin,« mi je odgovoril s tako milim glasom, da je začela peči mojo dušo vest, »moj sin, nisem te karal zaradi sebe. Oh! Prav imaš, moj dragi otrok: prišel sem vršit pač le malo dobrega v teh gozdovih in Bog nima nevrednejšega služabnika, kakor sem jaz. Toda, moj sin, neba, neba ne smeš nikdar tožiti! Oprosti mi, če sem te razžalil; toda poslušajva tvojo sestro. Mogoče je še kako sredstvo, ne obupajmo, Šakta, to je pač božja vera, ki iz upanja napravi krepost!«

»Moj mladi prijatelj,« je rekla Atala, »ti si bil priča mojih borb in vendar si videl le najmanjši del teh; ostalo sem ti prikrivala. Ne! Črni suženj, ki namaka s svojim potom pekoči pesek Floride, je manj nesrečen, kakor je bila Atala. Tebe sem pripravljala za beg in vendar sem bila prepričana, da moram umreti, če se od mene oddaljiš; bala sem se s teboj bežati v puščave in vendar sem hrepenela po senci gozdov... Ah! Če bi bilo treba zapustiti samo starše, prijatelje in domovino: ali celo, strašna misel, pogubiti svojo dušo!... Toda tvoja senca, o mati! Tvoja senca je bila vedno zraven, očitajoč mi svoje trpljenje! Slišala sem tvoje tožbe, videla sem plamene pekla, ki so te objemali. Moje noči so bile nemile in polne prikazni, moji dnevi so bili zelo tožni; večerna rosa se je sušila, padajoč na mojo žgočo kožo; vetričem sem odprla svoje ustnice in vetriči so na-

mesto, da bi mi prinesli hladila, zagoreli od ognja mojega diha. Kaka muka zame, da sem te videla brez prenehanja okrog sebe, daleč od vseh ljudi v globoki samoti in da sem čutila, da je med menoj in teboj nepremagljiva ograja! Da bi ob tvojih nogah preživela svoje življenje, tebi služila kot tvoj suženj, bi bila zame največja sreča; ta sreča mi je bila blizu in nisem se je mogla veseliti. O kakšni sreči nisem jaz vse sanjala! Kakšne sanje niso vse izšle iz tega tako žalostnega srca! Včasih, ko sem uprla nate svoje oči, sem šla tako daleč, da sem imela istotako nespametne kakor kaznive želje: včasih pa, čuteč neko božanstvo, ki me je zadrževalo pri mojih strašnih željah, bi bila želela, da bi tega božanstva ne bilo! Celo sedaj ... ali smem reči? Sedaj, ko stoji večnost pred menoj, ko se bom prikazala pred neizprosnim sodnikom, v hipu, v katerem iz pokorščine do svoje matere z veseljem gledam, da razjeda moje devištvo moje življenje, v strašnem nasprotju sama s seboj obžalujem, da nisem tvoja! ...«

»Moja hči,« jo je prekinil blagovestnik, »tvoja bolest te zapeljuje. Ta čezmerna strast, kateri se vdajaš, je redkokdaj upravičena v božjih očeh, ker je to bolj nekaj ponarejenega v duhu kot napačnega v srcu. Vendar je treba od tebe odstraniti te izbruhe jeze, ki niso vredni tvoje nedolžnosti. Toda tudi tvoja silovita domišljija, moj dragi otrok, te je glede tvojih obljub preveč vznemirila. Vera ne zahteva večje žrtve kakor človeške. Njeni pravi občutki, njene ukročene kreposti so pač nad prenapetimi občutki in prisiljenimi krepostmi dozdevnega junaštva. Če bi bila podlegla, dobro, uboga izgubljena ovca, dobri pastir bi te bil iskal, da bi te zopet pripeljal k čredi. Zakladi kesanja so ti bili odprti; potokov krvi je treba, da izbrišejo naše napake v očeh ljudi. Bogu pa zadostuje ena sama solza. Pomiri se vendar, moja draga hči, tvoj položaj zahteva miru; obrnimo se na Boga, ki zaceli vse rane svojih služabnikov. Če je to njegova volja, kakor upam, da tej bolezni uideš, bom pisal na škofa v Kvebek: on ima oblast, ki je potrebna, da te odveže od tvojih obljub, ki so samo

navadne obljube, in potem boš preživela pri meni s Šakto, svojim možem, svoje življenje.«

Pri teh starčevih besedah je napadlo Atalo dolgo drgetanje, iz katerega se je zavedla, da je dala znamenje strašne bolesti.

»Kaj?« je rekla strastno sklepajoč roke, »bilo je torej še sredstvo! Mogla sem biti odvezana od svojih obljub!« — »Da, moja hči,« je odgovoril oče, »in sedaj si tudi še lahko.« — »Prepozno je, prepozno je!« je zavpila. »Ali moram v tem hipu umreti, ko zvem, da bi mogla biti srečna!? O, da bi bila prej poznala tega starca! Kakšno srečo bi uživala danes s teboj, s kristjanom Šakto... potolažena in pomirjena od tega vzvišenega duhovnika... v puščavi... za vedno... o! To bi bilo preveč sreče!« — »Pomiri se,« sem ji rekel, stiskajoč roko nesrečnice; »pomiri se, to srečo bova še uživala!« — »Nikdar! Nikdar!« je rekla Atala. — »Kako?« sem vprašal. — »Ti še ne veš vsega,« je deva zaklicala; »včeraj, med nevihto... Hotela sem prelomiti svoje obljube in tako svojo mater pahniti v plamene prepada; že je bilo njeno prokletstvo nad menoj, že sem lagala Bogu, ki je otel moje življenje... Ko si ti poljubil moje tresoce ustnice, nisi vedel, da si objemal smrt!« — »O nebo!« je zakričal blagovestnik. »Dragi otrok, kaj si storil?« — »Zločin, moj oče,« je rekla Atala z zbeganimi očmi; toda pogubila sem samo sebe in rešila sem mater.« — »Dokončaj vendar,« sem zavpil ves v strahu. — »Dobro,« je rekla, »že naprej sem videla svojo slabost; ko sem zapustila koč, sem vzela s seboj...« — »Kaj?« sem z grozo vprašal. — »Strup?« je rekel oče. — »Je že v mojih prsih,« je zaklicala Atala.

Plamenica uide iz puščavnikove roke in jaz padem kot mrtev pred Lopezovo hčer; starec stisne oba med svoje roke in vsi trije združimo v temi en trenutek svoje ihtenje nad mrtvaško posteljo.

»Zbudimo se!« je kmalu rekel srčni puščavnik, ko je prižigal luč. »Dragocene trenutke izgubljam; kot neustrašeni kristjani kljubujmo napadom nesreče: z vrvjo okrog vratu in s pepelom na glavi se vrzimo

pred noge Najvišjega, da poprosimo njegovo milostljivost ali pa, da se uklonimo njegovim sklepom. Mogoče je še čas. Moja hči, ti bi me bila morala že včeraj obvestiti!»

»Ah, moj oče,« je rekla Atala, »zadnjo noč sem te iskala, toda nebo te je za kazen za moje grehe oddaljilo od mene. Sicer bi pa bila vsaka pomoč brezuspešna, kajti celo Indijanci, ki so tako spretni v tem, kar se strupov tiče, ne poznajo prav nobenega protistrupa za tega, katerega sem jaz vzela. O Šakta! Misli si moje začudenje, ko sem videla, da smrt ni tako nagla kot sem pričakovala. Moja ljubezen je moje moči podvojila, moja duša se ni mogla tako hitro ločiti od tvoje.«

Tukaj nisem motil Ataline povesti z ihtenjem, ampak z izbruhi, katere poznajo samo divjaki. Besneč sem se valjal po tleh, vil sem roke in jih grizel. Stari duhovnik je s čudovito nežnostjo letal od brata do sestre in je naju obsipal z mnogimi pomočmi. V miru svojega srca in pod težo let se je znal prilagoditi najini mladosti in njegova vera mu je nudila najnežnejših in bolj vnemajočih besed kakor naše strasti. Ali te ta duhovnik, ki se je štirideset let vsak dan daroval službi Boga in ljudi v teh gorah, ne spominja na one žgalne daritve Izraela, ki so se vedno kadile na visokih krajih pred Gospodom?

Ah, zastonj je poizkušal prinesiti Atalinemu zlu kakkega zdravila. Utrujenost, žalost, strup in strast, bolj smrtonosna kakor vsi strupi skupaj, so se združili, da bi oropali pustinjo te cvetke. Proti večeru so se prikazali strašni znaki; Atalinih udov se je polastilo splošno otrpnenje in končni deli njenega trupla so se začeli ohlajevati. »Dotakni se mojih prstov,« mi je rekla; »ali se ti ne zde ledeni?« Nisem vedel, kaj bi odgovoril in moji lasje so se od groze ježili; potem je pristavila: »Včeraj sem se še, moj ljubljeneč, ob samem tvojem dotiklaju stresla in sedaj ne čutim več tvoje roke in skoro ne slišim več tvojega glasu; predmeti v votlini krog in krog izginjajo. Ali ne po-

jejo ptice? Solnce mora sedaj biti že blizu zatona, Šakta; njegovi žarki bodo pač lepi na mojem grobu v pustinji.«

Ko je Atala zapazila, da naju te besede spravljajo v jok, nama je rekla: »Oprostita mi, moja dobra prijateljca, jaz sem pač slabotna, toda mogoče bom postala močnejša. Vendar, umreti tako mlada, tako naenkrat, ko je bilo moje srce polno življenja! Predstojnik molitve, imej usmiljenje z menoj; tolaži me! Ali misliš, da je moja mati zadovoljna in da mi Bog odpusti, kar sem zakrivila?«

»Moja hči,« je rekel dobri puščavnik jokajoč in solze je brisal s svojimi tresočimi in pohabljenimi prsti; »moja hči, vse te nesreče izvirajo iz tvoje nevednosti; tvoja divjaška vzgoja in pomanjkanje potrebnega pouka te je pogubilo; ti nisi vedela, da kristjanka ne sme s svojim življenjem razpolagati. Poto-laži se vendar, moja draga ovčica; Bog ti bo zaradi preprostosti tvojega srca odpustil. Tvoja mati in nespametni blagovestnik, ki jo je vodil, sta bila bolj kaznjiva kakor ti; prestopila sta svojo moč, ko sta iz tebe izsilila neskromno obljubo; toda mir Gospodov naj bo ž njima! Vi vsi trije nudite strašen zgled nesreč prenapete navdušenosti in pomanjkanja luči v verskih stvareh. Pomiri se, moj otrok: oni, ki preiskuje obisti in srce, te bo sodil po tvojih namenih, ki so bili čisti, in ne po tvojem dejanju, ki je kaznjivo. — Kar se pa življenja tiče, če je prišel trenutek, da v Gospodu zaspiš, ah, moj dragi otrok, kako malo izgubiš, če izgubiš ta svet! Kljub samoti, v kateri si živela, si poznala žalost: kaj bi šele mislila, če bi bila priča družabnega zla; če bi bila, ko bi se izkrcala na obrežjih Evrope, tvoje uho zaslišalo glasni krik bolesti, ki se vzdiguje v ti stari zemlji! Prebivalec koč in oni palač, vsak trpi, vsak tukaj zdihuje; ljudje so videli jokati kraljice kakor preproste žene in čudili so se nad množino solz, ki jih vsebujejo oči kraljev.«

»Ali svojo ljubezen obžaluješ? Moja hči, ravno-tako bi lahko objokavala sanje. Ali poznaš človeško srce in ali bi mogla sešteti nestanovitnosti njegovih

želja? Prej bi seštela število valov, ki jih morje ob nevihti vali. Atala, žrtve in dobrote niso večne vezi: nekega dne bi mogoče prišla mržnja z nasičenostjo, preteklost bi se štela za nič in zapazile bi se samo napake uboge in malo čislane zveze. Brez dvoma, moja hči, je bila najlepša ljubezen v onem možu in oni ženi, ki sta izšla iz Stvarnikove roke. Raj je bil za njiju pripravljen, bila sta nedolžna in nesmrtna. Popolna na duši in telesu, sta v vsem drug drugemu odgovarjala: Eva je bila ustvarjena za Adama in Adam za Evo. Če ta dva kljub temu nista mogla ostati vselej tako srečna, kako bi mogel ostati tako srečen za njima kak drug par? Celo najlepše zveze med moškim in žensko skali slabost ali greh; ljubosumnost se je priplazila do oltarja iz ruše, na katerem se je daroval kozliček, vladala je v Abrahamovem šatoru in med očaki stare Zaveze, v družinah, svete družine, iz katerih je hotel iziti po telesu Jezus Kristus. Prihranim ti natančen popis skrbi gospodinjstva, prepirov, nemih očitkov, nemirov in vseh onih skritih bolečin, ki bede v vsaki družini. Žena ponovi svoje bolečine vsakokrat, ko je mati in v solzah se poroči. Koliko je žalosti pri sami izgubi novorojenca, kateremu je dajala mleka in ki na njenih prsih umrel! Gora je bila polna tožb in nič ni moglo potolažiti Rahele, ker ni bilo več njenih sinov. Te grenkosti, združene s človeškim ljubkovanjem, so tako močne, da sem v svoji domovini videl plemenite, od kraljev ljubljene dame, ki so zapustile dvor, da so bile v samostanih pokopane in da so bičale to uporno meso, čigar naslade so same bolesti.

Toda mogoče boš rekla, da se ti zadnji zgledi tebe ne tičejo; da se je vsa tvoja častihlepnost omejila na življenje v nizki koči z možem, ki si ga izvolila; da si manj iskala sladkosti zakona kakor časa one neumnosti, ki jo imenuje mladina »ljubezen«. Prevara, izmišljotina, ničevost, sanje ranjene domišljije! Tudi jaz sem poznal, moja hči, nemir srca; ta glava ni bila vedno tako gola in te prsi ne tako mirne, kakor se ti zde danes. Verjemi moji izkušnji; če bi se človek, v svojih nagnjenjih stonoviten, mogel nepreneho-

ma prepuščati vedno ponovljenim čuvstvom, bi ga samota in ljubezen brez dvoma storile podobnega Bogu samemu, kajti to sta dve večni radosti velikega Bitja. Toda človeška duša se utruji in nikdar ne ljubi dolgo istega predmeta z enako popolnostjo. Vedno je nekaj točk, v katerih se dve srci ne ujemati in te točke s časom zadostujejo, da napravijo življenje neznosno.

Nazadnje, moja draga hči, je velika napaka v sanjah, ki jih sanja človek o sreči, da pozablja na slabost smrti, ki je združena s človeško naravo. Prej ali slej, kakor bi bila pač tvoja sreča, bi se bilo to lepo obličje izpremenilo v ono enolično podobo, ki jo da grob Adamovi družini: celo Šaktovo oko bi te ne moglo spoznati med tvojimi sestrkami v grobu. Ljubezen ne razteza svojega kraljestva preko krste. Kaj pravim! O ničevost vseh ničevosti! Kaj govorim o moči prijateljstva na zemlji: ali hočeš, moja draga hči, spoznati njegovo minljivost? Če bi kak človek nekaj let po svoji smrti zopet zagledal luč sveta, dvomim, da bi bil z veseljem sprejet celo od onih, ki so največ solz posvetili njegovemu spominu: tako hitro se stvorijo nove vezi, tako lahko se sprejmejo druge navade, tako naravna je nestanovitnost človeku, tako malo vredno je naše življenje celo v srcih naših prijateljev!

Zato zahvali, moja draga hči, božjo dobroto, ki te tako hitro vzame iz te solzne doline. Že se pripravljajo zate nad oblaki bela obleka in bleščeč deviški venec; že slišim Kraljico angelov, ki te kliče: Pridi, moja vredna služabnica, pridi, moja golobica, pridi in sedi na prestol nedolžnosti med vse one hčere, ki so žrtvovale svojo lepoto in mladost službi človeštva, vzgoji otrok in delu pokore. Pridi, skrivnostna roža, in počivaj na prsih Jezusa Kristusa. Ta krsta, svatbena postelja, ki si si jo izbrala, ne bo varana in objemi tvojega nebeškega ženina ne bodo nikdar prenehali.<

Kakor zadnji dnevni žarek vetrove oslabi in razlije mir nad zemljo, tako je pomirila mirna starčeva beseda strasti v prsih moje ljubljenske. Zdela se je, da je mislila samo še na mojo boleost in na sredstva,

da bi mogel njeno izgubo prenesti. Zdaj mi je rekla, da bi srečna umrla, če bi ji obljubil, da posušim svoje solze; zdaj mi je govorila o moji materi in o moji domovini; hotela me je odvrniti od trenutka bolesti, vzbujajoč v meni preteklo bolest. Izpodbujala me je k potrpežljivosti in kreposti. »Ne boš vedno nesrečen,« mi je rekla, »če te nebo danes izkuša, te samo zato, da te napravi usmiljenejšega za trpljenje drugih. Srce, o Šakta, je kakor ona vrsta dreves, ki dajejo svoj balzam za človeške rane le takrat, če jih je ranilo železo.«

Ko je to rekla, se je obrnila k blagovestniku in je pri njem iskala tolažbe, katere mi je dala okusiti in tako je na smrtni postelji kot tolažnica in sprejemnica tolažbe dajala in sprejemala besedo življenja.

Medtem je puščavnik svoje prizadevanje podvojil. Njegove stare kosti so bile od goreče ljubezni podnetene in vedno je vmes, ko je pripravljaj zdravila, podkurjeval ogenj in popravljal posteljo, govoril občudovanja vredne stvari o Bogu in o sreči pravičnih. Zdelo se je, da gre s plamenico vere pred Atalo v grob, da bi ji pokazal čudovite skrivnosti. Nizka votlina je bila polna veličastnosti krščanske smrti in nebeški duhovi so bili brez dvoma pozorni na ta prizor, v katerem se je vera sama bojevala proti ljubezni, mladosti in smrti.

Slavno je zmagala ta božanska vera in njena zmaga se je zapazila na sveti žalosti, ki se je po prvih izbruhih strasti naselila v najinih srcih. Proti polnoči se je zdelo, da je Atala oživila, da bi ponavljala molitve, katere je puščavnik izgovarjal ob robu njene postelje. Kmalu potem mi je podala roko in mi je s komaj slišnim glasom rekla: »Sin Utalisija, ali se spominjaš tiste prve noči, ko si me imel za devo zadnje ljubavi? O nenavadno predznamenje najine usode!« Ustavila se je in potem je zopet nadaljevala: »Kadar na to mislim, da te naj za vedno zapustim, se srce tako prizadeva, da bi še enkrat živelo, da skoro čutim moč, postati nesmrtna vsled silne ljubezni. Toda, o moj Bog, tvoja volja naj se zgodi!« Atala je nekaj trenutkov molčala, potem je pristavila: »Sedaj

mi samo to še preostaja, da te prosim odpuščanja za trpljenje, ki sem ti ga povzročila. Često sem te mučila s svojim ponosom in trmo. Šakta, nekaj zemlje vržene na moje truplo, postavi cel svet med mene in tebe in za vedno te osvobodi od teže mojih nesreč.« »Tebi odpustiti!« sem odgovoril od solza oblit. »Ali nisem jaz povzročil vse tvoje nesreče?« — »Moj prijatelj,« mi je rekla, prekinivši me, »ti si me napravil zelo srečno in če bi še enkrat mogla začeti življenje, bi še imela rajši srečo, da bi tebe nekaj hipov ljubila v nesrečnem izgnanstvu, kakor da bi imela v svoji domovini celo življenje mir.«

Tukaj se je Atalin glas razgubil; smrtne sence so se razširile krog njenih oči in ust; njeni tavajoči prsti so se poizkušali dotakniti kakega predmeta; čisto tiho se je pogovarjala z nevidnimi duhovi. Kmalu nato je z naporom poizkušala, toda zastonj, da bi z vratu vzela majhen križ; prosila me je, naj ga sam vzamem in mi je rekla:

»Ko sem prvikrat s teboj govorila, si videl ta križ, ki se je pri svetlobi ognja svetil na mojih prsih; to je edino imetje, ki ga ima Atala. Lopez, tvoj in moj oče, ga je poslal moji materi malo dni pred mojim rojstvom. Sprejmi vendar od mene to dediščino, o moj brat! Ohrani ga v spomin na moje nesreče. Pri tem Bogu nesrečnežev boš v grenkosti svojega življenja imel pribežališče. Šakta, še eno zadnjo prošnjo imam do tebe. Prijatelj, najina zveza bi bila na zemlji kratka, toda za tem življenjem je še eno daljše življenje. Kako bi bilo strašno, za vedno biti ločena od tebe! Danes grem samo pred teboj in te bom v nebeškem kraljestvu čakala. Če si me ljubil, daj se poučiti v krščanski veri, ki bo pripravila najino združenje. Ta vera dela pred tvojimi očmi velik čudež, ker me napravlja sposobno, da te zapustim, ne da bi umrla v bridkosti obupa. Vseeno, Šakta, hočem od tebe samo navadno obljubo, predobro vem, koliko stane, da bi zahtevala od tebe prisego. Mogoče bi te mogla ta obljuba ločiti od kake srečnejše žene, kakor sem jaz... O moja mati! Odpusti svoji hčeri. O de-

vica! Zadrži svojo jezo. Zopet padam v svoje slabosti in kradem ti, o moj Bog, misli, ki bi morale biti samo tvoje.«

Od bolesti zelo užaloščen, sem Atali obljubil, da bom kédaj sprejel krščansko vero. Pri tem prizoru se je puščavnik z navdušenim obrazom vzdignil in razprostirajoč roke proti votlininemu oboku, je zaklical: »Čas je, čas je sedaj, klicati Boga!«

Komaj je te besede izpregovoril, ko me nadnaravna moč prisili, da padem na kolena in nagnem glavo ob vznožju Ataline postelje. Duhovnik odpre skriven prostor, v katerem je bila zaprta zlata žara, pokrita s svilen tenčico; poklekne in iskreno moli. Votlina je bila naenkrat razsvetljena; v zraku so se slišale besede angelov in brnenje nebeških harf in ko je puščavnik iz tabernakla vzel sveto posodo, sem mislil, da vidim Boga samega stopati iz hribovega pobočja.

Duhovnik je odprl kelih; vzel je med svoja prsta snežnobelo hostijo in se je bližal Atali, izgovarjajoč skrivnostne besede. Svetnica je imela v zamaknjenju v nebo uprte oči. Zdelo se je, da so jo vse njene bolesti zapustile, vse njeno življenje se je zbralo na njenih ustih: njene ustnice so se odprle in so spoštljivo sprejele Boga, skritega v mističnem kruhu. Potem pomoči starec nekaj volne v posvečeno olje; s to drgne potem Atalini senci, gleda en trenutek umirajočo hčer in naenkrat izpregovori glasno te besede: »Odidi, duša krščanska, združi se s svojim Stvarnikom.« Ko sem svojo pobešeno glavo vzdignil, sem zaklical, ko sem pogledal posodo, v kateri je bilo sveto olje: »Moj oče, ali bo to zdravilo dalo Atali življenje?« — »Da, moj sin,« je rekel starec in je padel v moje roke, »večno življenje!« Atala je bila pravkar izdihnila.

Na tem mestu je bil Šakta že drugič po začetku svoje povesti prisiljen prenehati. Solze so ga zalile in slišale so se samo pretrgane besede. Slep Sašem je razgalil svoje prsi in na njih pokazal Atalin križ. »Tukaj je poroštvo nesreče!« je zavpil. »O René! Moj

sin! Ti vidiš in jaz ne vidim več! Povej mi, ali zlato po tolikih letih še ni izpremenjeno? Ali ne vidiš sledov mojih solz? Ali bi mogel spoznati mesto, katerega se je svetnica s svojimi ustnicami dotaknila? Zakaj pa še ni Šakta kristjan? Kakšni ničevi politični in domovinski vzroki so ga do zdaj zadrževali v zmotah njegovih očetov? Ne, nočem se še dalj časa obotavljati. Zemlja me kliče: »Kdaj boš šel v grob in česa še čakaš, da ne sprejmeš božanske vere...?« O zemlja! Ne boš dolgo name čakala: takoj ko bo duhovnik to, od žalosti pobeljeno glavo v vodi pomladil, upam, da se združim z Atalo... Toda dokončajva še to, kar mi preostaja, da še povem, od svoje zgodovine.«

Pogreb.

»Ni mogoče, o René, da bi ti danes naslikal obup, ki se je polastil mojega srca, ko je Atala oddala zadnji vzdih. Treba bi bilo imeti več ognja, kakor ga mi je ostalo; treba bi bilo, da bi se moje zaprte oči zopet mogle odpreti solncu, da bi od njega zahtevale obračun za solze, ki so jih prelile ob njegovi svetlobi. Da, ta luna, ki se sedaj sveti nad našimi glavami, se bo prej utrudila, razsvetljevati Kentuckyjeve pustinje; da, ta reka, ki sedaj nese naše čolne, bo prej prekinila tok svojih voda, kakor bodo nehale teči moje solze za Atalo. Dva dni sem bil gluh za puščavnikove besede. Ko je poskušal, da bi mojo žalost potolažil, se ta izvrstni mož ni posluževal ničevih zemeljskih dokazov, ampak se je zadovoljil, da mi je rekel: »Moj sin, to je božja volja«; in stisnil me je v svoje roke. Nikdar bi ne bil verjel, da je v besedah udanega kristjana toliko tolažbe, če bi ne bil sam tega poizkusil.

Nežnost, gorečnost in neomahljiva potrpežljivost starega božjega služabnika so slednjič premagale trdovratnost moje bolesti. Sramoval sem se solz, katere sem mu povzročil. »Moj oče,« sem mu rekel, »to je preveč; strasti mladega moža naj ne vznemirjajo več miru tvojega življenja. Pusti me, da vzamem zemeljske ostanke neveste, pokopal jih bom v kakem kotu puščave in če sem še k življenju obsojen, se bom trudil, da postanem vreden onega večnega zakona, ki mi je bil od Atale obljubljen.«

Pri tej nepričakovani vrnitvi poguma se je dobri oče od veselja tresel; potem je zaklical: »O kri Jezusa Kristusa, kri mojega dobrega Učenika, tukaj spoznam tvoje zasluge! Brez dvoma boš rešil tega mladega človeka. Moj Bog, dopolni svoje delo! Daj

mir tej ubogi duši in od njegovih nesreč pusti samo ponižne in koristne spomine!«

Pravični mož se je upiral, da bi mi prepustil truplo Lopezove hčere, toda predlagal mi je, da bi novoizpreobrnjenci prišli in bi jo z vso krščansko slovesnostjo pokopali; temu sem se pa jaz upiral. »Nesreče in kreposti Atale,« sem mu rekel, »so bile ljudem neznane: tudi njen grob, na skritem kraju od najinih rok izkopan, naj bo vsem neznan.« Dogovorila sva se, da bova drugi dan s solnčnim vzhodom odšla, da pokopljeva Atalo pod lokom naravnega mostu ob vhodu v »Dobrave smrti«.

Proti večeru sva prenesla njene dragocene ostanke na severno odprtino votline. Puščavnik jih je bil zavil v kos evropskega platna, katero je stkala njegova mati: to je bilo edino imetje, katero mu je od njegove domovine ostalo in že davno ga je bil določil za svoj lastni grob. Atala je ležala na ruši gorskih nedotik; njene noge, glava, rame in del prsi so bili nepokriti. V njenih laseh se je videla vela magnolijina cvetka ... ravno tista, ki sem jo položil na posteljo deve, da bi bila rodovitna. Zdela se je, da njene ustnice — kakor dva jutra odprt rožni popek — po nečem koprne in se smejejo. Na njenih blede se svetlečih licih so se razločile nekatere modre žile. Njene lepe oči so bile zaprte, njene čedne noge so ležale vsaksebi in njene alabastrne roke so pritiskale k srcu križ iz ebenovine; škapulir njenih obljub je bil obešen na njenem vratu. Zdela se je začarana od angela otožnosti in od dvojnega spanja nedolžnosti in groba: ničesar še nisem videl bolj nebeškega. Kdor ni vedel, da se je ta mlada deklica enkrat veselila dnevne svetlobe, bi jo bil mogel imeti za kip spečega devištva.

Puščavnik je vso noč neprenehoma molil. Molče sem sedel ob zgavju mrtvaške postelje svoje Atale.

Kolikokrat sem imel, če je spala, na kolenih to dražestno glavo! Kolikokrat sem se sklonil nad njo, da bi slišal in vdihnil njen dih! Toda sedaj ni noben šum prišel iz nepremičnih prsi in zastonj sem čakal, da oživi njena lepota!

Luna je dajala ti pogrebni straži svojo blede luč. Sredi noči je izšla kakor bela vestalka, ki pride jokati na krsto tovarišice. Kmalu je v gozdovih razlila ono veliko skrivnost otožnosti, katero rada pripoveduje starim hrastom in starinskim morskim obrežjem. Od časa do časa je puščavnik pomočil cvetočo vejico v posvečeno vodo in potem je, otresujoč vlažno vejico, napravil noč lepo dišečo od nebeških balzamov. Včasih je po neki stari melodiji ponavljal nekaj verzov pesnika, ki se imenuje Job. Rekel je:

»Zvenel sem kakor cvetica; posušil sem se kakor trava na poljih.

Zakaj je bila dana luč revnemu in življenje onim, ki so žalostni v srcu?«

Tako je pel stari mož. Njegov globoki in odmerjeni glas se je razlegal po tihoti pustinje. Ime Boga in groba je prihajalo iz vseh odmevov, iz vseh potokov in vseh gozdov. Gruljenje virginijskega goloba, šumenje gorskega potoka in zvonenje zvona, ki je klical popotnike, so se pridruževali temu pogrebniemu petju in zdelo se je, da se sliši iz »Dobrav smrti« daljni kor umrlih, ki so odgovarjali puščavnikovemu glasu.

Medtem se je naredil na vzhodu zlat pas. Skobci so kričali na pečinah in kune so se vračale v brestove votline: to je bilo znamenje za Atalin pogreb. Truplo sem naložil na svoje rame; puščavnik je stopal pred mano z lopato v roki. Začela sva iti od pečine do pečine; starost in smrt sta enako ovirali najine korake. Ko sem videl psa, ki je naju v gozdu izsledil in je sedaj, od veselja skakajoč, nama kazal drugo pot, sem se razjokal. Često so dolgi Atalini lasje, igra jutranjih sapic, razprostrli zlato tenčico čez moje oči; često sem bil prisiljen, kriveč se pod težo, položiti jo na mah in sesti zraven nje, da bi zbral novih moči. Slednjič sva prišla na mesto, katero je moja boleost zaznamovala; šla sva pod mostov lok. O moj sin, ti bi bil moral videti mladega divjaka in starega puščavnika v puščavi, oba na kolenih, enega nasproti drugemu, ki sta kopala s svojimi rokami grob za

ubogo deklico, katere truplo je v bližini ležalo v posušeni strugi hudournika.

Ko je bilo najino delo dokončano, sva prenesla lepoto v njeno posteljo iz gline. — Ah! Upal sem bil, da pripravim zanjo drugo posteljo! — Potem sem vzel nekaj prahu v roko in v groznem molku sem zadnjikrat uprl svoje oči na Atalino obličje. Potem sem natresel zemlje spanja na čelo osemnajstih pomladi; polagoma sem videl, kako izginjajo poteze moje sestre in se skrivajo njene miline za zavaso večnosti; njeno telo je gledalo nekaj časa iz črnika-stega dna, kakor se vzdiguje bela lilija iz srede temne gline. »Lopez,« sem potem zaklical, »poglej svojega sina, ki pokopava tvojo hčer!« In popolnoma sem pokrnil Atalo z zemljo spanja.

Vrnila sva se k votlini in razodel sem blagovestniku načrt, katerega sem napravil, da bi se namreč pri njem nastanil. Sveti mož, ki je čudovito poznal človeško srce, je odkril mojo misel in zvijačo moje bolesi ter mi je rekel: »Šakta, sin Utilisija, ko je Atala živel, sem te sam prosil, da bi ostal pri meni; toda sedaj se je tvoja usoda izpremenila in moraš se vrniti v svojo domovino. Verjemi mi, moj sin, bolesi niso večne; morajo se prej ali slej končati, ker tudi človeško srce je minljivo; to je ena izmed naših velikih nepopolnosti: nismo celo sposobni, da bi bili dalj časa nesrečni. Vrne se nazaj k Meschacebéju; pojdi tolažit svojo mater, ki te vse dni objokuje in ki potrebuje tvoje podpore. Daj se poučiti v veri svoje Atale, da boš kreposten in krščanski. Jaz bom pa tukaj čul nad grobom. Odidi, moj sin! Bog, duh tvoje sestre in srce tvojega starega prijatelja ti bodo sledili.«

To so bile besede moža iz pečine; njegova veljava je bila prevelika, njegova modrost pregloboka, da bi ga ne ubogal. Že drugi dan sem zapustil svojega častitljivega dobrotnika, ki mi je dal, stiskajoč me na svoje srce, svoje zadnje nasvete, svoj zadnji blagoslov in svoje zadnje solze. Šel sem h grobu; bil sem presenečen, ko sem tam našel majhen križ, ki se je vzdigoval nad smrtjo, kakor se vidi jambor ladje,

ki se je razbila. Sodil sem, da je puščavnik prišel ponoči molit na grob; to znamenje prijateljstva in pobožnosti je učinilo, da so v obilici tekle moje solze. Skušnjava me je obšla, da bi grob zopet odprl in da bi še enkrat videl svojo ljubljeno; neki verski strah pa me je zadržal. Sedel sem na sveže nametano zemljo. Komolec uprt na kolena in glavo podpirajoč z roko, tako sem obstal, potopljen v najgrenkejšo sanjarije. O René! Takrat sem prvikrat resno premišljeval o ničevosti življenja in še večji ničevosti naših načrtov! O moj otrok, kdo pa še ni o tem premišljeval. Jaz sem samo star jelen, od zim pobeljen; moja leta tekmujejo z onimi vrane: vendar pa, kljub tolikim dnevom, ki so se nakopičili nad mojo glavo, kljub tako dolgi življenski izkušnosti, še nisem srečal človeka, ki bi ne bil v svojih sanjah o sreči varan, niti srca, ki bi ne imelo v sebi kake skrite tožbe. Na videz najbolj vedro srce je podobno naravnemu vodnjaku savane Alašuje: površina se zdi mirna in čista, toda če pogledaš v krnico, bi videl velikega krokodila, katerega redi vodnjak v svojih vodah.

Ko sem tako videl nad tem mestom bolesi solnčni vzhod in zahod, sem se drugega dne ob prvem kriku štokrlje pripravljaj, da zapustim posvečeni grob. Odšel sem od njega kakor od mejnika, od katerega sem se hotel spustiti na pot kreposti. Trikrat sem poklical Atalinega duha; trikrat je odgovoril duh pustinje na moje klice pod pogrebnim lokom. Potem sem pozdravil vzhod in v dalji sem zapazil na gorskih stezah puščavnika, ki se je odpravil h koči kakega nesrečneža. Padel sem na kolena in ko sem tesno objel grob, sem zaklical: »Spi v miru v tej tuji zemlji, ti preveč nesrečna deva! Za plačilo za tvojo ljubezen, izgnanstvo in smrt, te zapušča celo Šakta!« Potem sem se zelo jokajoč ločil od Lopezove hčere; odtrgal sem se od teh krajev in ob spomeniku narave sem pustil najvzvišenejši spomenik, ponižni grob kreposti.«

Epilog.

Natšez Šakta, sin Utalisija, je povedal to zgodbo Evropecu Renéju. Očetje so jo pripovedovali otrokom in jaz, popotnik v daljnih deželah, sem po resnici povedal to, kar so mi Indijanci sporočili. V ti povesti sem videl sliko poljedelskega naroda, vero, prvo človeško zakonodajalko, nevarnost nevednosti in fanatizma v nasprotju z lučjo, ljubeznijo in s pravim duhom Evangelija, borbe strasti in kreposti v preprostem srcu med triumfom krščanstva nad najdivjejšim čuvstvom in najstrašnejšim strahom: nad ljubeznijo in smrtjo.

Ko mi je neki Siminol to zgodbo povedal, se mi je zdela zelo poučna in lepa, ker je vanjo vpletel cvetico puščave, lepoto družinskega življenja in neki preprosti način pripovedovanja bolesi. Toda ena stvar je še ostala, ki je še nisem zvedel. Prašal sem, kaj se je zgodilo z očetom Aubryjem in nihče mi ni mogel tega povedati. Nikdar bi ne bil tega vedel, če bi mi ne bila Previdnost, ki vse vodi, tega odkrila, kar sem iskal. Stvar se je takole zgodila:

Hodil sem po obrežju Meschacebéja, ki je nekdanj tvoril južno mejo Nove Francije, in želel sem videti drugo čudo tega kraljestva, slap Niagaró.

Prišel sem že blizu tega vodopada, ko sem neko jutro zagledal v deželi Aganonsijonov¹, korakajoč čez planjavo, neko ženo, ki je pod drevesom sedela in je imela na svojih kolenih mrtvega otroka. Tiho sem se približal mladi materi in slišal sem jo, kako je rekla:

»Če bi bil med nami ostal, dragi otrok, kako bi tvoja roka krasno napenjala lok! Tvoja roka bi premagala besnečega medveda in na vrhu gore bi tvoje

¹ Irokezi.

noge tekmovala v teku s srnjakom. Beli hermelin pečine, tako mlad, moraš iti v deželo duhov! Kako boš tam začel živeti? Tvojega očeta še ni tam, da bi te hranil s svojim lovskim plenom. Zeblo te bo in noben duh ti ne bo dal kož, da bi se z njimi ogrnil. Oh, moram hiteti, da se združim s teboj, da ti bom pela pesmi in dajala mleka.«

In mlada mati je pela s tresočim glasom, zibala je otroka na svojih kolenih, močila je njegove ustnice z materinskim mlekom in je smrt obsipala z vsemi skrbmi, katere dajemo življenju.

Ta žena je hotela posušiti svojega sina po indijanski navadi na drevesnih vejah, da bi ga potem prenesla v grob svojih očetov. Zato je slekla svojega novorojenčka in ko je nekaj časa dihala na njegova usta, je objela zemeljske ostanke, da bi se bili na ognju materinega srca oživili, če bi si Bog ne bil pridržal diha, ki daje življenje.

Vstala je in je z očmi iskala drevesa, na čigar veje bi mogla obesiti svojega otroka. Izvolila je rdečecvetoči javor, ki je bil okrašen z cvetnimi kitami in ki je razširjal najprijetnejše vonjave.

Z eno roko je pripognila spodnje vejice, z drugo je nanje položila truplo; ko je potem vejo izpustila, se je veja vrnila v svojo naravno lego, noseč zemeljske ostanke nedolžnosti, skrite v dišečem listju. O kako je ta indijanska navada genljiva! Videl sem vas v samotnih poljanah, o krasni spomeniki Krassa in Cezarja in rajši kakor vas imam te zračne grobove divjakov, te dišeče mavzoleje iz zelenja, katere napravlja lepodišeče čebela, katere cefir ziblje in na katerih si gradi svoje gnezdo slavec ter poje svoje tožeče melodije. Če so zemeljski ostanki mlade deklice, katere je roka ljubljenca obesila na drevo smrti, če so to ostanki dragega otroka, katere je položila mati v bivališče malih ptičev, vse to mičnost še poveča. Približal sem se ženi, ki je stokala ob javorju, dal sem ji roko na glavo in sem trikrat zakričal v znamenje bolesti. Potem sem brez besed kakor ona vzel vejico in sem pojal žuželke, ki so rojile okrog otrokovega trupla. Toda pazil sem, da nisem splašil

bližnjega goloba. Indijanka mu je rekla: »Golob, če ti nisi duša mojega sina, ki se je vzdignila v višave, si brez dvoma mati, ki iščeš kako stvar, da bi naredila gnezdo. Vzemi te lase, katere ne bom več umivala v vodi; vzemi jih, da boš nanje položila svoje male; veliki duh naj ti jih ohrani pri življenju.«

Medtem je mati od veselja jokala, ko je videla vljudnost tujca. Ko sva tako delala, se je približal mlad mož in je rekel: »Hči Cébate, vzemi najinega otroka; ne bomo več dolgo tukaj bivali. Ob prvem svitu odidemo.« Potem sem jaz rekel: »Brat, želim ti modro nebo, veliko srnjakov, plašč iz bobrovih kož in upanje. Ali nisi iz te puščave?« — »Ne,« je odgovoril mladi mož, »mi smo izgnanci in gremo iskat domovino.« Ko je to izgovoril, je povetil glavo na svoje prsi in s koncem svojega loka je odbijal cveticam glave. Videl sem, da so bile solze skrite v tej zgodbi in sem molčal. Žena je vzela svojega sina z drevesnih vej in ga je dala svojemu možu, da ga je nesel. Potem sem rekel: »Ali mi hočeta dovoliti, da vama za nocoj zažgem ogenj?« »Nimamo strehe,« je odgovoril vojniki; »če nama hočeš slediti, svoj tabor imamo ob slapu.« — »Hočem,« sem odgovoril in smo skupaj odšli.

Kmalu smo prišli k slapu, ki se je s strašnim šumenjem naznanjal. Tvori ga reka Niagara, ki pride iz Erijskega jezera in se izliva v Ontarijsko; njegova pravokotna višina znaša stoštiriintrideset čevljev. Od Erijskega jezera pa do slapa priteče reka v hitrem teku in ob padcu je manj reka kakor morje, čigar valovi silijo k zevajočemu žrelu prepada. Vodopad se razdeli v dva padca in se krivi v obliki podkve. Med obema padcema se vzdiguje otok, ki je spodkopan in visi z vsemi drevesi nad kaosom valov. Množina reke, ki se vrže proti jugu, se zaokroži v neizmeren valj, potem se razprostre v snežnobel prt in se na solncu sveti v vseh barvah; ona pa, ki pada na vzhodu, se razlije v strašno senco; reklo bi se lahko kakor vodni steber vesoljnega potopa. Tisoč mavric se nad prepadom krivi in križa. Udarjajoč na stresajočo se pečino, se voda odbija v vrtincih pene, ki se vzdigu-

jejo nad gozdove kakor dim velikanskega požara. Smreke, divji orehi in pečine, zrezljane v oblikah prikazni, prizor še povelečujejo. Orli, katere vodi s seboj zračni tok, krožijo nad prepadom in rosomahi se obešajo s svojimi upogljivimi repi, na konce pripognjenih vej, da bi popadli v prepadu trupla losov in medvedov.

* * *

Medtem ko sem z radostjo in obenem z grozo opazoval ta prizor, sta me Indijanka in njen mož zapustila. Da bi ju poiskal, sem šel ob reki nad vodopad in kmalu sem ju našel na kraju, ki je bil primeren njuni žalosti. Sedela sta v travi s starci pri človeških kosteh, ki so bile zavite v živalske kože.

Začuden radi tega, kar sem v nekaj urah videl, sem sedel zraven mlade matere in sem ji rekel: »Kaj pomeni vse to, moja sestra?« Ona mi je odgovorila: »Moj brat, to je zemlja domovine in to je pepel naših prednikov, ki nas spremljajo v naše pregnanstvo.« »In kako ste prišli v tako nesrečo?« sem rekel. Hči Célute je odgovorila: »Mi smo zadnji ostanki Natšezov. Po klanju, katero so Francozi uprizorili, da bi maščevali svoje brate, so oni izmed naših bratov, ki so zmagovalcem ušli, našli zavetje pri naših sosedi Šikasih. Tam so precej dolgo časa mirovali. Toda sedem mesecev je od tega, ko so se virginjski belokožci polastili naših ozemelj, rekoč, da so jim bila dana od nekega evropskega kralja. Povzdignili smo oči proti nebu in z ostanki svojih prednikov obloženi, smo se odpravili na pot skozi puščavo. Jaz sem med potjo porodila in ker je bilo moje mleko vsled bolesi slabo, je moje dete umrlo.« Ko je to pravila, si je mlada žena s svojimi lasmi brisala oči in tudi jaz sem se jokal.

Nato sem rekel: »Častimo, moja sestra, velikega duha, vse se zgodi na njegovo odredbo. Vsi smo popotniki in naši očetje so tudi bili kakor mi. Toda eno mesto je, kjer se bomo odpočili. Če bi se ne bal, da bi ne imel ravnotako lahkomišelno govorico kakor belokožci, bi te vprašal, če si kaj slišala govoriti o

Natšezu Šakti.« Pri teh besedah me je Indijanka pogledala in mi je rekla: »Kdo ti je pa pravil o Natšezu Šakti?« Jaz sem odgovoril: »Modrost.« Indijanka je odvrnila: »Povedala ti bom, kar vem, ker si od trupla mojega sina podil muhe in ker mi praviš lepe besede o velikem duhu. Jaz sem hči od hčere Evropca Renéja, katerega je Šakta posinovil. Šakta, ki se je dal krstiti in René, moj tako nesrečni ded, sta v onem klanju izgubila življenje.« — »Človek pride vedno iz bolesi v bolest,« sem skloneč se odgovoril. »Ali bi mi mogla povedati kako vest o Aubryju?« — »Nič srečnejši ni bil kakor Šakta,« je rekla Indijanka. »Čerokezi, neprijatelji Francozov, so prišli do njegove misijonske vasi; tja jih je pripeljal glas zvona, s katerim so zvonili, da bi tako bili v pomoč popotnikom. Oče Aubry bi se bil mogel rešiti, toda ni hotel zapustiti svojih otrok in ostal je, da bi jih navduševal, naj umrjejo po njegovem zgledu. V velikih mukah je bil sežgan; toda nobena beseda ni prišla iz njegovih ust, ki bi bila v sramoto njegovemu Bogu ali v nečast njegovi domovini. Med mukami ni nehal moliti za svoje rablje in imeti usmiljenje z usodo žrtev. Da bi iz njega izvabili vsaj eno znamenje slabosti, so Čerokezi pripeljali krščanskega divjaka pred njegove noge, katere so strašno pohabili. Toda zelo so bili začudeni, ko so videli mladega moža pasti na kolena in poljubiti rane starega puščavnika, ki mu je zaklical: »Moj sin, izpostavljeni smo na ogled angelom in ljudem.« Divji Indijanci so zasadili v njegovo grlo žareče železo, da bi ga ovirali pri govorjenju. Potem ko ni mogel več tolažiti ljudi, je izdihnil svojo dušo.«

Pravijo, da si Čerokezi, kakor so tudi bili navenjeni gledati divjake, ki so vztrajno trpeli, niso mogli kaj, da bi ne priznali, da je bilo v ponižnem pogumu očeta Aubryja nekaj, kar je bilo njim neznano in je ves pogum sveta nadkriljevalo. Mnoge izmed njih je ta smrt tako pretresla, da so postali kristjani.

Nekaj let pozneje je Šakta po svoji vrnitvi iz dežele belokožcev zvedel za nesrečo voditelja molitve in je šel, da bi dobil njegov in Atalin pepel. Prišel je do mesta, kjer je bila misijonska vas, toda komaj

jo je mogel spoznati. Jezero je bilo svoje bregove prestopilo in savana je bila izpremenjena v močvirje; naravni most se je bil podrl in je pod svojimi razvalinami pokopal Atalin grob in »Dobrave smrti«. — Dolgo časa je taval Šakta na tem mestu; obiskal je puščavnikovo votlino, katero je našel napolnjeno z robidjem in malinjem in v nji je dojila košuta svojega srnjačka. Sedel je na pečino smrtne straže, na kateri je videl samo nekaj peres, ki so padle iz peruti kake ptice selivke. Medtem ko je on tam jokal, je prišla iz bližnjega grmovja udomačena blagovestnikova kača in se je ovila okrog njegovih nog. Šakta je na svojih prsih ogrel tega zvestega prijatelja, ki je edini ostal sredi teh razvalin. Sin Utalisija je pripovedoval, da je, ko se je bližala noč, večkrat mislil, da vidi v hlapu večerne zarje sence Atale in očeta Aubryja. Te vizije so ga napolnjevale s pobožnim strahom in žalostnim veseljem.

Ko je zaman iskal grob svoje sestre in puščavnikov, je že hotel te kraje zapustiti, ko je začela košuta iz votline pred njim skakati. Ustavila se je ob vznožju misijonskega križa. Ta križ je bil takrat do polovice z vodo obdan; njegov les je bil z mahom porastel in pustinski pelikal je rad sedal na njegove črvice ročice. Šakta je mislil, da ga je hvaležna košuta pripeljala h grobu njegovega gostitelja. Kopal je pod skalo, ki je nekdanj služila za oltar in našel je tam ostanke moža in žene. Ni dvomil, da so to ostanki duhovnika in deve, katere so mogoče angeli na tem kraju pokopali; zavil jih je v medvedje kože in se je odpravil na pot v svojo domovino, noseč s seboj dragocene ostanke, ki so na njegovih ramah glasno doneli kakor tul smrti. Ponoči jih je del pod zglavje in imel je sanje ljubezni iz kreposti. O tujec! Sam moreš videti tukaj ta prah, pomešan s Šaktovim.«

Ko je Indijanka s temi besedami nehala govoriti, sem vstal: približal sem se posvečenemu pepelu in molče sem pred njim padel na kolena. Potem sem se z velikimi koraki oddaljil in sem zaklical: »Tako preide na zemlji vse, kar je lepo, krepostno in milosrčno! Človek, ti si samo hitra sanja!«

Vso noč sem se ukvarjal s temi premissljevanji. Drugi dan ob prvem svitu so me moji gostitelji zapustili. Mladi vojniki so pohod začeli in žene so ga zaključile; prvi so bili obloženi z relikvijami; druge so nosile svoje novorojenčke; starci so šli počasi v sredi, uvrščeni med svoje prednike in svoje potomstvo, med spomine in upanje, med izgubljeno domovino in prihodnjo. O koliko solz se prelije, ko se tako zapusti rodna zemlja, ko se z višine hriba v pregnanstvu zagleda zadnjikrat streha, pod katero so zrastle in domača reka, ki žalostno teče med samotnimi polji domovine!

Nesrečni Indijanci, ki sem vas videl tavati po pustinjah Novega sveta s pepelom svojih prednikov! Vi, ki ste mi kljub svoji revščini dali gostoljubja! Danes bi ga vam jaz ne mogel vrniti, ker tudi jaz tavam kakor vi, prepuščen ljudem in še nesrečnejši sem v svojem izgnanstvu, ker še kosti svojih prednikov nisem mogel vzeti s seboj.

(Konec.)

HEINRICH FEDERER:

Čudež v Bolzeni

Srednjeveška povest

Župnik Aldo Aldi di Senti je govoril v Bolzeni z lahnim glasom župljanom o lepoti bratske ljubezni. Mnogo zgledov iz starih knjig je navedel, poganskih in krščanskih. Bil je namreč učenjak. Govoril je o Kastorju in Poluksu, Ahilu in Patroklu, hkrati o Davidu in Jonatanu. Toda njegov glas je ostal tenek in suh kot šumenje starih listov v knjigi, nikdar ni zavela sapica navdušenja skozi to papirnato bitje. Ljudje so tudi dosti slabo poslušali, zehali so ali se razgovarjali ali zaspali. Na nekaj so pa strogo gledali: stali so v dveh ločenih skupinah pod prižnico, z rumenimi in modrimi trakovi; med njimi je zijal oster prepad sovraštva. Celo ljubki dečki družine Benoni ter šest- in sedemletne deklice v dolgih suknjičih iz rodbine Quatri, ki so si stanovali nasproti v Via Santa Christina in napeli vrvico od hiše do hiše, če so bili starši na trgu v Orvieto, in spuščali po njih sem ter tja prstane iz žice in si jih natikali na prste, kot bi bili sedaj poročeni, celo ti nedolžni otroci so gledali zdaj mrtvo drug ob drugem na prižnico ali pa še rajši angelčke na stropu.

Aldo Aldi je govoril nejevoljno dalje. Ta široki presledek med poslušalci mu ni ugajal. Zavzel se je, da ne bo prej opešal, dokler se ne zoži ta cesta sovraštva, dokler ne bo samo ozka ulica za nekaj sitnežev, nad katerimi se bodo drugi zabavali. Toda namesto tega se je zdelo, da se ta cesta med njegovim govorom vedno bolj širi in da se edini, ki koraka ponosno po nji, vedno bolj neolikano vede — bratski spor.

Začel se je z imenovanima družinama Benoni in Quatri. Ta dva stara družinska očeta sta sklenila v četrti križarski vojni srčno prijateljstvo in pri ne-

kem silnem viharju hkrati obljubila, da bosta sezidala cerkev, če uideta valovom. Inocenc III. sam je blagoslovil njuno obljubo z bledimi, svet vladajočimi rokami. Toda temeljev še niso položili, ko sta oba križarja umrla. Sorodstvo je bilo številno, ki je bilo vedno drugih misli in je drug drugemu nasprotovalo, kaj in kako sta nameravala ustanovitelja izvršiti obljubo. Nasprotstvo je vedno bolj raslo. Benoni so hoteli preprosto cerkev, brez zunanjega bleska, notranja oprava, zlasti tabernakelj, naj bi pa bila dragocena; denar naj bi se porabil posebno za pobožne ustanove kot obletnice, črne maše, in nekaj ljudi naj bi vedno molilo pred Najsvetejšim. Temu so pa ugovarjali Quatri, ki so hoteli imeti stavbo podobno stolnici, ki se naj bi odlikovala po marmornatem veličastvu pred mestnimi hišicami. Služba božja v cerkvi naj bi bila sicer preprosta in dostojna kot srce poštenega kristjana v Bolzeni, toda obraz tega človeka naj bi na zunaj tako mogočno in krasno vplival, da bi prisilil tisoče, da si ogledajo tudi notranjščino. Za pročelje cerkve naj bi porabili največ denarja.

Drugi meščani in nekaj duhovnikov je odobravalo oboje mnenje. Toda čim bolj so se nagibali k stranki za pročelje ali za tabernakelj, tem bolj so večali prepir. Polagoma je rasla needinost glede zidanja cerkve, in tudi sicer so si začeli nasprotovati v vsem vedenju. Benoni so živeli skromno, varčno, strogo in si tesneje oklepali modri pas okrog ledij. Quatri so si pa več privoščili in poiskali vse solnčne strani v življenju. Oni so brali samo pobožne in modroslovne spise, ti so pa peli tudi arabske pesmi, katere so prinesli iz Španije in z Vzhoda. Oni niso pošiljali sinov v Salerno, kjer so imeli Mavri izvrstne učitelje v astronomiji in algebri; ti pa niso dajali otrok samo v Salerno, ampak obiskati so morali tudi lepi otok Sicilijo in vsrkati vase globoko gibelinski zrak. Quatri so namreč držali — skrivaj s Stavfovci. Benoni so pa stali kot železni stebri pod bojnim in zmagovitim obokom papežev. Najbrž si je bilo na obeh straneh prav blizu to, česar ne moremo s sirovimi strankarskimi očmi nikdar doumeti, ampak samo

zmesti in zavozlati — plaha notranjost duše. Če bi se srečale te duše kedaj nepričakovano, brez političnih znakov in strankarskih barv med vrati tako, kot se bodo srečale nekoč med železnimi podboji večnosti, najbrž bi se začudile, kako so si podobne v dobrem in zlem. Rajši bi rekle druga drugi 'ti' in hodile prijateljski skupaj skozi ostalo življenje. Tako so pa videle v nasprotniku samo čisto, zlobno nasprotstvo. In kjer so se dobile, je prišlo do pretepa, dokler ni ostalo na mestu nekaj krvavih cunj in zopet del človeške narave.

Župnik Aldo Aldi, ki je stal na prižnici in se čudil, da je ljudstvo pod njim tako ločeno, ni tega pohujšanja, žal, dolgo niti opazil. Ko je vedno bolj plamtelo in užigalo celo zadnje dele mesta, takrat še celo ni hotel nič vedeti o tem. Narava ga je namreč vlekla v sobo h knjigam, češ, naj opravi kaplan Bruhino sam dušno pastirstvo. Bral je sveto mašo in molil brevir, kot se spodobi, dajal vbogajme in se natanko postil ob zapovedanih dneh. Semtertja je tudi pridigoval, toda dolgočasno, kot bi bral, ker ni imel naravnega daru prostega govora in je že prvi stavek pokazal, kot da hoče obravnavati kako znanstveno stvarino. Največ časa se je pa zabubil v svojo sobo, proučaval matematične tabele; se zaril v razne skrivnosti fizike in kemije, topil kovine, kuhal in upal, četudi se mu je marsikateri kozarec razletel, da bo zraslo iz kake mešanice nekaj cvetočega kot kaka mladost, ali nekaj svetlega kot neke nove vrste zlato. Če so pa le preveč vpili na cesti, je odgrnil nekoliko zaveso pri oknu, iztegnil zaprašeni učeni nos boječe med oknice in prosil: »Prosim, prosim, prijatelji, bodite mirni!«

Ni opazil, kako mu je vse mišljenje utonilo polagoma v obrazcih in številih, v procesih mešanja in ločenja; kako je hotel večkrat celo ono nemerljivo in neštevno, ki se ne da vtakniti v obrazec ali opisati z naravnim zakonom, kako je hotel celo dušne čudeže, rob večnosti, dih božanstva nekako prijeti za vrh in potisniti v steklenice in cevke. Tako tudi ni vedel, da je postal polagoma iz hrabrega raziskovalca

sanjač in mazač alkemije. Medtem ko je hotel z raznimi arabskimi številkami in mešanico praškov narediti zlato in ni odnehal, četudi se ni pokazal tekom leta iz vsega dela niti najmanjši plamenček, je popolnoma pozabil, da je za njegov stan važnejša druga zlatotvorna umetnost, da spravi zopet župljane iz starega prepira k zlatemu prstanu družinske sloge. Na vse to ni mislil ta čudni pastir nič. In če je zvečer pri večernicah zaklical: »Dominus deus nobis suam pacem!«* ni opazil protislovja med temi besedami na ustnih in njegovim vedenjem, ampak mirno in kot samo po sebi umljivo je poslušal odgovor: »Et vitam aeternam, amen!«**

Danes ga je pa le spravila sila na prižnico, da govori za mir. Papež Urban je prišel namreč v bližnji Orvieto na binkoštno praznike. Zato so sklenila deželska mesteca, med njimi tudi Bolzena, da se poklonijo Njegovi Svetosti s ponosnim poslanstvom in z izrednimi darili. Toda tudi k sv. Očetu ni hotela iti Bolzena složno. Obe stranki sta si izmislili svoje darilo. Spodaj pod prižnico je stalo eno na desni, drugo na levi na majhni mizi, pri resnih Benonih zavito v modro svilo, pri veselih Qatrih pa v praznično rumeno. Zdaj po pridigi naj bi ju župnik odkril in izročil v varstvo tabernaklja. Dva mlada plemiča naj bi ju stražila do jutranje maše. Po »Ite missa est« naj bi ju Aldo Aldi za vzvišeno pot in časten namen blagoslovil, potem naj bi se razvrstil sprevod takoj od cerkvenih vrat k mestu Orvieto na belem gričku.

Pridigar je gledal z nejevoljo, da sta mizici tako daleč druga od druge in si stojita v tako sovražnih barvah nasproti. Kazali sta mu prav jasno veliki razdor med ljudstvom. Celo če darujejo, ti ljudje še sovražijo! Bilo je v nedeljo zvečer okrog osme ure in solnce je žarelo samo še z zadnjimi, kot nož ostrimi, krvaverdečimi žarki nad glavami. Nič prijazneje, ne, še bolj tesno in zlobno je kazalo vso sliko ljudstva pod njim.

* Bog nam daj svoj mir!

** In večno življenje, amen!

Aldo Aldi je čutil, da ni še nikdar tako suhoparno govoril kot danes. O ko bi mogel zdaj zavihetiti besedo kot meč ali plamen! Zdaj se mu pa takoj zgubi v način učenjaške in suhe razprave, kakor jih je že več napisal o svojih poskusih in poslal v Salerno. Čuti, kako slabo pripravno je tukaj tako govorjenje, kako enolično in uspravajoče vpliva na poslušalce.

Resnično, nekateri spijo stoje ali sede. Živahni otroci pa hodijo po cerkvi ob stenah in njihove drobne oči vidijo na slikah cele povesti. Vse pa mori neka svinčenotežka trudnost, dasi so še pred pol ure tako drzno korakali v cerkev kakor nikoli. Beseda ljubezen, ki se je tolikokrat razlila raz prižnico, ni zadela množice kot blisk ali strela ali vriskajoč jutranji žarek, ampak kot daljna, temotna in čisto brezuspešna bliskavica je tavalala tupatam skozi dolgočasje in ugasnila brez sledu. Kaj naj bi pa tudi zanimalo te delavne, hitro živeče ljudi govorjenje o kategorijah, substanci in akcidencah ljubezni, razlaganje s p e r s e, i n s e, p r o p t e r s e! Ko bi se prišel kmalu »amen«, da bi odkrili darilo in se mogli meriti z nasprotnikom!

Aldo Aldi je govoril s težavo dalje in gledal, kako se zajeda pod njim strašna cesta vedno globlje v zaspane bregove poslušalcev. Kar ga je pa še bolj vznemirjalo, sta bili napol odrasli, krasni bitji, ki sta stali eno pri modri, drugo pri rumeni mizi, ki sta se mrzlo in ošabno pogledali, kadar sta se srečali z očmi. In vendar sta se morala vedno zopet ozreti drug v drugega Ettore di Benoni in Anita di Quatri. Nemu je padal kot oglje črn šop las čez glavo in rastel globoko v čelo, okrog ušes in senc in se zgrinjal nato od temena kot mehek žametast kožuh še daleč v tilnik. Iz tega temnega pragozda je gledal okrogel, cvetnobel obraz z modrimi očmi kot pravljica. Te modre oči so bile poleg nočnotemnih kodrov nekaj neizrečno krasnega in so plavale v obrazku kot modri, svetli, veliki rosni kaplji. Aniti di Quatri so pa valovali nasprotno dolgi, kot zrelo žito rumeni lasje ob sencih navzdol. Med tema zlatima zavesama je pa

kukala njena bistra duša skozi čisto temna okenca. Oba dvanajstletna otroka sta se rodila istega dne in nihče, ki ju je videl, ni mogel razumeti, kako je moglo dobiti prostora toliko dneva in noči na istem deškem ali dekliškem obrazku. Anita je imela seveda več dneva na sebi, Ettore pa več noči. In morda je vsemodri Stvarnik še v zadnjem trenutku stvarjenja hitro zamenjal otroške oči, ker bi kazal sicer ta Ettore s črnimi očmi neprijetno temoto, Anita z modrimi pa razbrzdano svetlobo.

Ettore in Anita sta bila otroka onih križarjev, ki sta obljubila cerkev. Da sta se rodila istega dne, je bila zadnja pobuda, da se uresniči obljuba. Oba otroka sta bila zdaj siroti in sta kazala z zaprtimi usti in s polnim, z nobeno veko utripajočim pogledom njunih velikih oči mogočno samostojnost. Za pobožno službico, da varuje darilo, se je imela zahvaliti Anita bratu Fieru, ki je bil tudi tako svetlolaso bitje, samo oči je imel trde, temnosive, lica pa suha, od vneme vedno rdeča. Pri nekem pretepu z Benoni ga je Ettore tako globoko sunil z mečem v desno nogo, da je od takrat ležal v palači in ga ni pustila mrzlica kljub mazilom in žganju. Takrat so nosili že desetletni plemiški otročaji vse orožje in ga že pridno sukali, če so se zagrabili stari. Anita, ki je strastno ljubila ponosnega in nadebudnega brata, ni tudi potem odpustila Etoru, ko je razsodila mestna signoria, da ne zadene nobenega dela onega cestnega pretepa kaznen. Bala se je namreč, da bo moral Fiero umreti, in že zdaj ni videla v modrookem črnem nasprotniku nič drugega kot morilca svojega brata.

O zadnji veliki noči bi bila morala prejeti z Ettorem sv. zakramente. Toda rekla je odkrito, da Etoru ne odpusti, da mu bo vrnila nekoč z enakim sunkom, da bi bila torej njena spoved prevara in njeno obhajilo božji rop. Prav tako se je branil tudi deček opravičiti velikonočno pobožnost. Odklonil je željo, naj prosi Fiera odpuščanja, ki mu je bil vedno napoti in jo je zdaj vendar dobro skupil. Še nikdar ni tako toplo občutil sladkosti zmagoslavnega greha. Smejal se je, če je slišal, da se njegova žrtev trese od mrzlice vroča

in tenka kot plamen. Vsako jutro, ko se je zbudil, je poljubil meču ostrino, ki je tako spretno zletela v živega človeka. Tako je moral Aldo Aldi oba otroka odložiti na prihodnjo veliko noč.

»Sveta Marija,« je vzdihovalo njegovo srce, »če se že mladi tako sovražijo! Tam stojita temno in svetlo drug drugemu nasproti in ne moreta, kakor se zdi, tako malo priti skupaj kakor jutro in večer. Če postajajo otroci tako hudi, da jih ne smem pustiti k mizi Gospodovi, kaj naj potem še pričakujem od mnogih sivih glav z ostrimi nosovi in kot usnje trdimi obrazi! Kaj govorim tja v prazen zrak? Če ne pridobim otrok, nisem pridobil ničesar.«

Aldo Aldi se je iztrgal zdaj s silo iz suhe učenosti svoje pridige in se vrnil k Davidu in Jonatanu. Skušal ju je opisati kot otroka, ki sta imela eno skledo, en meč in eno srce, četudi ju je hotel Savel raztrgati. Toda ni našel ljubkih, mladih besed za tako ljubko, mlado stvar. Otroško ni mogel govoriti. Ni mogel ne slikati ne igrati ne vriskati z glasom. Vse je postalo vedno tako suho, iskajoče in sivo kot umetnost v njegovem laboratoriju. Iz njegovih besed se je kar kadilo knjižne plesnobe. Čutil je, da niti en otrok ne dvigne glave k njemu. Cesta je postala pač že tri sežnje široka, na obeh ostrih oglih sta se pa gledali dvojici mladih oči žareče in mrzlo s tako silo, da mu je zmanjkalo nadaljnjih besed in je mogel reči s slabim glasom samo še »amen«.

Mrzli kup pod njim je zdaj zadihal, se razvozlal in silil hitro k velikemu oltarju, potiskujoč s seboj nosilce mizic z Ettorom, Anito in župnikom. Tam je dal Aldo Aldi znamenje, nakar so na mig dečka in deklice njuni služabniki odstranili zavese s skrivnosti na mizicah. »Ah!« je zašumelo kot veter po polni cerkvi. Videla sta se modela dveh cerkev!

Benoni so dali v majhnem narediti cerkev, kakor so jo imeli oni v mislih, iz belega marmorja, in jo določili kot darilo. Model je bil na zunaj res brez lepote, iz notranjščine je pa žarelo kakor zlato. V resnici, okenca in vrata so se dala odpreti in znotraj se je videlo šest majčkenih oltarčkov iz srebra z

vdelanimi žicami. Od stropa je visela svetilka iz hri-zolita, v kateri so plavale dve, tri kaplje olja, ki so dajale majhen plamenček. Toda njegov svit je zado-ščal, da se je lahko uživalo notranje bogastvo leska in toplote. To cerkvico je prijel deček di Benoni z dolgimi, nežnimi, gosposkimi rokami, jo nesel čez sedem stopnic k velikemu oltarju in jo postavil na evangeljsko stran poleg omarice z relikvijami sve-tega Boštjana.

To je bilo tako čudovito, da so prišli tudi Quatri na isto misel in je njihova deklica položila prav tak mo-del pobožno na listno stran poleg omarice z relikvi-jami sv. Gervazija. Ta cerkvica je bila zgrajena iz modrikastega alabastra, odpreti se pa ni dala, da bi jo kdo pogledal od znotraj. Pa te skušnjave tudi nihče ni imel, tako lepa je bila zgradba na zunaj, poživ-ljena s pročelji in stolpiči, stopničastimi napustki in ličnimi stebriči okrog in okrog. Fasada je bila oblo-žena s pisanimi kamenčki in neka roka, ki je na-tančneje delala kot opazujoče oko, je vdelala neraz-umljivo nežno, mehko podobo iz mozaika v sprednje pročelje: mučeniško smrt cerkvene patrone, sv. Kri-stine. Drugi model bi bila ta izbrana umetnina za-senčila, če ne bi bila tako veselo svetila lučka skozi okna in mu dala življenje, katerega tekmeču ni mogel dati ves kras in vsa dragocenost.

»Taka mora biti cerkev!« vzklikajo Benoni.

»Da, taka!« odgovarjajo Quatri in kažejo na ble-steči se alabaster.

»Cerkev, v katero ne moreš priti!« se posmehu-jejo Benoni.

»Ali taka, iz katere ne smeš več ven!« zabrusijo nazaj Quatri.

»Cerkev brez tabernaklja, ha!«

»Tabernakelj brez cerkve, ha!«

»Mirujte, obe bom blagoslovil!« miri župnik.

»Blagoslovi, kar hočeš, toda Bog bo blagoslovil samo eno!« mu zavpijejo v odgovor.

»In mi vemo, katero!« se bahajo Benoni.

»Gotovo ne vaše krste!«

»Morda škatlo za otroške igrače?«

»Mirujte, v cerkvi smo!« ponovi Aldo Aldi.

»Da, v cerkvi smo,« pravi Mino Gualti, temen Benoni. »Toda nekaj je tukaj takih, ki bi morali biti že davno zunaj... katerih sinovi se ne znajo več pokrižati, katerih hčere znajo prej poštrevanko kakor očenaš in katerih mladeniči plešejo mavrijske plese! Taki so tukaj, ki...«

»Ki stoje sredi svetišča,« ga prekine neki Quatri, »kakor oni širokoustnež v Jeruzalemu, kot bi bilo samo njihovo, in ki molijo k Bogu, kot bi ga bili kupili, in ne bi smel nihče drug govoriti z vsemogočnim Očetom... tem... tem pravimo farizeji!«

»Farizeji, dobro, to so,« pritrjujejo njegovi tovariši in tudi polna rdeča usta Ettorova zabrusijo isto preko oltarja deklici v pordečeli obraz.

»Vi pa pogani!« prileti nazaj.

»Pogani!« ... »Farizeji!« ... odmeva od obokov. Suvajo, prerivajo se in si kažejo pesti. Iz mnogih oči žari sovraštvo, ki se ne briga prav nič več tako ali tako za cerkev, ampak ki vidi v bližnjem v vsem svojega nasprotnika, goljufa in sovražnika, oviro in nesrečo v življenju. Brez moči doni prigovarjajoči, tenki glas župnikov med vedno glasnejše upornike. Kaj pomenja ta mož, katerega ni videti po maši več nikjer, ki tiči v kadilu duhovniške obleke zopet pri svojih več kot čudnih igračkah! Njemu je več za sok stebela ali za zrno redkega kamena kakor za njih kri in kosti. »Celo slabši je,« tako mislijo Benoni, »kot vsi Quatri. Njemu je mogoče ljubše, če sploh nobene cerkve ne zidamo. Še nikdar ni bil pri zidanju temeljev in nobene parè ni odrinil za zgradbo. In kdaj je bil zadnjič pri bolniku? Kdaj je učil zadnjič naše otroke? Ali ne dela vsega tega njegov kaplan? »Mir, mir!« vpije... seveda, da tem složneje preliwa in razliwa v svoji lekarni! On nam je deveta briga!«

»Ljudje, poslušajte!« se zasliši od nekje.

Pri oltarju stojita krepko Anita in Ettore in držita roke nad cerkvicama, kot bi bila njuna angela variha. Njuna častva pa niso angelska. Stiskata gobčke in najrajši bi začela na ves glas vpiti med šum. Toda otroka sta, ne smeta. Ko bi vendar njena

stranka ono vrgla iz cerkve in z njo tam njega, strašnega smrkavca s črnim tilnikom, pa vendar s tako krasnimi očmi!

»Ljudje, poslušajte!« zopet nekdo zakliče. Ko spoznajo glas, prenehajo cepetati z nogami in se privrati sem ter tja s komolci in vsi napno ušesa. Crispino je izpregovoril, cerkovnikov oče, ki je še vedno pomagal kljub devetdesetim letom, častita živa kronika v Bolzeni, svojemu sinu v njegovih opravilih.

»Ljudje, ven!« pravi, kolikor more glasno. Vendar je ostal to kot lahen, daljen glas človeka, ki je že obrnil hrbet svetu in govori pri oknu večnosti. Tem tišje je postalo vse pri takem glasu. »Ljudje, nisem prižgal sveč na oltarju, da bi osvetlil vaše grehe,« pravi, gre tresoč se k oltarju in stisne plamen za plamenom med prsti. Potem se nerodno in bolestno prikloni pred Najsvetejšim in izgine počasnih korakov v zakristijo.

To je zadelo kot strela. Crispino, ki je preživel deset župnikov s svojim cerkovniškim plaščem, ki je na otoku pri Bolzeni tri dni premišljeval s Franciškom Assiškim in jedel z njim iz iste sklede, Crispino, ki je na tako nežnobe in vendar cerkveni globus tako trdno držeče roke Inocencijeve zlival pri maši vodo in blaženega Tomaža tolikrat oblekel za sveto daritev, njega, moža papežev in svetnikov, niso hoteli žaliti in kršiti njegovega vzornega reda v cerkvi. V nerodnem neredu so se spravili iz cerkve. Zunaj se je pa začel zopet krik in vik z vso divjostjo. Hrumelo in šumelo je kot pred panjem, če nastane needinost v roju. Jeza, bolest, zloba, sulica, ščit in konjsko kopito, vse je divje odmevalo. Tekanje in dirjanje je jeknilo do cerkvenih vrat in zopet nazaj do nasprotnih hiš, blizu in daleč, kot da se pripravlja pravcata vojska.

Aldo Aldi stoji sam spodaj pri oltarju in se sramuje še vedno odmeva, ki je ostal v širnih prostorih po lahnem glasu prejšnjega cerkovnika. Ali je res še on župnik? Ali ni oni? Pri oltarju, poleg cerkvic, stojita otroka, pa ne pogledata ga z očesom, ampak

stezata glavici in prisluškujeta hrupu zunaj cerkve, ali tepe njihova stranka... Bog daj!... druga je pa tepena, o Bog daj!

V klopeh pri oltarju na desni in levi sta sedela Anitina hišna Guida in Ettorov jezdní in bojní sluga Guido, s svetiljko za noč in košaro s kruhom, sirom, sadjem in steklenico vina za stražo. Po noči naj bi delala stražnikoma družbo in jima dajala o pravem času jesti.

Župnik je hotel otroka nagovoriti. Kar zavpije deček in vrže oči kot jeklenomodra meča k deklici na drugo stran: »Zdaj slišiš... ha, to je bil glas mojega brata Pija! On se je zasmejal! Dobro ste jih dobili, dobro!«

»Motiš se, to ni bil smeh,« zaščebeta silno visoko dekličin glas med nizko govorjenje dečkovo. »To je bilo vpitje. Moj stric ima dober meč! Globoko luknjo napravi, ti rečem. Pred njim mora vsak vpiti.«

»Proč, hitro proč, od tega brezboštva, v sobo, med knjige!« si misli župnik. »Znanost ne seka ran in ne kolne. Ona edina je mir. Naj kaplani delajo. Bruhino je mlad. Otroški glas ima še na jeziku... Aldo steče, odbeži, izgine v sivkasti temi cerkve. Samo otroka ostaneta pri oltarju, stojé ključovalno drug proti drugemu. Njuna svetla, majhna, okrogla obraza odsevata iz teme, toda pridružil se je blesk Luciferja v mladi nebeški zlobi.

Zunaj traja divje kričanje dalje. »Ko bi mogel ven!« uide velikim, žejnim dečkovim ustnicam in njegova roka skoči nehote za pas.

»Pojdi vendar, pojdi, da bom lahko vrgla tvojo cerkev čaz stopnice!« izziva Anita. Črno ji zažarijo oči iz zlatih las.

»Ne dotikaj se je, ti... ti hudoba!«

Prezirljivo je nategnila usta. Toliko se zmeni za njegovo zmerjanje. Da bi le to opazil! Ne besede ne zasluži več.

Popolnoma se je stemnilo. Zunaj se je zgubil hrup v ulice. Večna luč, ki je visela na dolgi vrvi s stropa, je frfotala lahko kot nebeški metulj z zlatimi

perutni sredi teme sem ter tja v vedno enakem, tihem, pobožnem krogu. Njena migljajoča senca je oživiljala stene. Naslikani svetniki, tako se zdi, hodijo in delujejo. Otroka gledata to in doživljata pri tem cele legende. Boštjanove puščice lete k strelcem nazaj; Tarcizij pritiska srebrno škatlico s hostijo na srce in sliši se, kako trgajo njegovo oblekco roke grdiš poganskih paglavcev; svetlo cerkveno orodje žvenketa in zlati kraguljčki zvončkljajo, ko jih deli Lavrencij ubogim kos za kosom, preden jih ugrabi birič; sliši se šum vode, v kateri se potaplja mlad novinec. Zdaj pa priteče tja po gladini Mavrus kot po trdih tleh in reši svojega ljubega malega Placida. In mogočni opatov plašč na bregu se trese od veselja nad čudežem, še bolj pa nad pokorščino svojega meniha. Take reči vidi in sliši zlasti Anita. Ettore vidi druge božje igre. Vihranje zastav v Konstantinovi bitki sliši on in opazuje z veseljem, kako mu ugaja slika iz križarskih vojsk: kako se zruši Jeruzalem; kako naskoči Gottefredo lestvico; kako vpijejo ljudje s polmescem med ulicami in drgetajo; kako se tam okrog mladeniča njegovih let krešejo iskre, tako moško se že bije. »To sem jaz. Ettore di Benoni mi je ime, jaz bom kralj v Jeruzalemu, jaz sem ubil Mohameda. Jaz, jaz, jaz!«

Služabnika v klopi že dolgo spita. Tudi deklica je postala zelo trudna. Usede se na gorénjo stopnico oltarja in se obrne z obrazom napol proti strahotni cerkveni ladji, ki se zgublja v temi. Ettore stoji zdaj še posebno vzravnano in pokonci. Potegne meč iz obesila in ga postavi s konico na tla. Obe roki v rokavicah iz jelenjega usnja nasloni na ročaj, ne da bi prav malo upognil koleno, kakor slikajo Gralove viteze pred svetiščem.

Skozi odprto okno pri oltarju se sliši, kako prihaja veter z velikega jezera in se vije skozi breste na župnikovem vrtu, in ob mreži župnikove sobe se vidi, kako se premikajo sem ter tja razsvetljene zavese. In modre in svetle oči vztrajnega dečka, katerim se ne more nič skriti, šinejo drzno ob oltarju tja na okno in zapazijo prav razločno, če je odpih-

nilo zaveso, kako se suče Aldo Aldi okrog mize s cevkami in steklenicami in pogleda večkrat na veliko črno desko, ki je popisana s čudnimi znamenji Jezno se namrdne deček. »Torej je res, da se ukvarja župnik z lekarniško umetnostjo. Nekaj kuha učenjak; kajti majhni, strupeni dimi se dvigajo nad njegovo plešo. Za to se briga zdaj, ko se mesari njegova čreda! Nikoli ga nisem ljubil. Nobene dogodbice nam ni povedal kot don Bruhino tam pri sv. Neži. Vedno je govoril: »Proč, proč! Ne ropotajte!... Nimam časa!... Pojdite, pojdite! Glavo imam polno dela, tam je don Bruhino! Spravili me boste čisto ob pamet.« Če so ga vsaj prosili: »Padre, nekaj hrušk!«... »Vzemite, vzemite,« je rekel in jim vrgel ključ od vrta, »in mi dajte zdaj mir!« In če so večkrat še tako silno razbijali na vrata, samo toliko je odprl, da je pomigal skozi s koncem svojega prsta: »proč!«

Čudno se zdi Ettoru, kako šviga zdaj župnik sem ter tja in kot senca drži nato roke nad ponvico in nekaj z deske bere. »Bedak naj le uganja tam notri svoje črne orgije! Kaj ve on, kako kegljajo Quatri med njegovimi večernicami... In ali nimajo morda prav?... Kaj ve on o Fieru di Quatri, o bratu te večče tukaj na stopnicah, ki je rekel, če bi bil mestni glavar, da bi zvezal Beenone za palce na roki in nogi in potopil vse v bolzenskem jezeru?... No, to si mu dobro plačal, hvala ti, ljubi meč!... Kaj ve Aldo Aldi o Pietru Pliore, ki je Benonom zastrupil najlepše lovske sokole in pse?... In kaj ve on o mojem stricu, ki je temu Plioru zajel konjskega hlapca in najlepšega konja, pristrigel obema ušesa in prerezal nos, da sta oba za vedno zaznamovana? Nič ne ve. In vendar je lepo, če kdo vse to ve in more pomagati biti. Zdaj imamo mi Benoni vse važne službe, ki kaj nesejo. Quatri so pa žal po kastelih okrog in v Orvieto gospodarji in oropajo vsakega Benona, ki ga dobe na deželi. Manfredu so poslali proti papežu zlata in suličarjev. Lopovi! In vsega tega ne ve oni tam nič, pa je vendar župnik!...« Ettorove oči žare zdaj tako temnomodro kakor nočno

nebo nad bresti in se iskré, kakor razsipavajo tam gori v jasnem zraku zvezde skoro divje svoje zlato.

»Da, kaj ve tak zaprtek o lepem borenju in lomljenju ščitov, o jezdenju in brnenju puščice z loka, o klečanju na sovražnikovih prsih, dokler ne more več prositi milosti! O kako lepo je življenje, če se zunaj biješ! In kako trikrat lepo, če zmagaš! Jaz zmagam vedno!«

»Ta Anita, ah, moj Bog, kako naj bom hud na tako igralko! Saj je vendar samo punčka!... Toda kaj, ali je igra tam gori že končana? Glej, glej, kako se je mož umiril! Na stol je sedel, zdaj si podpira glavo in strmi v mizo. Ali mu je morda počila steklenica, da se mu je močnik razlil po tleh? Ali ni vse skupaj nič? Ves čudež nič, ki ga je hotel priklicati? Bedak! Mašo naj bere, moli brevir in hodi k bolnikom! To je bolj pametno. Tu ima zdaj! Zdi se mi skoraj, da joka...«

Ettore se silno čudi. »Ali ne bi pokazal tega Aniti, da tudi ona kaj vidi? Zdaj je župnik vstal... glej, kako je bled... kot vosek... in vendar se poti, briše, vedno si briše čelo... kaj pa ima še brisati? Zdaj ugasuje luč... stoji v temi... ne vidim nič več....«

Tako je bilo. Aldo je upihnil luč in šel počivat. Tretjič se mu je ponesrečil poizkus z rožnim semenom. Tako zrnce je dal v maju teden dni v olivno olje in zakril kar najbolj drobno z ogljenim prahom, zmešal nato s praškom arzenika, položil v mahovit štor, dobro prepleten z drobnimi koreninami in vlažen, in grel pri nežnem ognju. Med izgovarjanjem mističnih števil bi se morala zdaj takoj pokazati zelena klica, se dvigniti steblo, na vrhu se zaviti popek in v teku četrť ure zažareti gotova roža. »Veliki Albert v Kolinu je to znal, pravijo. Zakaj ne zna tega Aldo? Tretjič ne? Ah, kaj, meni noče nič uspeti. Nobenega cveta tukaj, na prižnici nobenega, med ljudstvom v mestu nobenega. Ko bi bil postal profesor v Rimu, kakor mi je svetoval škof, ne pa da sem sprejel tukaj v deželskem mestecu to pre-

bendo, kjer grenim življenje sebi in svojim ovcam...« Pokriža se, mrmra lahko »Nunc dimittis«, se zlekne v postelji in se zgrozi, ker mu pride misel: »Tako bom nekoč v krsti, tako dolg, tako trd, tako stegnjen od stene do stene! O Bog, čakaj še! Daj časa! Nisem pripravljen za pot, ne, še nič...«

»Jutri moram blagosloviti darilo. Potem pojdem takoj z njim v Orvieto. To bo prineslo druge misli. Pri papežu Urbanu je magister Ederus, ki je raztopil diamant brez ognja. On zna več kot ptič, miš in človek skupaj. Skozi zemeljsko skorjo vidi v njene goreče luknje. Mnogo me lahko nauči. Pisača vzamem s seboj in mnogo pergamenta. Bo pa tudi... ro...žo...oži...vel...iz...semena...bo...iz smrti...«

Ettore stoji še vedno strumno poleg evangelijske knjige. Večna luč tli rahleje, veter se ne gane več. Sence stoje tiho na steni, vse spi. Zelo dolgočasno mu postaja. Že večkrat je molil očenaš... ni šlo dobro... spati pa tudi ne sme, Gralov stražnik! Tak niti ne sedi, z nobeno veko ne gane, stoji živ, toda tiho kot drevo.

Kar zavpije deklica. Sanjalo se ji je, kako leti kakor snežnobel golob nad več sto cerkvami, od stolpa do stolpa. Zdaj je videla, kako leti od daleč za njo po zraku črn sokol. Oh, Ettore je bil. Popolnoma črno perje je imel in ledenomodre oči. Mahala je s perutmi in se zaganjala, pa ni prišla več naprej, strašno blizu je pa že slišala žvižg in frfotanje perut preganjalčevih. Zvrtelo se ji je, začela je padati, zavpije, se zbudi in še enkrat zavpije, ko ne vidi svoje lepe spalnice s hišno poleg lučke, ampak široko temno cerkev, v kateri se potaplja večna luč. Smrtna tišina povsod, samo njen glasek odmeva boječe od vseh kotov. Tam spita Guida in hlapec. V strahu sanj in prebujenja se obrne blodeč k Ettoru. Ta jo vrže s trdimi jeklenomodrimi pogledi nazaj. Kot z desne in leve preganjan ptiček se splazi v sredo oltarja, se oklene veliké hostije in mogočnega kelih, ki sta izklesana iz marmorja ob oltarni mizi, in zre na trepetajočih kolenih od tukaj čez napustek

k zlatim vratcem tabernaklja. »Jezušček, Jezušček,« vpije, »zelo se bojim.«

Ettore se je najprej zasmehljivo namrdnil ti boječi goski. Nato se pa zbudi prirojeno viteštvo plemenitega dečka v njem. Vidi, kako se upirajo črne oči otrokove vse v strahu v tabernakelj, kot žito rumeni lasje se boječe dvigajo ob sencih. Anita za trenutek omahuje, ali naj drzno skoči v temno klop k hišni ali naj ostane blizu pri oltarju; nato pa obrne hrbet strašno črni cerkvi in iztegne roke, kolikor more daleč, čez oltar. Videti je kakor preganjan angelček, ki hoče zbežati v nebesa, pa jih najde zaklenjena. To gane ponosnega mladeniča.

»Jezušček,« šepeče tiho in hitro, »bojim se. Onadva spita. Gotovo je že polnoč. Tukaj pod ploščo leže mrlič. Jezušček, zelo se bojim! Ettore Benoni bdi, pa me strašno gleda. Gotovo mi stori kaj hudega. Dvigni me, varuj me!« Lahno začne stokati. Ko zapazi svojo zapuščeno cerkvico na robu, jo brž potegne v sredo, vstane in prime z obema rokama krasno umetnino.

Ettore je zdaj v zadregi. Kaj misli ta prismoda? Saj ji noče nič hudega. Da more tako misliti o njem!

»Ljubi Jezus, pazi na Ettora!« vpije dalje. »Da, da.« si daje poguma in ga skuša plašiti, ker je porinil svojo cerkvico k njeni in tudi stopil v sredo, »da, da... le pridi, le udari... toda tukaj notri je lep Jezus, veliki Jezus. Pazi, če mi boš hotel storiti kaj žalega, se bo zabliskalo iz tabernaklja in te zadelo.« Tako mu grozi in njena lica žare, oči pa še vedno kažejo sledove spanca.

Dečku se zdi, da ni še nikoli videl tako lepega, majhnega, hrabrega bitja. Ne more več obrniti oči od teh trepetajočih, grozečih ustec. Pripravne besede išče, da bi jo potolažil. Toda on zna bolje udrihati s palico kakor z dobro besedico. Zato govore samo njegove oči: Nehaj, jaz nisem tak, jaz sem vitez!

»Pač, pač,« zakliče Anita in pogum obtožbe jo utrdi, mojega brata Fiera si hotel ubiti. Nogo si mu predrl. Toda Jezuščku je to znano. Ljubi Kristus,« zavpije glasno k vratcem, »ali ga vidiš? Pred Tvojo

hišico stoji, v roki drži meč, s katerim je Fiera tako globoko ranil, da ne more več ostati. Vzemi mu ga vendar, sicer...«

»Dražil me je,« se opravičuje zdaj Ettore proti tabernaklju; kajti te besne tožbe ne more več prenesti. »Silno me je dražil,« ponovi z najnižjim in najmehkejšim deškim glasom in skloni čelo nekoliko naprej. »Z zamorsko opico me je zmerjal, ker... ker... mi rastejo črni lasje tako daleč v hrbet. Zato sem zdivjal in ga kar posekal na tla... Zdaj ne bi morda več tako divje ravnal. Jaz...«

»Jezušček, prav tako bi zopet ravnal! Še pred kratkim mi je rekel hudoba. Moj brat je pa od sunka vedno bolan, mnogo trpi in se je čisto posušil. Le poglej jutri, ko ga prinesejo v postelji, kakšno mrzlico ima: zebe ga in vendar se poti. O Ettore, kaj si naredil z njim!« Solza za solzo se posveti iz njenih oči.

»Nisem mislil, da bo tako hudo,« šepetaje deček k tabernaklju. Grobna tišina povsod, skrivnostna lučka sredi teme, tiha, nekako pričakujoča zlata vratca, za katerimi prebiva večnost sama, vse to je vzelo pogum tudi temu živahnemu dečku. Želel bi, da bi mogel prevpiti dekličine tožbe, da ne bi pridobila sodnika tam notri proti njemu. »Tako hitro me ujezi,« nadaljuje, »kri mi stopi v glavo, tako... tako urno, hudobno kri imam... nič nisem več vedel, vse mi je bilo rudeče pred očmi... potegnil sem in sunil. Ah, vem, ti nisi nikdar sunil, Jezus, rajši si se dal sam suniti. Prav žal mi je zdaj, da sem to storil, Jezus! Ne dam se pohoditi, zdaj hočem pa tudi vedno paziti, da ne bom nikogar mučil. Od takrat tudi nisem več prelil krvi, samo... samo... dva hlapca sem pretepel... pa saj sta samo hlapca... in ne naredita vselej vsega prav, kot hočem jaz, glej...«

Toda tabernakelj molči k tej izpovedi. Dečku se zdi, da je Jezušček nezadovoljen s tem, ker se je tako slabo opravičil. Čuti, da nimajo njegove izjave ne rok ne nog, pač pa čisto zmedeno glavo. »Ljubi Gospod Jezus,« popravlja samega sebe, »res je, samo

hlapca sta, kot veš, toda zdaj bom tudi z njima boljši... in z vsemi... tukaj je neprijetno... in midva otroka bdiva vendar sama. Ljubi Bog tu notri, ne zameri, ne zameri, sirovo govorim. Anita, ali ne bi sedla skupaj? Sem na gorénjo stopnjico! Prav nič nisem hud nate. Tudi ti ne bodi!«

Modri ponos njegovih oči skuša, kolikor more, najbolj ponižno pogledati. Otroku ponudi roko, ta pa stopi malo nazaj in pravi: »Kaj koristi to? Fiero, moj lepi Fiero bo pa vendar umrl. Včeraj, saj veš tudi ti...«

»Kaj včeraj?« sili v njo prestrašen.

»Včeraj ga je treslo od mraza na solncu in njegova noga je tako... glej, tako otekla. In moja mati je imela ves dan rudeče oči od joka... vem, Fiero mora umreti.«

»Ne, ne,« pravi Ettore, ko se boječe ozre na stare kamnite krste v dolbinah, »ne, ne bo umrl. Daj, moliva zanj! Hočeš? Lepo skupaj? Benoni in Quatri, prijatelji. To ni vendar nič hudega. To ugaja Gospodu Bogu, če skupaj moliva.«

»Toda kako,« se pomišlja, pa vendar pusti, da jo prime za roko, kako moreva vendar oba moliti isto?« Toda že pade zraven njega na kolena in pusti, da dene njeno roko v svojo, kot vljuden vitez. Roke pa vendar lahko skleneta.

»Samo govóri za menoj, kar molim jaz,« ukazuje mladenič. Pogleda kvišku in vidi nad tabernakljem Križanega, pod križem stoji pa rabelj, ki mu je oškropila obleko kri Gospodova. Tako polnega krvi vidi sebe pred Zveličarjem klečečega. Fiera vidi s plavimi, krasnimi kodri in sivimi, misli polnimi očmi, kako tu in tam vstaja med grobnimi ploščami umrlih kanonikov, kako stoji na eni nogi, drugo pa vleče težko za seboj, in tako šepa proti Ettoru in od daleč kaže nanj. O Bog, res, nesrečen je Ettore, moriti pa res ni hotel nikoli!

»Treseš se,« pravi Anita, mnogo bolj hrabra v dečkovi roki.

»Da, bojim se.«

»Koga pa?«

»Moj Bog, ne vem...«

»Ali je polnoči? Prihajajo li morda mrtveci od tam... tam...?«

»Ne, ne, ti počivajo mirno.«

»Prihaja li to od tukaj zgoraj?« kaže k oltarju.

»Ne, ne, Bog je dober.«

»Zakaj se pa tako bojiš?«

»Ker... ah, ti... mislim, bojim se pred... samim seboj, tako sem umazan, tako... tako rudeč od krvi, tako... ah, Anita, moliva hitro!... Ljubi Gospod Jezus, Anita pravi, da bo Fiero umrl, ker sem ga zabodel. To se ne sme zgoditi! Živeti mora! Saj je skoro še tako mlad kot jaz. In tako lepe lase ima... najlepše na svetu... in že nizek glas kot moški. Pesmi ti bo pel, Jezus, kot velika trobenta.«

Anita se stisne tesneje k Ettoru. Kako lepo moli. Tako hudoben torej vendar ni. Skoro bi se dobro razumela. Solze, pa mnogo milejše ji zopet tečejo po licu.

»Psalme ti bo pel, že jutri! Jaz sam ga bom pomagal sem nesti. Klečal bom pred njim. Nikoli še nisem klečal razen v cerkvi. Pred Fierom pa bom in mu poljubil nogo in ga prosil, dokler mi ne bo dal roke in mi rekel: prijatelj... O Jezus Kristus,« nadaljuje vedno bolj goreče, »glej... glej, glej ta meč!« odveže si ga... »tebi ga darujem. Tukaj ga hočem pustiti, dokler ne bom pobožen. Ná ga!«... Ljubi meč položi na oltar, čez obe cerkvici. »Nič kot jezo imam v srcu. In že dolgo nisem več molil. Zato je prišlo do tega... glej, tukaj je naša obljubljena cerkvena Quatrov. Zdi se mi, da je tudi dobra. Anita in jaz se zaradi tega ne prepirava več.«

»Ne midva gotovo ne!« šepetaje ona v njegovi roki, ko jo drži trdno klečečo na tleh. »Vedno se hočeva ljubiti.«

»Kjer si ti, Gospod Bg,« se razvnema živahni dečko vedno bolj, »tam bo pač tudi prava cerkev. Taka kot ta... ali kot ta! Samo če si ti v nji! Sploh ne vem, zakaj se stari tako prepirajo. Midva sva postala brat in sestra in se ne bova nikdar več prepirala! Ali naju slišiš, Jezus, povej, naju slišiš? Ali

si...« mu pride nenadoma zelo počasi iz hitrih ust, »ali si morda hud, ker nisva prišla z drugimi na belo nedeljo k tebi? Saj ni bilo mogoče! Oba sva bila tako strašno jezna. Zdaj bi pa prav rada prišla. Če bi naju še sedaj hotel, ali ne, Anita? Če bi odprl vratca in stopil k nama! Mislim, zdaj bi si bila dobra. Hotel sem te vprašati, če ti ugaja cerkev Benonov. Tega zdaj več ne izprašujem. Ali ti ugajava midva? vprašam zdaj. Kaj naj storiva, da boš zopet dober do naju?«

Vedno ga zopet nekoliko strese na hrbtu, gleda po strani v črno cerkev in se prestraši težkega klada, s katerim bije mestni čuvaj na železno ploščo. Kako je temno! In kako sta sama! Prav nič si ne bi mogla pomagati pred hudobcem. Kako ju ima Bog popolnoma v rokah! Nikoli se ni tega tako zavedel.

»Ettore,« pripomni zdaj Anita, »za Fiera!«

»Da, ljubi Jezus, Fiera moraš ozdraviti, ko bo župnik jutri ti cerkvici blagoslovil. Ona lepa tam je vendar njegova in on jo je hotel nesti sv. Očetu. Ah, stóri čudež, ozdravi ga takoj! Drugače bo Anita zopet jokala in huda bo name in strašni prepir...«

Anita misli, ne, ne more se tudi potem nič več jeziti... morala bi se pa vendar! O Bog, kaj naj stori? V zmedi začne znova tiho jokati.

Glej, ljubi Bog, kako ihti njegova sestra! Ozdravi vendar jutri med mašo Fiera! Ko bi le že bilo jutri!«

Anita je nekaj besed z njim molila, druge pa pobožno poslušala. Zdaj objame tovariša z obema rokama. Skoro bi se bila zgrudila od utrujenosti. Ettore jo posadi zraven sebe na stopnico, položi njeno glavico na koleno, jo boža po žarečerrumenih laseh in zaspi s povešeno glavo še pred njo. Saj je štel komaj dvanajst let.

Ko se je oblačil zjutraj Aldo Aldi z žalostno praznoto v mašno opravo, mu je pripovedoval stari Crispino, ko je tu in tam popravljajl albo in uravnaval gube, da so našli oba otroka viseča drug na drugem ko mladi drevesci na zgornji oltarni stopnici v najlepšem spanju — črni lasje v plavih laseh, nad vse sovražni barvi rumena in modra prijateljski zdru-

ženi, prvič po hudem sporu. Tudi cerkvi sta bili še na oltarju skupaj, kot bi vršil tu ponoči angel miru svojo lepo službo. Služabnika sta spala na blazinah v klopi. Ko je nato otroka zbudil, sta se vedla kot brat in sestra, ne več kot pes in mačka od včeraj. Malo sta jedla in pila, potem pa skupaj občudovala in hvalila cerkvi. Pol ure pred mašo sta šla oba z roko v roki iz cerkve, češ da bosta prinesla brata Fiera sem, ker se bo zgodil čudež: Fiero bo takoj pri blagoslovu ozdravil.

Župnik je stokal, kimal in stresal plešasto glavo in prekrižal štolo na prsih. Tako je bil poln vsega, otožnosti zaradi brezkoristne noči in skrbi zaradi pričakovanega prepira, da je pri tej sveti obleki kakor tudi pri krasnem plašču pozabil ukazano molitev opraviti. Zunanji hrup pri odprti cerkvi mu je delal skrbi. Slednjič je odbila ura. Odšel je z ministranti k razsvetljenemu oltarju. Ljudstvo je napolnilo cerkev do stopnic. Toda kljub stiski se vije zopet ona široka prazna cesta sovraštva kot včeraj po vsi ladji in do oltarja. Ko je pa uredil Aldo Aldi knjigo in kelih in stopal čez šest stopnic k nastopnim molitvam, se na drugi ustavi; kajti prav po ti grdi cesti prihaja nosilnica, katero nosita spredaj Anita in njen mali brat Felice, zadaj na težkem koncu pri glavi pa Ettore sam. Toda utrujenost se mu ne pozna, ampak oči se mu smejejo kot veliki zvezdi. Na nosilnici leži štirinajstletni Fiero v plemiški obleki, samo bolna noga je zavita s svilnatimi prevezami. Glava, obdana z nežnimi, belovolnatimi kodri, leži na temnordeči žametni blazini. Ozki, nadvse nežni in trdi obraz preveva lahna rudečica. Ozke od mrzlice rujave ustnice drži zaprte, da se ne bi zaradi bolečine slišal kak glas, najmanjši vzdih. Fiero je bil namreč proti drugim zelo strog, nasproti sebi pa še celo ni poznal mehkužnosti. Srebrnosive oči pa gledajo polne radovednosti in veselja po cerkvi. Zdaj je zopet sredi mnovega ljudstva. In kako? Njegov največji sovražnik ga nosi ponižno. Kot kraljeviča ga prinesejo k oltarju. Lahno, ponosno zadovoljstvo oblije razumni in lepi obraz.

Ettore, Anita in mali Felice gredo zadaj in spredaj z nosilnico in veselje jim žari z obraza. »Glej,« si misli Aldo Aldi, »cesta sovraštva, zdaj pa hodi po nji najčistejša ljubezen!« Takoj postane veselejši in s tolažilnim glasom prične »Introibo ad altare Dei!¹⁾

Sovražni ljudstvi mesta sledita sv. maši na svoj način. Vsako gleda svojo cerkvico kot edinozveličavno ladjo. Kdor ne pripada ti ladji, bo utonil. Ni kake pobožnosti ni v ti misli. Preveč se je spremenila ta ladja v svetno palačo gospostva, v uradni stol, v blagajno za denar, v bič in vrv trinoštva. Strankarsko nebo je to, ki so si ga hoteli zgraditi Quatri in Benoni z modelom teh cerkvic. Ko bodo oni tam srečni, morajo nasprotniki kruto goreti v strankarskem peklju.

Molijo z mašnikom, odgovarjajo amen in *Deo gratias*. »Gospod z vami!« želi duhovnik. »Z vami!« to se pravi: z nami, samo z našo stranko, ne z onimi tam! In hvaležno odvrnejo: »Gospod tudi s teboj, duhovnik božji! *Et cum spiritu tuo!*«

Ettore je ves srečen. Res je poiskal Fiera v njegovi sobici. In ko je videl, da leži kot mučen angel, je padel pred njim na tla, skušal poljubiti njegove suhe ustnice in dejal: »Fiero, ne vstanem prej, dokler ne rečeš: odpuščam ti!« In tako globoko se je sklonil in prosil tako dolgo in Anita mu je tako zvesto pomagala, da je rekel slednjič navidez tako vljudni, v srcu pa tako trdi Fiero kratko, da ne misli več na neumen prepir. Tedaj je prišla Fierova mati, ki je prevezala sinu nogo. Ko je zagledal Ettore rano, bi se bil skoro zgrudil. Še nikoli ni videl tako strašne, gnojne rane, polne krvi in sežganega mesa, odprte do kosti kot kačji gobec. Za trenutek je stal otrpel. Potem je pa tako glasno zajokal, tako divje, težko in smrtnobled, kot bi mu tekla duša s solzami iz telesa. Kot Boga je prosil Fiera kazni in besede milost. In beloplavi, železni trmoglavec je čutil, da se topi njegova ruda. Pobožal je malo mladega ske-

¹⁾ Stopil bom k oltarju božjemu.

sanca in rekel nato vendar z resno strogostjo: Če ga nese Ettore v cerkev, gologlav, brez meča, v samih sandalih, in sicer pri glavi, kjer je težje, in se ne bo spotoma nikoli ustavil, potem mu hoče odpustiti iz srca in mu reči brat, četudi je zdaj zamorec, samo z modrimi očmi.

Zdaj stoji plemenita nosilnica pred oltarjem in Ettore kleči bosonog in gologlav in brez orožja pri glavi tako, da sega z zamorsko glavo prav do robate brade Fierove in mu more prav blizu gledati v oko, če se zgodi čudež in se prijatelj nenadoma najprej nasmeje s čisto novimi pogledi, potem zavriska s tako skopimi usti in slednjič skoči zdrav z blazine. Pri nogah kleči deklica in mali Felice. Ettore pazljivo posluša, kaj Fiero moli, da bi tudi on poslal isto prošnjo k Zveličarju. Toda Fiero moli med sežganimi, ozkimi ustnicami tako tiho, da se mora nagniti skoro na njegova usta, da ga sliši. Najbrž je očenaš, ker je pravkar ujel: pridi k nam tvoje kraljestvo! V istem trenutku se obrne tudi župnik pri oltarju in prosi: »O rate fratres!«¹ In kakor tolikokrat v zadnjem času, se ga je zopet polotila pri krasni besedi fratres srčna bridkost. Že ko se je obrnil, je videl, kako se zlivajo tam doli ob nosilnici ovčjebeli in zamorskočrni lasje. In takoj se je oglasilo majhno upanje, da se pač tudi nekatere molitve snidejo pred tem tabernakljem kakor oni glavi, da živi morda v ti ločeni cerkvi celo še več bratov, kakor more vedeti slaba človeška pamet.

Pred cerkvijo bijejo konji odposlanstev; kajti takoj po blagoslovu hočejo oditi. Mezgi z ženskimi sedli vohajo vlažni cerkveni zid, vozovi so pripravljeni in živali jedo oves iz jasli. Mnogo ljudi krasi konje in obeša vence na voz z rmenimi in belimi pljučniki. Nosilca zastav spreveda pa stojita v cerkvi pred oltarjem. Eden mahlja lahno modro svilo Benonov, drugi jo pa skuša prekositi s citronastorumenim krasom Quatrov. Tudi otroci, ki naj sipljejo cvetice, so postavljeni tukaj pri klopi, okrog nosilnic, obdanih z

¹ Molite, bratje.

žametom, za oba otroka — čuvaja. Velika množica ljudstva ima s seboj palico, pas in denarnico, da bi šli takoj po maši na pot.

Ko pride povzdigovanje, zašepeče Ettore Fieru skoro v vroča usta: »Ti, Jezusa sem prosil, da te naj ozdravi. Zdaj pride Gospod. Pazi, moli tudi, saj veš, k sv. Frančišku...«

Fiero lahko prikima in postane še bolj resen kot prej. Seveda, vsakemu otroku je znano, da je bil sv. Frančišek nekoč v Bolzeni. Radovedno ljudstvo je zajezilo ulico in v tem navalu množice so pohodili petletnega dečka. Trdega kot štor so položili v naročje svetemu beraču. Frančišek ga je zibal nekaj časa sem ter tja, zgovoril nekaj besed in ga slednjič pokrižal na čelu. Zdaj so pa že tudi slišali otroka, kako se je na ves glas smejal od rudečega, vsemogočnega življenja, ki je zagorelo v njem do nohtov. Kar more sv. Frančišek, more tudi najsvetejši Jezus v hostiji. In nešteto več more. Fierova mati in najmlajši nedolžni bratec sta sicer že večkrat tukaj molila za bolnika, pa ni nič pomagalo; toda zdaj, ko moli on, ki je kriv njegove bolezni, in tako moli, da mu je potno čelo in mu žare oči, potem se vendar lahko zgodi, posebno pri takem izredno milostnem trenutku, da hipoma ozdravi. Na vsak način hoče zdaj tudi on moliti, se za vedno spraviti z Ettorom in z njim v vsi ponižnosti klicati k najsvetejšemu Bogu: »Pomagaj mi, kajti noga me boli bolj, kakor bi mogel tak mlad plemič dolgo prenašati!«

Duhovnik dvigne hostijo in nato kelih visoko nad glavo in pokaže Najsvetejše ljudstvu, ki se trka na prsi. Orgle se drznejo pri tako neskončnem dogodku le še lahko šepetati kakor gozd, če se bliža blisk in grom. Zdaj po spremenjenju pa narastejo in pojejo iz vsega srca radosten spev. Bog je tukaj!

Aldo Aldi hoče v stari mašni knjigi dalje moliti... »U n d e e t m e m o r e s D o m i n e...«¹

Ko pogleda spremenjeno, tiho pod razprostrtimi rokami ležečo hostijo, mora nenadoma misliti na po-

¹ Zato se tudi spominjamo, Gospod...

skus pretekle noči. Tudi takrat je hotel mešati in spreminjati... ko je govoril pomenljive arabske izreke. Toda oglje je ostalo oglje in zrnce čisto navadno zrnce. Nič življenja, samo smrt. Tukaj na oltarju pa postane vsako jutro ob ti uri, na ti mizi, po nekaj mogočnih besedah, iz tenkega, belega kruha Tisti, ki daje sam rast vsemu kruhu... Tisti, ki žanje sam iz smrti življenje.

»Postane? Ali vidim? Ali ni ostalo vse, kot je bilo?... Potem sem imel včeraj tudi rožico, samo videl je nisem... To so posebne vrste čudeži, katerih ne vidiš! Toda kaj delam? Moli, moli, ne tuhtaj, bedak!

Supplices rogamus te, omnipotens... Deus...¹

Toda take hostije nisem še nikoli videl, tako strašno drobne in ubožne... in vendar sem tako urno vzel v zakristiji iz škatlice in jo položil na kelih. Da, prav taka je, pečena čez ulico pri frančiškankah, lepo okroglo izrezana, iz moke, ki šumlja na veliki njivi krog jezera... nič drugega ne vidim... in vendar mora biti Kristusovo Telo, ki ga preveva dih in kri... Ah, potem sem pa vendar le imel včeraj rožico v rokah!

Proč z dvomi!... Iube haec perferri per manus sancti angeli...²

Kako se je moglo to vendar zgoditi!... Tako uboga hostija... štiri besedice slabega zemskega jezika... izgovorjene v resnici brez veliko duha in duše... in to naj ne bo več kruh, ampak Gospodovo Telo, mož s križa in svetega groba, ki je šel v nebesa in pride zopet k vesoljni sodbi! Ta beli, okrogli, majhni, tihi košček kruha!... Ali se more... more sploh narediti živo iz mrtvega? Ni to nespamet? In če je to neumnost, tudi Bog, najpametnejše bitje, ne more tega nikoli! Že leta mešam, tehtam in tuhtam najglobljo snov svetnega, pa ne dobim žive bilke.«

² Veli, naj se prineso ti darovi po rokah svetega an-

¹ Ponižno te prosimo, vsemogočni Bog...
gela...

»Dalje, dalje!« Aldo Aldi se spodbuja, noče več misliti, samo moliti in verovati. Krasna molitev za mrtve se prične: «Mememento etiam, Domine, famulorum famularumque tuarum, qui praecesserunt cum signo fidei...»¹

»Cum signo fidei... z znamenjem vere!... O Bog, ti mrtvi po vsi cerkveni ladji, vsi moji predniki v službi pod ploščami, ti so zdaj pogledali za zaveso večnost, ti vedó, ti bi mi lahko povedali... ali tudi ne? Tudi ne?... Neumnost, kam pa blodim! Moliti moram, nič drugega. Za nje! Jaz jim naj izprosim večno luč... Toda če je to košček kruha, drugega nič, samo nekaj mrtvega, kako more potem dati drugim večno blaženost v nebesih? Ah, kaj sem molil potem h kamnu ali k drobtini pšenične moke!...«

Duhovnik zastaja, vrti se mu od zadrege, ne pride dalje. Očita si, zaničuje dvome, vpije kot zapuščen otrok po svetu in luči; toda vedno ga zopet pogleda majhni, nepremični kruh... še bolj mora tuhtati, še huje dvomiti.

Tako ne sme iti dalje. Mora naprej. Ljudstvo čaka. Ne more vztrajati tako dolgo, da bi se on iznebil dvomov. Ljudstvo ne dvomi. Ljudstvo hoče kratko mašo, potem naj blagoslovi cerkveci, nato pa k papežu, preden nastopi huda opoldanska vročina. Hitro, žuri se mož! Kaj mu je neki?

Pride do očenaša. Kako lepo in kristalno čisto molijo tam spodaj trije otroci z njim! Doneče glasno kot najvišji trije zvonovi v stolpu se razlega. Kako ti verujejo! O sladka otroška vera! Aldo Aldi gotovo ne bi dokončal molitve, če ga ne bi silila s seboj ta mlada moč. Njegov očenaš se vleče ob njihovem, kakor zgrabijo junaki slabotnega borca in ga potegnejo do zmage. Toda on ni deležen slave. Kako prazen je bil ta očenaš! Kako ničeven njegov križ s pateno! Trese se po vsem životu in mrzel pot ga po-

¹ Spomni se tudi, Gospod, svojih služabnikov in služabnic, ki so šli pred nami v večnost z znamenjem vere...

liva, ko mora znova vzeti hostijo v roko... »Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, filium tuum... samo kruh imam... saj imam samo kruh... qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, Deus... ah, kruh je!... per omnia saecula saeculorum...«¹

»Amen!« zakliče vse ljudstvo. »Amen!« zazvoni iz čudežno čistih otroških src.

»Pax Domini sit sem...per...r...«² Nebo, zemlja, svet, kaj, kaj je to?« Aldo Aldi ne spravi nobenega glasu več iz sebe, ne da mu več dihati, samo strmi v nalomljeno hostijo. Kajti počasi kot iz ranjenega telesa teče kaplja za kapljo resnična kri, rudeča, gorka kri. Curlja kot iz ran in moči beli prtič. In ne diši kot grozdje ali pšenično zrno ta živa hostija, prav tako diši župniku kot dih otroka. Tako je dišalo iz božičnih jasli in mogoče tudi tako s križa. Aldo Aldi gleda s široko odprtimi očmi. Skloni se skoro do oltarja, sliši lahno petje in sikanje krvi, da, z vsemi čuti zazna čudež, gledanje tako krasno, pa tudi tako strašno kot v večnost.

»Saj sem videl vendar tudi, kako je krvavela voda v bolzenskem jezeru,« se dvigne v nezavesti... »tam je bila naravna prikazen... videl, kako so ponoči gorela zelena drevesa... to je bil strah v vroči glavi... O Bog,« z obema rokama se prime za razbijajoči senci... »o B...o...g!«

Ne, ne, vekomaj ne, to krvavi, se kadi in diši dalje, ta presveta kri iz sladkega božjega Telesa in Aldo Aldi zasliši svetoven hrup... ljudstvo okrog križa? ... Ali ne sliši, kako moli pod njim Marija? ... Ali se ne razlega: Dopolnjeno je! ... Oče, v tvoje roke izročam svojo dušo? Ali ni na Kalvariji?

Ne more več sam vzdržati. Visoko zavpije, pade na kolena, ostane tako, se trka na prsi in joka z močnim dvojnim glasom strahu in svetega veselja. In

¹ Po istem Gospodu našem Jezusu Kristusu, tvojemu sinu, ki s teboj živi in kraljuje v edinosti svetega Duha, Bog od vekomaj do vekomaj... (To moli, ko prelomi sv. hostijo.)

² Mir Gospodov bodi vedno...

če si obriše oči, je čudež še vedno pred njim na oltarju, večni potoček krvi strani Kristusove, katero je prebodel on s sulico svoje nevere, curlja še vedno lepo in usmiljeno čez rutico.

Ljudstvo je najprej ostrmelo, potem pa sklonilo glave naprej. Kaj je možu? Ali mu je slabo? Bog, kaj se godi? ... Zdaj, ko ostane duhovnik na tleh, se zažene množica k oltarju. Težko mrmranje molitev do zadnjih klopi utihne, orgle na koru ostro prenehajo. Kanoniki prihitijo iz klopi in padejo takoj na kolena. Stari Crispino iztegne roke, kot bi hotel leteti.

Prva med vsemi je skočila k oltarju Anita in za njo Ettore. Prav gori smeta, saj imata tam cerkvi. Zdaj šele zadoni skozi težko tišino angelski glasek: »Miracolo!« »Miracolo!« ponovi glasno nižji dečkov glas. »Miracolo!« pojejo prevzeto duhovniki. »Čudež, čudež!« odmeva zdaj po vsi cerkvi. Prvi se prerinejo do stopnic, vse sili naprej; od zadaj pa, kjer stoji vse natlačeno ljudi, se sliši močen glas: »Kje je čudež? Pokažite čudež! Nebeški čudež hočemo videti. Pokažite, pokazite!«

Aldo Aldi leži še vedno v prahu. Uničeno je vse njegovo prazno tuhtanje, izginili so zadnji dvomi. Samo eno zdaj ve, da je velik grešnik, zraven njega pa da je Najsvetejši sveta ... »Ti Čudežni,« jeclja komaj med šumnim hrupom v cerkvi, »o Otrok večnosti, tako hodiš še med nami in slikaš, kar se ne sme slišati in ne sme gledati, z božjim prstom v krvi in ognju v naše majhne možgane ... Nisem vreden ... jaz sem najmanj vreden tebe. Umreti moram, ne smem tega gledati in živeti. Jaz sem tisočkrat manj kot Mozes, ki je moral tudi umreti, ko je videl razodetje.«

Krik o čudežu odmeva zdaj po božjem hramu kakor vihar. Zastave se tresejo, drogi trepečejo, plamen sveč se umika pred toliko sapo. »Duhovnik,« pravi Crispino z mokrimi, otroškimi očmi, »duhovnik božji, ki si doživel tak čudež, ti si blažen!« — In prikloni se k svojemu župniku kakor že mnogo let ne več, odkar ga je vedno manj spoštoval. »Duhovnik božji, slišiš, kako vpije tvoje ljudstvo?« Dvigne jo še enkrat, sveto hostijo, da bodo vsi deležni sreče tolikega ču-

deža! To ni navadna maša, to je še enkrat spreminjenje, vidno po nevidnem. Tudi to nam pokaži, tudi to!»

Duhovnik pokorno vstane, kot bi mu govorilo nebo, prime krvavečo hostijo z rutico pod njo, se obrne proti mnogim stotinam ljudstva in drži Najsvečejše visoko v zraku. Kot zvezda cvete.

»Jezus Kristus, ki je za nas kri potil,« zadoni mogočen glas.

Kdo je to zaklical? Pozneje se je govorilo, da je bil kaplan Bruhino, ki je igral na orgle. Na tem ni nič, vendar je ta prikazen Gospodova in ta strašno primerna beseda uklonila ljudstvo. »Da, naš Zveličar tukaj zopet krvavi, zaradi nas, ki smo se razdvojili, ki se trgamo kot zveri, do njegovega tabernaklja, kjer bi morali biti vendar udje njegovega telesa, mladike njegove trte!... Ki je za nas kri potil!... Zveličar krvavi! Tako težke skrbi mu delamo. Mi kažemo sovražstvo, on je hotel ljubezen. To je krivo, da krvavi... O Bog, to je znamenje sodbe!... Umreti moramo.«

Tako govori vse križem. In nato: »Zopet se hočemo ljubiti, da nam prizanese. Da,« zakliče nekaj srčnih mož, »ne bomo se več prepirali za posebni cerkvi, dokler nismo mi edina cerkev! To cerkev hočemo imeti zopet kot skupen dom, to hočemo z ustanovo povečati in prenoviti, to, v kateri nam je Gospod pokazal svoj čudež. Proč,« zagrmе že večje množice, »proč z modeli z oltarja, razbijte jih, razbijte nemir! Proč z napuhom! Ali se strinjate, bratje?«... »Da, eno, župno cerkev povečajmo in prenovimo! Čudežno cerkev Gospodovo samo! Mir, Benoni, bratje! Mir, Quatri, mir, mir!...« Podajajo si roke in se objemajo, matere z otroki v naročju dajejo najprej malčke, da se objemajo in poljubujejo med seboj, potem pa še nje na tresoča se usta, sestre in bratje po dolgi, težki ločitvi. Nosilca zastav pred oltarjem združita prapora, da stoji drog ob drogu, svila ob svili. Aldo Aldi pa vendar še vedno drži hostijo kvišku, ne utruja se in moli: »Za mene, za mene najubožnejšega grešnika si potil zdaj kri. O Gospod, zdaj verujem. O Gospod moje vere in mojega življenja, nič več ne bom kaj drugega delal, kakor zate delal in trpel. Daj, da se za naprej

potim v tvojo čast, četudi do krvi svojega srca. Za otroke rad potim svojo kri, katere sem pustil, da so tako divje zrasli ... za stare, katerih nisem omehčal in ogrel s tvojim evangelijem ... za bolnike, ki morajo priti k meni na nosilnici, ker jih nisem poiskal ... za uboge, katerim sem tako nemilostno daroval ... za vse, vse. O dobri Pastir, nehaj zdaj krvaveti! Zdaj je vrsta na meni, daj, Zveličar, da bo zdaj tvoj novi učenec veselo krvavel!»

Fieru se zdi v žametni postelji, da se njemu in samo njemu smehlja hostija od srede oltarja v sredo prezbiterja. To je torej Kristus, veliki junak, o katerem mu je tako iskreno govorila draga mati v nočeh, ko ga je v nogi bodlo in peklo. Ta krvavi sedaj tukaj iz dna srca. Fieru se zdi, da poje iz te rane glas: »Fiero, Fiero, čudež ste hoteli. Tukaj je! Ali si zdaj zadovoljen? Glej, kako znam krvaveti in molčati. Stoletja krvavim tako, pa niti enkrat ne zastokam. Junak hočeš biti, pa že vpiješ zaradi rane na nogi, ene same, in kolneš in misliš, da bi se moral zgoditi čudež! Samo za tebe! Poglej mene! Ali nisem ves ena rana? Pa vendar znam molčati, jaz, grmeči in bliskajoči Bog! Kričati, govoriti, mahati okrog sebe, da gleda ves svet nate, o to ni nikaka umetnost. To zna otrok. Molčati, to je nekaj velikega. Bodi junak! Vedno morajo biti taki, ki molče in krvave zase in za druge. To so velikani, to so rešniki, to so junaški zveličarji sveta. In če nič drugega ne store kakor krvave, je to več, kakor store vsi bahači in kričači, je več kot križarska vojska in vihtenje žezla. Da, prav tebe hočem ukloniti in udariti in kot zrno zmleti v mlinu bolečin; kajti trdo mišljenje in besen ponos tiči v tvoji lepi, plavalasi glavi. Vdaj se mi! Hodi radevolje za menoj! Videl si, da sem krvavel. Za tebe! Zdaj krvavi tudi za mene nekoliko! ... Fiero, bodiva prijatelja!»

Fierov razburjeni, lepi, ozki obraz z jasnimi, sivimi očmi, kot volna belimi lasmi in mehko dušo zdaj samo velika, sveta, vitežka vdanost. Vse mu je zdaj enako, vse, vse, zdravje, ulica, meč, venec in dekle, vse, vse, če sme biti le junak, ki krvavi, pri tem pa izredno molči. Kajti to je vendar največje.

Vzdigne se na komolce in požira s srebrnosivimi očmi in z napol odprtimi obžganimi ustnicami hostijo pred seboj. Poleg njega je pokleknila na desni Anita, na levi pa Ettore pred čudež.

In Ettore šepeta z ustnicami, ki niso bile še nikoli tako rudeče in polne: »Fiero, zdaj bova zopet kmalu skupaj odjezdila. Veš kaj? Nad Turke bova šla, nad pse, ki tajé našega Kristusa. Da, v sveto deželo pojdeva. To hoče Jezus. Zato krvavi tako. Še vedno ga mučijo v Jeruzalemu.«

Oči mu žare, ko tako govori, modro kot Sredozemsko morje, in lasje mu vzvalove tako divje in črno kot pogin, s katerim grozi poganom... »Da ga le ne bi tam ubili v pesku, da se ne bi nikdar več vrnil!« vzdihuje lahno Anita, »škoda bi bilo tako zalega mladeniča!«

»V sveto deželo!« ponovi Ettore in usta se mu penijo od vneme.

»Da, pridem,« prikima Fiero zadovoljno in z neko sladko skrivnostjo v toliko bolj mehkih, sivih očeh, »pridem v sveto deželo!« On gleda seveda pred seboj drugo kraljestvo, da pojezdi mogočno tja, se bojuje v njem in vlada. Ne zavida več Etoru, črnolasemu navihancu.

Nato se ozró vsi trije k hostiji in Anita šepete: »Ko bi vendar prišel zdaj ljubi Jezus k nam, to bi bilo veselje! Vidiš, Ettore, vedela sem, da pride skozi vratca, in meni se zdi, da hoče k nam. Glej, glej!« In v trenutno tišino velikega navdušenja ljudstva zadoni drugič njen glasek s srebrnim zvončkljanjem: »Gospod, nisem vredna, da greš pod mojo streho, ampak reci samo besedo in ozdravljena bo moja duša.«

Nato odpre kot lačna usta, kakor da mora biti obhajana.

Ko sliši župnik to pobožno žvrgolenje nebeškega golobčka, ga prevzame kot neko razsvetljenje. Sebe ne sme obhajati, ne, preveč je grešil proti veri. Te maše ne sme on končati. Toda tukaj spodaj so trije, ki odpirajo hrepeneče svoja srca in zró lačni vanj. Zdaj ponujajo Gospodu v njegovi krvavi bolesi pač

najboljše in najbolj pomirjevalno bivališče. Ti nedolžni naj berejo njegovo mašo do konca.

Duhovnik gre torej po stopnicah, razlomi čudoviti kruh na tri koščke in ga poda otrokom. Ti ga prejmejo z blaženostjo, ki je daleč naokrog zažarela s svojimi solnčnimi žarki med ljudstvom, sklonijo glave in se ne ganejo, da vsak zapazi, da za trenutek ne žive več na zemlji. Na koru pa zaigra don Bruhino z vsemi registri veličastno pesem, ki jo je pravkar prinesel v deželo sv. Tomaž, in glasno zapoje vse ljudstvo: *Pange lingua gloriosi!* Ko pridejo pa do četrte kitice, se sklonijo vse glave in s sveto sramežljivostjo, ki jih odeva lepše kot škrlat, pojejo tiše:

Verbum caro, panem verum,
Verbo carnem efficit:
Fitque sanguis Christi merum,
Et si sensus deficit:
Ad firmandum cor sincerum,
Sola fides sufficit.

S prižganimi svečami in z glasnim zvončkljanjem so prinesli papežu krvavo rutico v Orvieto. In če je kdaj kak čudež povzročil drugega, potem ga vidiš tam na gričku v nebeškem svetišču, ki ga je zgradila vsa dežela, zlasti Bolzenci, nad to relikvijo svetega rešnjega Telesa. Samo božje navdušenje je moglo postaviti tako božje delo.

Aldo Aldiju pa je rekel sv. Oče prijazno: »Vstani, zdaj si videl kot Tomaž rane Gospodove. Bodi zdaj tudi tako goreč kot Tomaž!« ... To se je zgodilo in še po stoletjih so rekli novemu župniku v Bolzeni:

»Bodi Tomaž kot častiti služabnik Gospodov Aldo Aldi di Senta.«

Ettore je čakal nekaj let na dolgo obljubljeno križarsko vojsko angleških in francoskih kraljev. Potem se je pa odpeljal na svojo roko z navdušeno četo plemičev proti Jaffi. Več bojov je slavno prebil, slednjič ga je pa potolkla s spremljevalci vred velikanska premoč pri vasi Fer-is-izr. Anita se je odpovedala nato vsemu veselju, samo bratu je stregla in

drugim nepreskrbljenim bolnikom. V vsakem je videla krvavečega Jezusa. V njenih rokah je po poldrugem letu umrl na rani Fiero, še vedno z neko trdoto na obrazu, pa ne zaradi nasilja nad drugimi, ampak ker je zadušil neizmerne bolečine, ki so ga mučile. Zadnjič je dihnil z neko jasnostjo in veselostjo duha, ki ni bila več v našem ozvezdju, ampak v večni luči. luči.

Od takrat dalje je bilo mesto Bolzena pač najbolj mirna družina v Italiji. In kdor hoče še danes spoznati vesele ljudi, plavih in črnih las, ki žive v slogi z nebom in svetom, naj gre v Bolzeno in postane tak, kot so tam!

K o n e c.

Vsebina.

Hanka	1
Atala	111
Čudež v Bolzeni	177

LIBRARY #
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000242265

